

AALBORG UNIVERSITET
STUDENTERRAPPORT

Specialeafhandling 2018

Reformationsjubilæet 2017

En erindringspolitisk diskussion af den danske fejring af 500-året for Reformationen

Af Camilla Andersen, 10. semester, Historiestudiet, Aalborg Universitet

Afleveringsdato: Den 31. maj 2018

Vejleder: Torben Kjersgaard Nielsen, Aalborg Universitet

Specialets omfang: 191.977 tegn

Studienummer: 20123467

The 500th Anniversary of the Reformation

A discussion of the practice of collective memory during the Danish celebration of the 500th anniversary of the Reformation

Camilla Andersen, Cultural History, Department of Culture and Global Studies, Aalborg University, May 2018

Abstract

The year 2017 marked the 500th anniversary of Martin Luther's 95 theses and the beginning of the Reformation. The aim of this master thesis is to investigate how the Danish celebration of this anniversary can be seen as a way of using the practice of collective memory with a specific purpose during a historical anniversary.

The thesis' theoretical framework is based on the critical discourse analysis presented by Norman Fairclough in the 1990's. The critical discourse analysis is an interdisciplinary approach, where language is seen as a form of social practice. Fairclough argues that the linguistic practice and the non-linguistic social practice constitute one another. Therefore the language gets its meaning by the society that surrounds it, and at the same time the language can affect and change the society. Fairclough argues that it is necessary to use both linguistic and social analytical methods in order to investigate a specific discourse. To do that, Fairclough introduces a three-dimension approach. And although his theory in principle seems very abstract, the dimensions have to be investigated separately before we can understand the true meaning of the discourse. The first dimension focuses on the analysis of spoken or written language, where important keywords are chosen for investigation. The second dimension is the analysis of the discourse practice, where the production of the text is in focus. Meanwhile Fairclough argues that the third dimension only can be understood through a non-linguistic social analysis, therefore I argue, that it is necessary to introduce a theoretical framework based on the practice of the collective memory, to fully understand the discourse of this anniversary.

This theoretical framework will be used on the empirical basis of this master thesis, that is centered around four different cases. First there is the Presidium of the 500th Reformation Anniversary, who was selected by the government to be in charge of the celebrations. Besides that, I have chosen three projects who all received financial funds and was approved by the Presidium. By using Fairclough's three-dimensional framework for studying the discourse used under the Danish celebration of the 500th year anniversary of the

Reformation, it is possible to understand, how the practice of collective memory lies imbedded in the discourse, and why this discourse was chosen.

My thesis shows that the discourse chosen for the celebration of the 500th anniversary for the Reformation indeed express a specific desire to establish a national collective memory centered around the understanding of the significance of the Reformation for Danish society, the Danish church and Danish identity and consciousness. By combining specific chosen elements from the past with values in the Danish society and culture today, it is possible to make a connection between the past and present, whereby these modern values appear as something that have always existed. The way history is used in this discourse leave an impression, that this anniversary was meant to create an understanding of, how old the Danish society and culture is, and that it has roots which goes back to the Reformation.

The master thesis concludes that this purpose extends beyond just a need for enlightenment. Instead, in accordance to the historian William Johnston, the anniversary was used to proclaim Denmark's national identity, and what it means to be Danish and what it comes from. This need can be seen in the light of the last decades globalization, where the national cultural boarder of Denmark has been set under pressure as a consequence of refuges flows and an increasing immigration among other things.

Indhold

Abstract

Forord	7
1. Indledning	8
1.1 Problemformulering	11
2. Teori	12
2.1 Diskursanalyse	12
Tekstdimensionen	13
Den diskursive praksis	14
Den sociale praksis	14
2.2 Brug af historie og erindring	15
Histoien som identitetsskaber og nutidigt kulturprodukt	15
Den kollektive erindring	16
Historien som en del af den kollektive erindring	17
Skabelsen af den kollektive erindring	18
Kollektiv erindring gennem jubilæer	19
Erindringsfælleskaber og -politik	20
Topstyret erindringspolitik og de moderne massearrangementer	21
En aktuel jubilæumskultur	22
Den store jubilæumskalender	22
3. Metode	24
3.1 Projektets teoretiske ramme	24
Teksten	24
Den diskursive praksis	25
Intertekstualitet	26
Interdiskursivitet	26
Den sociale praksis	27
3.2 Den empiriske afgræsning	28

4. Præsentation af det empiriske grundlag	30
4.1 Udredning af Præsidiets tilblivelse samt deres rolle i reformationsjubilæet.....	30
Præsidiets opbygning og formål.....	30
Præsidiets visioner og finansiering	31
Manglende økonomiske midler	32
4.2 Trebindsværket: <i>Reformationen i dansk kirke og kultur</i>	33
4.3 Forskningsprojektet: <i>Lutherdom og dansk samfundsudvikling</i>	34
4.3 Teaterforestillingen: <i>Historisk Talkshow</i>	35
5. Analyse.....	37
5.1 Tekstdimensionen	37
Præsidiets	37
Reformationen i dansk kirke og kultur.....	44
Lutherdom og dansk samfundsudvikling	51
Historisk Talkshow.....	56
5.2 Den diskursive praksis – Intertekstualitet og interdiskursivitet	63
6. En diskussion af den sociale praksis	67
Ønsket om en kollektiv erindring	68
En historie håndplukkes	70
1517 versus reformationen.....	71
Når én begivenhed bliver kernen i et jubilæum.....	73
Et jubilæum i et multikulturelt Danmark	74
En ny diskurs?.....	76
7. Konklusion	78

8. Litteraturliste	81
8.1 Kildemateriale.....	81
8.2 Bøger.....	81
8.3 Publikationer	82
8.4 Lovgivning.....	82
8.5 Artikler og blogindlæg	82
8.6 Internetsider	83
9. Bilagsliste	85

Forsidebilleder

ø.tv.: Arne Haugen Sørensen: *Den sidste nadver* (2005). Glasmosaik i Skt. Johannes Kirke. Omlagsfoto til *Reformation i dansk kirke og kultur III*.

ø. i midten.: Folkeuniversitetet i Aarhus: *Historisk Talkshow* (2017).

ø.th.: Det officielle logo for Præsidiets for Reformationsjubilæet i Danmark.

I midten: Udsnit af alterbillede fra Torslunde Kirke 1561. Omlagsfoto til *Reformation i dansk kirke og kultur I*.

Nederst: LUMENs logo.

Forord

Den 31. oktober 2017 markerede 500-året for reformationen, og ikke mindst Martin Luthers teseopslag, en begivenhed, der blev mindet verden over. I Danmark forløb jubilæet over et år, med en kulmination af arrangementer i dagene op til den 31. oktober 2017. Gennem hele vores liv støder vi på jubilæer, hvad enten det er på arbejdspladsen, historiske jubilæer eller bryllupsdage. Alligevel var der noget ved Reformationsjubilæet 2017, som jeg fandt interessant at undersøge nærmere i denne specialeafhandling, der er udarbejdet i perioden februar til maj 2018.

Interessen for denne undersøgelse er opstået på baggrund af et ønske om at kombinere min bacheloruddannelse i historie med min kandidatuddannelse i kulturarvsformidling. I begge uddannelser ligger der nemlig interessante metoder og teorier, der blandt andet kan være med til at belyse, hvordan historien bruges, og fortiden erindres i forbindelse med den formidlingssituation, der fandt sted under Reformationsjubilæet 2017.

Jeg vil gerne benytte dette forord til først og fremmest at rette en stor tak til min vejleder Torben Kjersgaard Nielsen, for altid at have stået til rådighed med vejledning og konstruktiv kritik, både ved denne specialeafhandling og i tidligere projekter. Det har givet motivation til altid at optimere mit arbejde, hvilket har gjort, at jeg har kunne udvikle mig gennem årene på Aalborg Universitet. Desuden vil jeg gerne rette en stor tak til Carsten Bach-Nielsen og Niels Henrik Gregersen, samt Folkeuniversitetet i Aarhus for at bidrage med materiale i form af ansøgninger, videoer mm., der ikke har været offentliggjort. Uden dette kildemateriale havde det ikke været muligt at besvare problemformuleringen. Ligeledes vil jeg gerne udtrykke min forståelse for, at forskningsprojektet *Lutherdom og dansk samfundsudvikling* ved LUMEN under ledelse af Nina Javette Koefoed, valgte at takke nej til at lade deres foreløbige forskningsresultater indgå i min undersøgelse, da de endnu ikke er blevet offentliggjort.

Sidst, men ikke mindst, vil jeg gerne takke min far, Henry Andersen, for hele livet igennem, at have skabt en interesse for historiefaget og fortidens betydning for os mennesker. Samtidig skal der lyde en stor tak for at have indvilliget i at lægge øre til mine tanker og ideer omkring denne undersøgelse, og ikke mindst, at stille de kritiske og konstruktive spørgsmål i specialets afsluttende fase.

Camilla Andersen

Historie, 10. semester
Aalborg Universitet
Maj 2018

1. Indledning

» ÅR 2017 BLIVER HISTORIENS ÅR. MARKANTE JUBILÆER FOR STORE HISTORISKE BEGIVENHEDER
STÅR I KØ NETOP I ÅR 2017.«

(Højsgaard, 2015).

Sådan lød det fra Danmarks Radio tilbage i slutningen af 2015, og vi må sige, at det i særdeleshed blev historiens år. Foruden den populære DR-serie *Historien om Danmark*, hvor danskerne sad klistret til skærmen hver søndag aften i den bedste sendetid, var 2017 ligeledes de historiske jubilæers år. Blandt dem var 100-året for salget af de Dansk Vestindiske Øer til USA og 100-året for den russiske revolution, og ligeledes var det 500-året for den lutherske reformation. Så der var nok at fejre i 2017. Men interessant er det, når vi begynder at gå tilbage i de tidligere års kalendere, for så begynder der nemlig at vise sig en tendens. I 2013 skrev Kristeligt Dagblad ligeledes om det kommende år 2014:

» 2014 VIL SKÆRPE DEN HISTORISKE BEVIDSTHED. [...] 2014 BLIVER PÅ MANGE MÅDER ET HISTORISK ÅR. DER ER NEMLIG SKET IKKE SÅ LIDT I HISTORIEN, DER HAR JUBILÆUM NETOP NÆSTE ÅR. «

(Henriksen & Mikkelsen, 2013).

På mange måder var 2014 et ligeså stort jubilæumsår som 2017. I 2014 var det 100-året for begyndelsen på Første Verdenskrig, 75-året for Anden Verdenskrigs begyndelse, 200-året for Danmarks afgivelse af Norge, samt indførelsen af skolegang for alle i Danmark, og ikke mindst 150-året for Slaget ved Dybbøl i 1864, der på mange måder har dannet grundlag for vores danske selvforståelse i dag. Og sådan kunne vi blive ved. Der er altid et nyt år og et nyt jubilæum, hvilket historiker og journalist Michael Jalving også så rammende udtrykte med overskriften på sin kronik i Jyllands-Posten: *Giv mig et årstal* fra den 24. august 2014.¹ Der er altså noget, der kan tyde på, at markeringen af historiske jubilæer er en tilbagevendende begivenhed hvert år. Men hvorfor er det, at flere århundredgamle begivenheder stadig har relevans og behøver en fejring i det moderne samfund? Ifølge Morten Thomsen Højgaard, der er har en ph.d. i religionssociologi, skyldes det i høj grad, at jubilæerne er med til at genoplive fortiden, og det er kun positivt, at årstallene og jubilæerne er vendt tilbage i den kollektive bevidsthed ifølge historiker Rasmus Grønthøj.²

¹ Jalving, M., 2014: *Giv mig et årstal*.

² Højsgaard, M. T., 2015: *Analyse: Flere kampe om historien venter forude*; Jalving, M., 2014.

For mange plejer årstal ellers at være forbundet med udenadslære, og et had-kærlighedsforhold til historieundervisningen i skolen. Men ifølge Grønthøj har flere og flere danskere efterhånden erfaret, at årstallene er praktiske og håndgribelige, som hjælper på hukommelsen, og er med til at gøre historien konkret.³ Ligeledes er det de færreste, der har det helt store forkromede historiske overblik, så ifølge historiker Lars Hovbakke Sørensen, så giver de historiske årstal og jubilæer en enestående mulighed for at formidle de væsentligste dele af vores historie. Samtidig er de historiske jubilæer for mange en vigtig indgang til forståelsen af vores samtid ifølge Sørensen, og Jalving understøtter med, at årstallene giver os en mulighed for at diskutere historien på ny.⁴ Fortidens bedrifter har nogle perspektiver, som gang på gang er med til at fascinere os, og give os nye indsigter i forståelse af os selv og vores rødder. Jubilæerne minder os om en fortid, som ikke længere er, der i større eller mindre grad har haft betydning for udformningen af, hvordan vores samfund ser ud i dag. Men samtidig er jubilæerne en interessant størrelse, netop fordi, at det altid er diskussionen om vores identitetsforståelse, som tages op. Dette på trods af, at jubilæerne er udtryk for vidt forskellige historiske begivenheder og perioder. Derfor vil jeg mene, at processerne og strukturerne bag et jubilæum er ligeså interessante at undersøge, som det er at forstå den historiske begivenhed, der fejres.

Som sagt var 2017 på mange måder et historisk år, og den 31. oktober 2017 var det præcis 500 år siden, at Martin Luther slog sine 95 teser op på kirkedøren i Wittenberg i Tyskland. Det var en begivenhed, der startede en reformation, som kom til at ændre kirken og ikke mindst samfundet, både i Tyskland, men også i resten af Europa. Luthers teser var først og fremmest en protest imod den romersk-katolske kirkepraksis med deres afladshandel, hvilket blev startskuddet på et opgør med den katolske kirkes økonomiske og politiske magt. Luthers prædiken om, at kirken udelukkende skulle fokusere på evangeliets forkyndelse nåede også til Danmark, hvor Kong Christian III som sejrherre efter Grevens Fejde gennemførte reformationen ved recessen den 30. oktober 1536. Officielt var danskerne blevet protestanter, men der var tale om en længe-revarende proces, og reformationen medførte mange flere ændringer end blot menneskets forhold til gud. Der var ligeledes tale om række strukturelle ændringer, både i samfundet og i hjemmet, der ikke skete fra den ene dag til den anden. Med lidt held kan vi sige, at det var reformationen i grove træk, og man kan stille sig selv spørgsmålet, hvorfor en begivenhed, der fandt sted for 500 år siden, overhovedet er interessant for os i dag.

Men det er nok næppe den almindelige dansker, der beslutter sig for, at nu skal reformationens 500 år fejres. I stedet er der tale om et politisk valg, hvor det er blevet bestemt, at det netop var reformationens 500 år, der skulle være i centrum i 2017, hvorved andre historiske begivenheder blev valgt fra. Samtidig har jeg

³ Jalving, M., 2014.

⁴ Sørensen, L. H., 2017: *Gamle krige og revolutioner skal huskes*.

hele vejen gennem denne indledning defineret reformationen som en begivenhed, der skal fejres, men i de fleste historikerkredse vil ordet *begivenhed* nok næppe være en dækkende betegnelse for reformationen. Ikke desto mindre blev Luthers teseopslag som begivenhed omdrejningspunktet for Reformationsjubilæet 2017. Der ligger altså en interessant betragtning i, hvorfor det er, at man vælger at komprimere en længe-revarende proces ned til en enkeltstående begivenhed, der så bliver centrum for et jubilæum. Samtidig kan valget om denne kondensering sige noget interessant om vores moderne samfunds historiesyn og historiekultur gennem en bestemt brug af historien.

Men fejringen af reformationsjubilæet var langt fra nogen ny opfindelse. 500-året var ligeledes et udtryk for en tradition, der har fundet sted lige siden 100-året for reformationen, dog i et noget andet format. I 2015 udgav historiker Carsten Bach-Nielsen værket *Fra jubelfest til kulturår. Danske reformationsfejringer gennem 400 år*, og overskriften er i udgangspunktet meget sigende for den efterhånden 400 år gamle tradition med reformationsfejringer i Danmark, der hen ad vejen har ændret karakter fra at være en jubelfest med takkegudstjenester, jubeltoner og salmeskrivning, til at blive et kulturår. Siden 1617 har vi markeret hundredårsjubilæerne, og i 1736 blev traditionen med fejringen af hundredårsjubilæer for den danske reformation ligeledes påbegyndt. Disse jubilæer er selvfølgelig blevet brugt til at markere reformationen og dens virke, men ifølge Bach-Nielsen, har de ofte også været understøttet en skjult dagsorden.⁵ Imidlertid er det interessant, at Bach-Nielsen afslutningsvis ender med at konkludere, at:

„I DET HELE TAGET MÅ DET KONSTATERES, AT GASSEN GÅR AF REFORMATIONSFJRINGERNE, JO MERE MAN NÆRMER SIG ÅRTUSINDSKIFTET. DET VAR KLART, AT MAN IKKE LÆNGERE KUNNE SKABE STORE FESTER, LANDSDÆKKENDE FEJRINGER MED GUDSTJENESTER OG KULTURELLE TILBUD.“

(Bach-Nielsen, 2015, s. 328).

Der er dog noget, som kan tyde på, at traditionen alligevel gentog sig, endda i endnu større omfang end tidligere set.

2017 blev året, hvor reformationen blevet fejret i alle landets kroge, i kirkerne og på skolerne, i teatrene og på museerne, der var næsten ikke grænser for, hvor reformationens 500 år blev fejret. Dette afspejles ligeledes i de aktiviteter og formidlingsformater, der blev anvendt for at markere jubilæet. Vi kan nærmest tale

⁵ Bach-Nielsen, C., 2015: *Fra jubelfest til kulturår. Danske reformationsfejringer gennem 400 år*.

om et overfløddighedshorn af mangfoldige projekter, der rummede alt lige fra bibellæsning til *smag på reformationen*, samt bogudgivelser til et historisk talkshow, hvor Martin Luther blev hentet op af graven.

Denne afhandling har altså til formål at undersøge nogen af de processer, der fandt sted bag om jubilæet, der oftest udspringer af en aktuel politisk dagsorden og en beslutning om, hvilket omdrejningspunkt jubilæet skulle have.⁶ Ved at bringe begreber som kollektiv erindring, erindringspolitik, brug af historien og jubilæumskulturer i spil, vil denne afhandling gennem en teoretisk og metodisk afklaring af begreberne, samt en diskursanalyse af nogle af de største projekter, der blev søsat i årene op til og i 2017, diskutere, hvordan rammerne omkring Reformationsjubilæet 2017 kan forstås. Dette gøres gennem den nedenstående problemformulering.

1.1 Problemformulering

Gennem en redegørelse vil jeg give en præsentation af nogle af de afgørende aktører, der tog del i Reformationsjubilæet 2017 i Danmark. På baggrund af dette vil jeg foretage en analyse af, hvordan disse aktører italesatte formålet med jubilæet, med henblik på at diskutere, hvad denne diskurs er et udtryk for, og hvorfor den blev valgt.

⁶ Warring, A., 2004: *Historie, magt, og identitet – Grundlovsfejringer gennem 150 år*, s. 10.

2. Teori

Dette teoriafsnit har til formål at præsentere den udvalgte teori, der danner rammen om besvarelsen af problemformuleringen. Den teoretiske ramme består henholdsvis af et afsnit omkring lingvist og sprogforsker Norman Faircloughs kritiske diskursanalyse, samt en erindringspolitisk ramme, der er sammensat af en række teoretikere. De metodiske overvejelser bag denne opbygning, og valget derfor, præsenteres i det efterfølgende metodeafsnit.

2.1 Diskursanalyse

Begrebet diskurs er siden 1990'erne blevet mere og mere udbredt og anvendt i de videnskabelige diskussioner. Nærmere bestemt tager begrebet udgangspunkt i, at sproget er struktureret ud fra forskellige mønstre og strukturer, der ændrer karakter, når vi interagerer med forskellige sociale domæner. Der eksisterer ikke nogen entydig tilgang til diskurs, men der er enighed om, at vores måde at tale på, ikke er neutral. Sproget er derimod med til at afspejle vores omverden, vores identitet og sociale relationer, samtidig med, at sproget er med til at skabe og forandre disse.⁷

I starten af 1990'erne introducerede Fairclough *den kritiske diskursanalyse*, hvor udgangspunktet er, at det er gennem vores brug af sproget og forestillinger omkring verdenen, at vi har muligheden for at beskrive vores oplevelser og fortolkninger af virkeligheden. Modsat mange andre diskursteoretikere forudsætter konstruktionen af Faircloughs diskursbegreb derfor en social teori og analyse, der skal supplere den lingvistiske brug af diskurs. Helt konkret ser Fairclough diskurs som en praksis, der ikke kun skal forstås som en repræsentation af verden. Diskurs som praksis er ligeledes med til at navngive verden, konstituerer og konstruerer verden i mening. Diskurser indgår i produktionen af de sociale dimensioner, som diskurserne ligeledes direkte eller indirekte er formet og begrænset af. På den måde er diskursens funktion ikke kun repræsentativ, den er ligeledes skabende og konstituerende. På den baggrund mener Fairclough, at diskursen har tre funktioner: 1) den er med til at konstruere sociale identiteter, 2) den skaber sociale relationer mellem mennesker og 3) så skaber den videns- og betydningssystemer.⁸

I Faircloughs analyse af diskurs er der fokus på to perspektiver. Først er der den *kommunikative begivenhed*, der er udtryk for et bestemt tilfælde af sprogbrug. Derudover er der selve *diskursordenen*, som udgør summen af de diskurstyper, der anvendes inden for en social institution eller et socialt domæne. Disse

⁷ Jørgensen, M. W. & Phillips, L., 1999: *Diskursanalyse som teori og metode*, s. 9.

⁸ Fairclough, N., 1992: *Discourse and Social change*, s. 64.

diskurstyper består af henholdsvis diskurser og genrer, mens selve den kommunikative begivenhed har følgende tre dimensioner:

1. *Den tekstuelle dimension,*
2. *Den diskursive praksis,*
3. *Den sociale praksis.*⁹

Tekstdimensionen retter sig imod en reel sproganalyse af teksten, mens den diskursive praksis omhandler processerne bag tekstproduktionen og fortolkningen. Derudover er der den sociale praksis, hvor der er fokus på de institutionelle og organisatoriske forhold omkring den diskursive begivenhed, og hvordan den former den diskursive praksis.¹⁰ Når en kommunikativ begivenhed undersøges gennem en kritisk diskursanalyse er det vigtigt, at alle tre dimensioner inddrages. Det vil sige, at man skal se på tekstens egenskaber, herefter på de produktions- og konsumptionsprocesser, der er forbundet med teksten, for til sidst at undersøge den bredere sociale praksis, som den kommunikative begivenhed er en del af.¹¹

Den ovenstående forståelse af diskurs som praksis er et udtryk for en tredimensionel model, hvor Fairclough opstiller en skelnen mellem det diskursive og den ikke-diskursive, samtidig med, at de tre dimensioner *tekst*, *diskursiv praksis* og *social praksis* står i et dialektisk forhold til hinanden. Det betyder, at det ikke er muligt ifølge Fairclough, at se på en social sammenhæng udelukkende ved at se på enten teksten eller de diskursive udtryk. I stedet er vi nødt til at studere deres indbyrdes forhold. Det er netop dette dialektiske forhold, der udgør kernen i Faircloughs tilgang, hvor diskurser på den side er fastholdt og skabt af de sociale strukturer, mens diskurserne ligeledes har mulighed for at påvirke og ændre de sociale strukturer.¹² Nu vil vi se nærmere på de tre dimensioner.

Tekstdimensionen

I Faircloughs diskursanalyse forstås tekst som et produkt af både skrevet og talt sprog. Teksten skal i udgangspunktet forstås som et produkt, der er fremstillet, hvor en del af virkeligheden betegnes og tilskrives en mening. Virkeligheden skal her forstås som et udtryk for, det diskursen forsøger at italesætte i en

⁹ Fairclough, N., 1992, s. 4; Jørgensen, M. W. & Phillips, L., 1999, s. 80.

¹⁰ Fairclough, N., 1992, s. 4.

¹¹ Jørgensen, M. W. & Phillips, L., 1999, s. 81.

¹² Fairclough, N., 1992, s. 63-64.

bestemt kontekst. Virkeligheden er det, som omgiver os, og den verden vi lever i, men den tilskrives en bestemt mening, en forståelsesramme, der er afhængig af den enkelte kontekst.¹³

Den diskursive praksis

Analysen af den diskursive praksis beror sig i stedet på, hvordan aktørerne bag diskursen trækker på allerede eksisterende diskurser og genrer for at skabe selve teksten, samt hvordan modtagerne af teksten anvender forhåndenværende diskurser og genrer i teksten, når de fortolker den.¹⁴ Det vil sige, at det er processerne bag tekstens produktion, distribution og fortolkning, som udgør den diskursive praksis. Desuden er produktionen og fortolkningen af teksten ligeledes afhængig af den specifikke sociale kontekst, som disse processer finder sted i.¹⁵ Det betyder, at den diskursive praksis skal ses som bindeled mellem teksten og den sociale praksis. Så selv om det er den sociale praksis, der reelt set er med til at forme teksten, skal det foregå igennem en ændring i den diskursive praksis.

Ser vi rent analytisk på den diskursive praksis, så er det her, at den kommunikative begivenhed og diskursordenen mødes. I overensstemmelse med ovenstående forstås diskursordenen som den sociale strukturering af sproget, hvori en social gruppe eller institution normalt formulerer sig indenfor. En diskursorden omfatter derfor en eller flere diskurser, der normalt anvendes inden for den bestemte gruppe eller institution. Det kan for eksempel være en bestemt medicinsk diskurs, som anvendes på et sygehus.¹⁶ Analysen af den diskursive praksis har altså til formål at belyse, hvordan den givne tekst trækker på allerede eksisterende diskursordner, der er til stede i den diskursive praksis, og hvordan dette påvirker den eksisterende diskursorden, altså hvorledes den er med til at ændre eller opretholde den.

Den sociale praksis

Til sidst er der den sociale praksis, der forstås som det ikke-diskursive element. Det vil sige, at det ikke er muligt gennem en diskursanalyse at forstå denne dimension, hvorfor det er relevant at inddrage andre brugbare teorier. Dog argumenterer Fairclough for, at den diskursive praksis bliver en integreret del af den sociale struktur og praksis. Det vil sige, at den sociale praksis påvirker, hvordan virkeligheden tilskrives mening og italesættes i den diskursive praksis. Denne italesættelse har ligeledes en konstituerende virkning på den sociale struktur, der samtidig er med til at understrege det dialektiske forhold mellem den diskursive

¹³ Fairclough, N., 1992, s. 4 & 71.

¹⁴ Jørgensen, M. W. & Phillips, L., 1999. s. 81.

¹⁵ Fairclough, N., 1992, s. 79.

¹⁶ Jørgensen, M. W. & Phillips, L., 1999, s. 80

og sociale praksis.¹⁷ Det dialektiske forhold kommer derved til udtryk ved, at teksten og den diskursive praksis skal placeres i forhold til den sociale praksis, som er den yderste ramme i den tredimensionelle model.¹⁸

2.2 Brug af historie og erindring

I 1999 udgav Anne Eriksen, professor i kulturhistorie, værket *Historie, minne og myte*, hvori hun diskuterer forholdet mellem netop de tre begreber. Eriksen påpeger indledningsvis, at historien i det senmoderne samfund fremstår som et eksotisk rige, et forråds-kammer, hvorfra vi kan hente symboler og fortællinger. Ifølge Eriksen giver fortiden os elementer, som vi så kan sætte sammen for at bygge vores egen identitet, for at finde vores historie, eller blot for at skabe en forestilling om, at vi gør det.¹⁹ I denne afhandling vil Eriksens diskussion af forholdet mellem historie og mindet; erindringen, danne grundlag for den erindringspolitiske teoriramme, der løbende suppleres med andre teoretikere.

Historien som identitetsskaber og nutidigt kulturprodukt

Det er blevet en almindelig opfattelse i vor tids samfund, at historien er vigtig, både på individ- og samfundsniveau. Det er den fordi, historie skaber identitet og tilhørsforhold både hos individet, i grupper og for nationen. Modsat, hvis et individ ikke besidder viden om sin egen historie, betegnes individet som historieløs, hvilket ofte beskrives som en fare og trussel, eller som en kilde til undertrykkelse og afmagt. I ordets betydning ligger der mere end blot en forståelse af uvidenhed, da det ofte forbindes med mangel på identitet, tilhørsforhold og sociale og politiske rettigheder. Historieløshed bliver til asocialitet, hvorfor historien er vigtig, og vi må derfor kende til den og vores rødder.²⁰

Men det er vigtigt at huske på, at historien er skabt af nutidens interesse og blik på fortiden. Historien referer dog til fortiden, til det som har været og som ikke længere findes. Men i sig selv er historien et nutidigt kulturprodukt, der indgår i en nutidig betydningssammenhæng.²¹ Historien skildrer altså ikke kun fortiden, det som skete engang. Når historien skabes, lægges der samtidig et perspektiv, en vurdering indover, hvorved historien får et budskab.

¹⁷ Fairclough, N., 1992, s. 64.

¹⁸ Jørgensen, M. W. & Phillips, L., 1999, s. 98.

¹⁹ Eriksen, A., 1999: *Historie, minne og myte*, s. 8.

²⁰ Ibid., s. 9.

²¹ Ibid., s. 10.

Ser vi nærmere på Eriksens diskussion, så er den opstået fordi, det inden for historievidenskaben har været almindeligt at opfatte historie og minder som to modsatte former for fortidsforståelse. Minder opfattes som noget individuelt og subjektivt, hvor erindringen tilhører den enkelte. Over for dette er der historien, der forstås som noget andet og mere højtideligt end minder og erindringer. Historie tilhører samfundet, ikke individet. Historie er offentlig, og den eksisterer objektivt, og er intersubjektiv. Historien er ikke underlagt enkeltpersoners liv og luner, men har sin egen selvstændige eksistens. Den dør ikke med enkeltpersonerne, den findes stadig i bøgerne, i arkiverne og på museerne. Historie er en ting for sig selv, hvorimod minder knytter sig til mennesker, der mindes.²²

Den kollektive erindring

Denne forestilling om at skille historie og det at mindes fra hinanden, har de sidste 15-20 år både videreført og problematiseret den tværfaglige forskning omkring, hvordan kollektiv erindring skal forstås. Begrebet blev skabt i mellemkrigsårene af den franske sociolog Maurice Halbwachs, der argumenterer for, at erindring er et socialt fænomen, såvel som et individuelt. Det at mindes, er en grundlæggende social aktivitet, og forestillingen om en individuel erindring uden nogen form for social kontekst, er en abstraktion, der næsten ikke giver mening ifølge Halbwachs. Halbwachs forstår kollektiv erindring som en praksis, noget der gøres, men ifølge Eriksen har Halbwachs samtidig gjort det muligt at betragte erindring som noget andet end blot en evne, der er funderet i det enkelte menneskes psykologi og fysiologi. Minder er en del af samfundet, og de kan studeres som et kulturudtryk.²³ En stor del af ens minder er erindringen om en kontekst, og de fremkaldes ofte i et fællesskab eller på grund af et fællesskab. De både skabes og kommunikeres inden for sociale rammer. Minder med en reference til en bestemt social kontekst vil i en vis forstand være fælles for dem som hører til inden for denne kontekst, dem som deler denne referenceramme, selv om de hver især har oplevet forskellige ting, og tolket dem forskelligt, og desuden ikke husker fuldstændig det samme. Når disse tilsyneladende fælles minder ved bestemte anledninger trækkes frem og sammenholdes, vil den kendetegnede lighed og kollektivitet omkring minderne ofte styrkes.²⁴

I slutningen af 1980'erne fjøede Pierre Nora endnu et begreb til diskussionen, *Les lieux des memoires*, erindringssteder. I Noras diskussion af forholdet mellem minder, historie og erindringssteder, er den fundamentale forskel mellem minder og historie, at mindet er livet, båret af det levende samfund. Mindet indgår i en kontinuerlig udvikling, hvor det er åbent for erindringens og glemslens dynamik, hvorfor det er ubevidst om sin egen stadige deformation, samt sårbar for manipulering og udnyttelse. Historien derimod, er

²² Eriksen, A., 1999, s. 85-86.

²³ Ibid., s. 86.

²⁴ Ibid., s. 87.

rekonstruktionen, den er altid mangelfuld i forhold til det som den ikke længere er. Mindet er et aktuelt fænomen, et bånd, der binder os til det evig nutidige, mens historie er en refleksion af fortiden.²⁵ Eriksen kritiserer dog Nora for at knytte mindet og historien op på en opdeling i før og nu, hvor mindet primært bliver noget som fandtes før, dengang folk levede i erindringsmiljøer.²⁶ Men ifølge Halbwachs drejer både historie og minder sig om at genkalde og repræsentere fortiden. Samtidig er evnen til at mindes en del af menneskets fysiologiske udstyr. Både som fysiologisk og socialt fænomen er erindring et alment menneskeligt træk som under normale forhold ikke kan forsvinde. Historie derimod er en bestemt måde at repræsentere fortiden på, der er udviklet i en speciel kulturel kontekst. Derfor er et samfund uden historie, altså uden historieskrivning, fuldt ud tænkeligt ifølge Eriksen, mens et samfund uden erindring ikke er muligt, fordi erindringen ligger nedlagt i de mennesker, der udgør samfundet.²⁷

Historien som en del af den kollektive erindring

Ifølge Eriksen er historien i dag blevet en del af den kollektive erindring, ikke en modsætning til den. Historien skaber identitet og tilhørsforhold, fordi den netop ikke kun er videnskabelig, da den samtidig låner træk fra erindringen. Identitetsaspektet bliver tydeligt, når bevidstheden om kontinuitet, sammenhæng og en fælles fortid, trækkes frem som centrale træk ved historiekundskaben. Disse begreber bliver netop det, der karakteriserer erindringen, først og fremmest fordi, de forudsætter et subjekt, hvor historien ikke knytter sig så meget an på de videnskabelige begreber kildekritik, metode og periodisering. På baggrund af Halbwachs argumenterer Eriksen for, at minder er subjektive og regnes som upålidelige og omskiftelige. Derfor er minderne uløseligt knyttet til subjektet, og der skal være én, som husker og bærer på minderne. Derimod kan historien som tidligere nævnt eksistere uafhængig af individerne, deres liv og tanker. Den er i bøgerne, og det er en forudsætning, at den stadig findes, når alle er døde. Men når vi ser på, at historien skal skabe identitet, skal den skabe identitet til *nogen* eller *noget*, og her kan historien ikke blot findes i bøgerne. Nogen må tage den til sig, da identitet netop betyder, at nogen kan genkende det samme som noget identisk. Identiteten forudsætter altså et subjekt. Tilsvarende er der nødt til at være en kontinuitet til stede, der forudsætter, at nogen eller noget forbliver det samme over tid. Det vil sige, at en fælles fortid og erfaringer forudsætter, at nogen har været der og gjort sig disse erfaringer, samt, at de er blevet bragt videre. De begreber, som bruges til at forklare, hvorfor historie kan give identitet, fokuserer altså gennemgående på det levede liv, på erfaret tid, og forudsætter derfor et subjekt med kontinuitet over den tid som historien dækker. Dette subjekt behøver ikke nødvendigvis at være et menneske, det kan også være en nation

²⁵ Nora, P., 1989: *Between Memory and History, Les Lieux de Mémoire*, s. 8-9.

²⁶ Eriksen, A., 1999, s. 88.

²⁷ Ibid., s. 89.

ifølge Eriksen.²⁸ Her går Eriksen skridtet videre end Halbwachs. Ifølge Halbwachs er det at mindes et menneskeligt træk, der er fysiologisk og sociologisk determineret. Men Eriksen argumenterer for, at en nation også kan besidde træk, hvilket i høj grad er muligt, fordi Eriksen mener, at minder og historie er så tæt forbundet. Eriksen påpeger, at alt det subjektive, følelsesbetonede og abstrakte, som også fremhæves som erindringens svaghed, bliver netop det som historien som videnskab låner, og som historien forvandler til en styrke. På den måde bliver historien i stand til at tjene erindringen. Historiefaget videnskabelighed giver dén autoritet og tyngde som samfundets kollektive erindring har behov for. Historien tilbyder et sikkert opbevaringssted for de dele af fortiden, som samfundet ikke mener kan fornægtes, og som bliver kernen i den kollektive erindring.²⁹

Skabelsen af den kollektive erindring

Historien er vigtig for opbyggelsen af en national kultur og en national identitet. Men når historiekundskaben forvandles til erindring kræver det, at enkeltpersoner tager den til sig og opfatter den som sin. Det nationale bliver personligt og dermed levende. En kollektiv erindring omfatter desuden, at alle bliver i stand til at *huske* ting, som han eller hun aldrig har oplevet personligt, hvormed man indgår i nationens fælles bevidsthed om sin egen fortid og egenart.

Selve elementerne, der udgør en national erindring, har flere forskellige formål. For det første skal de vise, at nationen er gammel, hvorfor nogen elementer i erindringstraditionen bør strække sig langt tilbage i tiden. Derudover skal erindringselementerne vise vigtige brud eller ændringer i den nationale historie. Men sidst og ikke mindst skal elementerne i den kollektive erindring tematisere eller symbolisere vigtige sider af den nationale selvforståelse. Derudover fungerer de som illustrationer på, og et historisk bevis for, de egenskaber, der karakteriseres som helt specifikke for den enkelte nation. Ser vi mere konkret på, hvordan den kollektive erindring kan fungere som brobygger over et langt tidsrum, så kræver det, at begivenhederne ikke kun knyttes til tid og bruges som et udtryk for historisk kontinuitet. De skal samtidig fremstilles som tematiseringer af specifikke nationale egenskaber som "*altid*" har eksisteret, og derved binder fortid og nutid sammen til et meningsfuldt nationalt hele.³⁰

²⁸ Eriksen, A., 1999, s. 90.

²⁹ Ibid., s. 91.

³⁰ Ibid., s. 101-103.

Ifølge Eriksen, kan den kollektive erindring ligeledes bruges til at markere vigtige begivenheder i historien. Dette kan for eksempel ske gennem jubilæer, hvor vi markerer vigtige vendepunkter i vores egen historie. Dette er ikke en ny tendens, men der er dog kommet en ny form for arrangement i takt med det moderne samfunds fremkomst, som adskiller sig fra de mere traditionelle ritualer og fester. Eriksen tager udgangspunktet i antropologen Frank A. Mannings begreb, *massearrangementet*, hvor han argumenterer for, at massekommunikationen og den moderne teknologi giver arrangementerne en anden form og format. Samtidig understreger Eriksen, at disse massearrangementer er med til at ophæve de traditionelle grænser imellem populærkultur og elitekultur, ved delvist at blande dem sammen, hvorved skellet bliver irrelevant. Disse massearrangementer danner arena for fest og udfoldelse samtidig med, at de kan udtrykke centrale værdier og forestillinger omkring individet, samt nationens identitet.³¹

Eriksen anvender 1000-års jubilæet for den norske by Trondheim som undersøgelsescase. Jubilæet var på den ene side et almindelig tilbagevendende arrangement 100 år efter 900-års jubilæet, men samtidig indeholdt dette jubilæum også elementer af noget nyt, der skulle bruges til at kaste lys over det særegne forhold mellem fortid og historie i det sene 20. århundrede. Jubilæet bestod af en masse blandende formidlingsformer, med alt lige fra udstillinger og en pilgrimsrejse, til VM i skisport. Der var altså tale om en sammenblanding af både populær- og finkulturen.³² Eriksen kommer frem til, at historien er det, der udgør selve kernen i jubilæet, uden den er der intet grundlag, og derfor ingen fejring. Men jubilæet kunne ikke begrænses til en fokusering på historien rent akademisk, hvorved jubilæets profil fik lignende træk fra massearrangementets egen mekanik. I et moderne massearrangement må historien til dels vige pladsen og lade sig transformere, ikke til et andet historiesyn, men til en anderledes ahistorisk interaktiv verden. Udvikling, epoker og andet, der hører til en historisk tankegang, forbliver relativt uvæsentligt. Samtidig bliver historien tilgængelig for alle, som et stort fortidsmagasin, hvor folk kan gå rundt og udvælge de elementer af fortiden som de finder interessant, og derefter sætte disse brudstykker sammen efter deres eget behov. Derved skabes der egne fortolkninger, og det hele kan byttes ud efter forgodtbefindende. Derved har fortiden ingen faste størrelser, ingen fast betydning, den ligger åben for enhver nyfortolkning eller omfortolkning man måtte ønske sig, samtidig med, at den får hele sin betydning fra nutiden og fra sit forhold til andre nutidssymboler. Dermed når Eriksen frem til, at fortiden har en autenticitet, som er efterspurgt blandt os, men som autoritet bliver den afvist.³³

³¹ Eriksen, A., 1999, s. 138.

³² Ibid., s. 137-147.

³³ Ibid., s. 150-152.

Men alligevel er det at tænke historisk blevet en del af mentaliteten i det moderne samfund. Konkret betyder det, at den historiserende tankegang er blevet en så integreret del af vores verdensbillede, at det er vanskeligt, for ikke at sige umuligt, at fjerne den. Kulturminder, historiske steder, monumenter, museer og ikke mindst historiske mindefejringer tjener som kontaktpunkter, steder og situationer, hvor vi kan opleve at komme i berøring med den verden og de sammenhænge, som har skabt os. Ifølge Eriksen fungerer minderne som leverandør til historieskrivningen, samtidig med, at mindeaspektet også har en uvurderlig betydning, når det enkelte individ bagefter skal tilegne sig den skrevne historie. Den subjektive erhvervelse af historien er nødvendig for, at historien kan udfylde nogle af de centrale opgaver samfundet tillægger den i forbindelse med etableringen af rødder og begrundelsen for identiteten, både på individuelt og nationalt plan. Erindringen har altså en plads i historiens verden. Samtidig fungerer den videnskabelige historieskrivning som en garanti for minderne, på individuelt såvel som på kollektivt plan. Historie fortæller det mest sande, det vigtigste og giver desuden de mest virkelige forklaringer på det vi, såvel som vores forfædre, engang har oplevet. Den giver garanti for, at den enkelte har været med i sammenhænge, som rækker ud over sit eget liv.³⁴

Erindringsfællesskaber og -politik

Ser vi nærmere på selve begrebet erindring i forbindelse med jubilæer, er det relevant at inddrage historiker Anette Warring, der i bogen *Historie, magt og identitet – Grundlovsfejringer gennem 150 år* fra 2004, diskuterer forholdet mellem historie, magt og identitet netop i forbindelse med jubilæer. Warring argumenterer for, at fortolkninger af fortiden kan ændre sig over tid, idet de er bundet op på nutidige synspunkter, ligesom Eriksen argumenterer for. Historien bruges i politikken gennem fortællinger, der tager udgangspunkt i, og søger at definere vores grundlæggende forestillinger om os selv og vores omverden.³⁵

Mennesker kan dele samme fortolkning af fortiden, og når de gør det, er der ifølge Warring tale om et erindringsfællesskab. Disse erindringsfællesskaber kan være baseret på tematikker som køn, klasse eller nation, men når vi taler om erindringsfællesskaber, at der ofte er tale om forestillede fællesskaber, idet de bygger på en forestilling om at have noget til fælles med en gruppe mennesker, som vedkommende aldrig direkte har mødt eller har personlig relation til. Alligevel er erindringsfællesskaber et centralt element i dannelse af individuelle og kollektive identiteter. Derudover fremhæver Warring, at historie kan anvendes med det

³⁴ Eriksen, A., 1999, s. 153-156.

³⁵ Warring, A., 2004, s. 10.

formål, at opretholde, bearbejde eller omdanne eksisterende erindringsfællesskaber, og når dette forekommer, kan det defineres som en reel erindringspolitik. Ved erindringspolitik er der tale om en:

„[...] form for magtudøvelse og betegner den særlige form for identitetspolitik, hvor fortiden står i centrum i forsøg på at påvirke menneskers forestillingsverden, holdninger, værdier og følelser.”

(Warring, 2004, s. 11).

Når vi taler om erindring, kan det ikke undgås, at magt også inddrages. Ifølge Warring er der tale om magtkamp, hvor der kæmpes om, hvad der skal huskes, og hvad der skal glemmes. På den baggrund udgør erindringsfællesskaber og erindringspolitik et centralt magtvilkår og magtmiddel i vores samfund, ikke mindst hvad angår vores historie og erindringen af den.³⁶ Warring argumenterer yderligere for, at vores erindring, både den individuelle og den kollektive, kan og bliver konstrueret. Det er et udtryk for den magtkamp, som Warring påpeger, der finder sted, når historien bruges i en nutidig kontekst. Underforstået betyder det, at der er nogen, der udvælger de elementer af historien, som skal udgøre erindringsfællesskaberne og den kollektive erindring, hvilket er et udtryk for en specifik erindringspolitik.³⁷

Topstyret erindringspolitik og de moderne massearrangementer

I overensstemmelse med Bach-Nielsen, kommer Warring ligeledes frem til, at grundlovsfejringerne gennem de sidste 150 år har indeholdt forskellige budskaber og tendenser. Dette, sammen med en stigning inden for jubilæer, hvor der kommer flere og flere markeringer af mindedage for markante historiske begivenheder og personer, har været karakteriserende for de vestlige samfund i de seneste 20-30 år.³⁸ Denne udvikling er af historikeren William M. Johnston blevet betegnet som *obsession with anniversaries*.³⁹ Ligesom ved jubilæet i Trondheim, når Warring frem til, at grundlovsfejringerne i slutningen af 1990'erne og i starten af 00'erne er et udtryk for et moderne massearrangement, hvor massekommunikationen spillede en afgørende rolle, og hvor forskelligartede aktiviteter ophævede skellet mellem populær- og finkulturen.⁴⁰ En tendens Warring også har sporet ved de nyere afholdte besættelsesjubilæer. Denne udvikling karakteriserer Johnston som den *aktuelle moderne jubilæumskultur*, der er kendetegnede for Europa og USA. Ifølge Johnston er der tale om en besættelse af jubilæer, som både er en konsekvens af en jubilæumsindustri,

³⁶ Warring, A., 2004, s. 10-11.

³⁷ Ibid., s. 11-12.

³⁸ Ibid., s. 157.

³⁹ Johnston, W., 1991: *Celebrations. The Cult of Anniversaries in Europe and the United States Today* s. 161.

⁴⁰ Warring, A., 2004, s. 199.

men samtidig er det et udtryk for en postmoderne kultur, hvor en overflod af fortolkninger passer til et publikum, der ikke længere tror på, at det er muligt at opnå en autoritativ viden om fortiden.⁴¹

En aktuel jubilæumskultur

Med bogen *Celebrations. The Cult of Anniversaries in Europe and the United States Today* fra 1991 var Johnston den første til at sætte fokus på og fortolke de mange kulturelle jubilæer, der fandt sted i 1970'erne og 1980'erne. Johnston argumenterer for, at afholdelsen af kulturelle jubilæer i Europa både er blevet en kult og en industri, hvor vi i de sidste årtier i det 20. århundrede kan se en eksponentiel udvikling inden for jubilæumsfejringer.⁴² Denne markante stigning i jubilæumsfejringer mener Johnston blandt andet skyldes den globale indbyrdes afhængighed, som de enkelte vestlige lande har sammen, specielt i forhold til økonomien:

„The interlocking of economies through telecommunications, transnational corporations, and worldwide advertising makes it essential for each country to proclaim its national identity ever more clearly to its citizens.”

(Johnston, 1991, s. 7).

Idet den globale verdensøkonomi truer med at svække den nationale identitet, er det nødvendigt, at staten arbejder endnu hårdere for at fremme den nationale identitet. Her argumenterer Johnston for, at jubilæer netop bruges til at promovere den nationale identitet.⁴³ Johnston definerer det ligefrem som et fænomen, hvor der hvert år udvælges kulturelle figurer som fejres, og derved bliver de bærere af en national kulturarv det år. Året efter er det så en anden kulturarv, som sættes i fokus.⁴⁴

Den store jubilæumskalender

Der er dog ikke frit valg på alle hylder, når det kommer til at udvælge, hvilke jubilæer der skal fejres det givne år:

»Each European nation boasts a cast of historical characters, who get trotted out during anniversary years to dance a turn under the lights. The process whereby stars are chosen

⁴¹ Johnston, W. M., 1991, s. 161-165.

⁴² Ibid., s. 4.

⁴³ Ibid., s. 7.

⁴⁴ Ibid., s. 22.

involves not the minister of culture or a battery of committees but rather what may be called the Great Calendar. The fact of when a creator was born or died determines when he or she will get revived."

(Johnston, 1991, s. 23).

Det kan ligeledes være markante begivenheder, der markerer en persons betydning eller begyndelsen eller afslutningen på en krig. Det interessante ved denne forudbestemte kalender er netop ifølge Johnston, at vi lever i en tid, hvor vi får større og større kontrol over verden, men denne jubilæumskalender er med til at understrege: „*our lack of control over time.*”⁴⁵ Til gengæld er de historiske jubilæer med til at opfylde både et psykologisk og socialt behov for vi mennesker, hvor vi kan trække vores identitet ind i en den store forudbestemte årskalender. De nationale jubilæer forsikrer os om, at vores land har betydning i tidens strømning. Når et land udråber et givent år til at være deres, bekræfter de ikke kun rummet, men også tiden. Jubilæerne er ligeledes et udtryk for, at der er kommet et større og større behov for at fremme det specifikke særpræg hos den enkelte nation, der netop udgør elementerne til den nationale identitet.⁴⁶

⁴⁵ Johnston, W. M., 1991, s. 24.

⁴⁶ Ibid., s. 39.

3. Metode

Formålet med dette projekt er at undersøge, hvilken forståelse, der kom til at danne rammen omkring Re-formationsjubilæet 2017 fra officiel side af, hvilket gøres med udgangspunkt i problemformuleringen:

Gennem en redegørelse vil jeg give en præsentation af nogle af de afgørende aktører, der tog del i Reformationsjubilæet 2017 i Danmark. På baggrund af dette vil jeg foretage en analyse af, hvordan disse aktører italesatte formålet med jubilæet, med henblik på at diskutere, hvad denne diskurs er et udtryk for, og hvorfor den blev valgt.

Til at besvare denne problemformulering vil de ovenstående teorier omkring henholdsvis diskursanalyse, samt brug af historien, og skabelsen af kollektive erindringer gennem en erindringspolitik blive anvendt. I udgangspunktet kan det virke overvældende at inddrage så blandede og omfangsrige teorier, derfor vil dette metodeafsnit give en forklaring på, hvorfor de enkelte teorier er valgt, og hvordan de tilsammen bruges til at besvare problemformuleringen.

3.1 Projektets teoretiske ramme

Det specielle ved Faircloughs tilgang er netop den tredimensionelle forståelse af, at diskurs er en vigtig form for social praksis, der både reproducerer og forandrer viden, identiteter og sociale relationer, samtidig med, at den formes af sociale praksisser og strukturer. Fairclough tilgang anvendes i projektet til at give indblik i, hvordan diskursen for dette reformationsjubilæum skal forstås, og hvad den er et udtryk for. Dette gøres gennem Faircloughs forståelse af den kommunikative begivenheds tre dimensioner: *teksten, den diskursive praksis og den sociale praksis*. Selv om dette dialektiske forhold hos Faircloughs er meget abstrakt, anvender han alligevel en analytisk tilgang til hver af de enkelte dimensioner med forskellige analyseredskaber og fremgangsmåder, hvorfor det metodisk vil være mest overskueligt at adskille de tre dimensioner fra hinanden i analysen og diskussionen.⁴⁷ Derfor bruges Faircloughs forståelse af teksten og den diskursive praksis til at besvare *hvordan*-spørgsmålet i den første del af problemformuleringen.

Teksten

Til selve tekstanalysen introducerer Fairclough en række analytiske begrebsredskaber. I analysen af aktørernes tekster anvendes to af disse redskaber; henholdsvis *ords betydning* og *ordforråd*, da jeg mener, at de

⁴⁷ Fairclough, N., 1992, s. 72.

konkret kan være med til at forklare, hvordan aktørerne italesatte formålet, og hvad de mente med denne italesættelse.⁴⁸

Ords betydning: her udvælges de ord, der opfattes som vigtige for teksten, de såkaldte *key words*; nøgleordene. Ordene kan have forskellig og skiftende betydning. Desuden kan ordene have et meningspotentiale, der både kan være hegemonisk eller være genstand for en kamp mellem forskellige aktører, der forsøger at meningsudfylde ordet.⁴⁹ I analysen af ordenes betydning er der altså fokus på den præcise betydning, der er blevet tillagt det valgte ord, hvilket, ifølge Fairclough er afhængig af den sociale praksis.⁵⁰

Ordforråd: Modsat ordenes betydning, foretages der her en undersøgelse af, hvordan ordene i teksten italesættes frem for andre eventuelle alternativer. Der er altså tale om et bevidst valg, hvor andre ord er blevet ekskluderet i forhold til det valgte.⁵¹ Gennem et bevidst ordvalg er afsenderen med til at meningsudfylde diskursen, der åbner op for en bestemt fortolkningsmulighed.⁵²

Da ords værdi sjældent er fuldstændig neutral, er det muligt for afsenderen at farve sin tekst. Det er klart, at det ikke er meningen, at vi skal se på alle ord i de enkelte tekster, men i stedet på de ord, der stikker ud, og som er væsentlige for at forstå diskursen. I projektets tekstanalysen vil der derfor være et stort fokus på at finde nøgleordene. Ligeledes vil der de steder, hvor det er relevant, være fokus på, hvilke ord, der er blevet anvendt i teksten frem for andre, der kunne være valgt for at belyse den valgte diskurs.

Den diskursive praksis

Som sagt har analysen af den diskursive praksis til formål at undersøge, hvordan teksten trækker på eksisterende diskursordner, der er til stede i den diskursive praksis, og hvordan dette påvirker den eksisterende diskursorden. Dette gøres ifølge Fairclough ved hjælp af de tre processer: 1) *produktion*, der analyseres gennem intertekstualitet og interdiskursivitet, 2) *distribution*, hvor der ses på de intertekstuelle kæder, samt 3) *konsumtion*, der undersøger sammenhængen. I dette projekt finder jeg det relevant at anvende begreberne: *interdiskursivitet* og *intertekstualitet*, som omhandler selve produktionen af teksten, da dette er væsentligt for at forstå konteksten omkring Reformationsjubilæet 2017. Da dette projekt udelukkende koncentrerer sig om selve udformningen af forståelsesrammen for jubilæet, lægger undersøgelsen af

⁴⁸ Fairclough, N., 1992, s. 4 & 71.

⁴⁹ Ibid., s. 236.

⁵⁰ Ibid., s. 185.

⁵¹ Ibid., s. 77.

⁵² Ibid., s. 190-191.

distributionen og konsumtionen uden for besvarelsen af problemformuleringen, og disse begreber inddrages ikke yderligere.

Intertekstualitet

Intertekstualitet er et udtryk for, at alle kommunikative begivenheder trækker på tidligere begivenheder, det vil sige, at man aldrig starter forfra. Det er utænkeligt, at der ikke anvendes ord, som andre har brugt før.⁵³ For at opnå en fyldestgørende analyse af intertekstualitet i opgaven, vil det kræve en grundig undersøgelse af andre tekster sideløbende, både fra den samme periode og tidligere, hvilket er for krævende i forhold til omfanget af dette projekt.⁵⁴ Dog vil jeg, så vidt det er muligt, forholde mig til sammenhængen i mellem aktørerne, i forhold til, hvordan de trækker på hinandens diskurser. Dette vil blive gjort sammenhængende med analysen af interdiskursiviteten.

Interdiskursivitet

Interdiskursivitet bliver også omtalt som konstituerende intertekstualitet, det vil sige, hvordan en diskurstype bliver konstitueret gennem en kombination af elementer fra andre diskursive ordner.⁵⁵ Det, der konkret undersøges, er de spor som den diskursive praksis har efterladt i selve teksten. Der skal altså foretages en analyse af, hvilke diskurstyper, der bruges i produktionen af teksten.⁵⁶ I dette projekt undersøges interdiskursiviteten gennem følgende:

Genre: Genre er med til at beskrive hvilken type tekst, der er tale om, og på hvilken måde teksten produceres og konsumeres. Genre kan for eksempel være læserbreve, interview eller reklame.⁵⁷

Stil: Stilen er tæt forbundet med genren og kan komme til udtryk på tre forskellige måder. Den første måde, er hvorledes interaktionen mellem aktørerne finder sted. Det vil sige, om der er tale om en formel eller uformel tone. Den anden måde er, hvorvidt teksten er skriftlig eller mundtlig. Den tredje måde omhandler de retoriske rammer, altså om teksten for eksempel er argumenterende, beskrivende osv.⁵⁸

⁵³ Jørgensen, M. W. & Phillips, L., 1999, s. 84.

⁵⁴ Fairclough, N., 1992, s. 102.

⁵⁵ Ibid., s. 118.

⁵⁶ Ibid., s. 232.

⁵⁷ Fairclough, N., 1992s. 126; Jørgensen, M. W. & Phillips, L., 1999, s. 80.

⁵⁸ Fairclough, N., 1992, s. 127.

Den sociale praksis

De to ovenstående dimensioner: *teksten* og *den diskursive praksis* har i et metodisk perspektiv et meget tekstanalytisk præg, men når vi skal se på den tredje dimension, *den sociale praksis*, er det ifølge Fairclough ikke muligt at forstå den ud fra diskursteorier. I stedet argumenterer han for en socialanalyse. I denne afhandling mener jeg, at den sociale dimension i høj grad kan forstås ud fra en erindringspolitisk tilgang, hvorfor den sociale praksis i dette projekt undersøges gennem den erindringspolitiske teoriramme.

Med udgangspunkt i klarlægningen af diskursen i analysen, vil diskussionen blive brugt til at besvare den anden del af problemformuleringen, med fokus på, *hvad* denne diskurs er et udtryk for, og *hvorfor* den blev valgt. Til at undersøge *hvad*-spørgsmålet, gøres der brug af Eriksen og Warrings argumenter for henholdsvis brug af erindring og historie, samt, hvordan dette kan forstås som et bevidst valg, der af Warring betegnes som erindringspolitik, der bruges til at oprette eller ændre eksisterende erindringsfællesskaber. Begge forskere argumenterer for, at når dette finder sted, så gøres det med et bestemt formål, nemlig at skabe en kollektiv erindring. Eriksen argumenterer yderligere for, at når erindring og historie bruges sammen til at skabe en kollektiv erindring, så har det en række formål, for eksempel at vise, at nationen er gammel, ved at forbinde fortid og nutid. Det er blandt andet disse formål, der sammen med Warrings argumenter omkring, hvordan det er muligt at anvende fortiden til at skabe en bevidst selvforståelse og national identitet, der vil blive anvendt som indikatorer for, hvordan denne diskurs skal forstås, og hvad ønsket med den har været. Det betyder, at diskursen fra analysen vil blive holdt op imod de teoretiske argumenter for skabelsen af en kollektiv erindring, for derigennem at diskutere, hvad formålet med denne diskurs har været, og for at forklare, hvordan den sociale dimension spiller ind i betydningstilskrivningerne af de valgte ord, og dermed er med til at skabe diskursen. Derudover argumenterer Eriksen for, at historien skal opfattes og forstås som et nutidigt kulturprodukt, der indgår i en nutidig betydningsdannelse. Det vil blandt andet sige, at den historie, der eksempelvis kom til udtryk i reformationsjubilæet skal ses i forhold til den samtid, som den blev fejret i. Derved kan diskursen samtidig være med til at kaste lys over, hvordan historien er blevet brugt ved jubilæet.

Dette leder os frem til den sidste del af diskussionen og spørgsmålet om, *hvorfor* diskursen blev valgt. Dette spørgsmål besvares i en kombination af de tre teoretikere, Eriksen, Warring og Johnston. Specielt Johnstons teori omkring *the obsession with anniversaries* bruges til en kritisk diskussion af, hvorfor denne diskurs blev valgt til Reformationsjubilæet 2017, og hvilke problemer det giver for diskursen, at det er den store jubilæumskalender, der styrer, hvad der skal fejres et givent år. Dette diskuteres yderligere i forhold til den diskursive praksis for at skabe forståelse for, hvordan de forskellige dimensioner i den kommunikative

begivenhed påvirker hinanden, samt hvilken indvirkning det har på diskursen. Samtidig er denne kritiske diskussion med til at kaste lys over den måde, hvorpå historien er blevet brugt i jubilæet og i selve udformningen af diskursen. Dette ses yderligere i forhold til Eriksens argumenter omkring forholdet mellem fortidens autenticitet og autoritet i det senmoderne samfund. Ifølge Eriksen har fortiden en autenticitet, der er efterspurgt, og som vi lader os drage af. Fortiden fascinerer os, da der er tale om noget anderledes, noget der var engang. Netop fordi, der er tale om en fortid, der rent faktisk er sket, opfatter vi fortiden som en autenticitet. Men der er ligeledes noget eksotisk over fortiden, netop i kraft af det anderledes, og i dag fremstår fortiden som en form for magasin, blandt andet i forbindelse med jubilæer, hvor vi kan plukke dele af fortiden efter forgodtbefindende. Dette syn på fortiden, hvor vi blot vælger de elementer, vi finder allermest interessante og stykker dem sammen til historie, gør, at fortiden mister sin autoritet, og bliver et udtryk for et bevidst valg om, hvad der skal huskes, og hvad der skal glemmes. Det er en yderst interessant bemærkning Eriksen har gjort, som er relevant at bringe i spil i forhold til at forstå forholdet mellem fortiden og historien i diskursen for reformationsjubilæet.

For at runde diskussionen af den sociale praksis af, vil diskursen til sidst blive diskuteret i en samfundsrelateret sammenhæng, for samlet at forstå den kontekst, hvori diskursen er formet, hvorefter det i konklusionen vil være muligt at besvare hele problemformuleringen. Men for overhovedet at kunne bringe denne teoretiske ramme i spil, er det nødvendigt at inddrage et empirisk grundlag. Det nedenstående afsnit belyser, hvordan det empiriske grundlag for afhandlingen er udvalgt.

3.2 Den empiriske afgræsning

Grundet den mangfoldighed af projekter og arrangementer, der forløb sig over hele 2017, ville det have været en umulig opgave at undersøge hele reformationsjubilæets aktivitetskalender. Så med udgangspunkt i ønsket om at undersøge den officielle forståelsesramme for jubilæet, fandt jeg det nødvendigt at udvælge nogle aktører, der kunne give et indblik i dette. Først og fremmest var det relevant at anvende materiale fra det præsidium, der blev nedsat af regeringen til at stå for jubilæet; Præsidiets for Reformationsjubilæet 2017.⁵⁹ Derudover kan inddragelsen af en række projekter, der alle blev godkendt af Præsidiets og derved levede op til de opstillede kriterier fra Præsidiets, ligeledes være med til at sige noget om den valgte diskurs. Ved siden af dette havde jeg et ønske om, at denne undersøgelse alligevel skulle forsøge at afspejle den mangfoldighed i aktiviteter som Reformationsjubilæet 2017 var et udtryk for. Derfor er der blevet udvalgt tre forskellige cases, hvor disse aktører sammen med Præsidiets har dannet det empiriske grundlag for undersøgelsen. Der er henholdsvis tale om et større forskningsprojekt, en bogudgivelse, samt en

⁵⁹ Omtales efterfølgende kun som Præsidiets.

teaterforestilling. Alle aktørerne vil blive yderligere uddybet og præsenteret i afsnit fire som et led i besvarelsen af problemformuleringen. Idet alle tre projekter netop er blevet blåstemplet af Præsidiet formodes det, at disse lever op til, og kan forstås inden for rammerne af den officielle diskurs, som er blevet italesat af Præsidiet. På den baggrund vil analysen og diskussionen også behandle, hvordan disse projekter passer ind i denne diskurs, i overensstemmelse med arbejdsværktøjerne intertekstualitet og interdiskursivitet, der tilsammen vil belyse reformationsjubilæets forståelsesramme. Dog er det vigtigt at pointere, at det metodiske greb på de enkelte aktører kan være forskellig, grundet deres forskellige formater. Desuden er forskningsprojektet *Lutherdom og dansk samfundsudvikling* stadig i gang, hvorfor det er sparsomt, hvor meget materiale, der er offentliggjort endnu. Alligevel mener jeg, at alle fire aktører udgør et bredt empirisk grundlag, der både kan supplere hinanden, samt kan danne grundlag for kritik, hvorfor jeg finder dette empiriske grundlag repræsentativt til at kunne besvare problemformuleringen.

4. Præsentation af det empiriske grundlag

Til analysen er der som sagt udvalgt fire væsentlige aktører, der alle inddrages i undersøgelsen af Reformationsjubilæet 2017. De tre cases har alle det til fælles, at de modtog økonomisk støtte gennem Præsidiets fra henholdsvis private fonde og statslige midler. Nedenstående redegørelse giver en præsentation af de udvalgte aktører.

4.1 Udredning af Præsidiets tilblivelse samt deres rolle i reformationsjubilæet

Tilbage i 2010 fremførte den daværende VK-regering et udspil til finanslovsforhandlingerne, der blandt andet indeholdt et ønske om at afsætte 54 millioner kroner til det kommende reformationsjubilæum i 2017. Dette blev dog aldrig godkendt, og da VK-regeringen i 2011 nedsatte Præsidiets, var det desuden uden økonomisk støtte fra Folketinget.⁶⁰ Siden 2011 har hovedansvaret for Præsidiets lagt hos Kirkeministeriet.

Præsidiets opbygning og formål

Selve Præsidiets bestod af formanden, Professor, dr. scient. Jens Oddershede, forhenværende rektor for Syddansk Universitet, samt 11 personligt udvalgte medlemmer fra museums-, universitets-, og kulturverdenen, samt folkekirken.⁶¹ Derudover var hendes Majestæt Dronningen protektor. Ser vi nærmere på selve formålet for Præsidiets, så har det været, at:

„Præsidiets for Reformationsjubilæet i 2017 har haft det overordnede ansvar for fejringen af jubilæet med det sigte at fremme forståelsen af Reformationens betydning for det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed.”

(Præsidiets, 2018a).

Dette formål har udmøntet sig i række opgaver, der både dækkede over at fastsætte de overordnede indholdsmæssige rammer og fremskaffe midler til formidling og forskning, samt at udforme en hjemmeside og logo.⁶² Desuden fremhævede Præsidiets, at en succesfuld fejring af jubilæet indebar, at der hos forskere, undervisere, mediefolk, museumsfolk, præster, kunstnere og så videre blev skabt en interesse for

⁶⁰ Henriksen, J., 2015a: *54 millioner til reformationsjubilæum forsvandt i politisk spil*; Johansen, S., 2016: *Reformationsjubilæum er ikke længere i pengenød*.

⁶¹ Se samtlige medlemmer af Præsidiets i bilag 1.

⁶² Præsidiets, 2018a.

reformationens store betydning, hvorved de inden for hvert deres område, kunne være med til at stimulere danskernes nysgerrighed.⁶³

Præsidiets visioner og finansiering

Foruden formålsbeskrivelsen, havde Præsidiet også en vision om:

„[...] at den danske befolknings viden om reformationen og dens betydning for det danske samfunds udvikling økonomisk, politisk og kulturelt er langt mere grundfæstet efter 2017 end nu.”

(Præsidiet, 2018b).

Der er altså et gennemgående element af *oplysning* til stede i fejringen af 500-året for reformationen. Den danske befolkning skulle gerne opnå en større forståelse og viden omkring reformationen og dens betydning, end den de besad før 2017. Samtidig var der en ambition om, at det skulle være en landsdækkende begivenhed, hvor alle kunne tage del i fejringen gennem en mangfoldighed af både folkekirkelige og samfundsrelaterede aktiviteter, der skulle skabe opmærksomhed og samtidig inddrage den danske befolkning gennem deltagelse.⁶⁴

Derfor kan det undre en, at der i 2015 kun blev sat to millioner kroner af til Præsidiet, som de fik af daværende kulturminister Marianne Jelved, der skulle anvendes i perioden 2015-2017.⁶⁵ De to millioner var kun til den samfundsmæssige markering, og et af argumenterne for, at bevillingen ikke var større, var, at Præsidiet havde: *„til opgave at inspirere til og være katalysator for markeringen af jubilæet i 2017.”*⁶⁶ Præsidiet var altså ikke sat i verden for at yde økonomiske tilskud til fejringen, i stedet kunne de blandt andet udforme støtteerklæringer til projekter, som Præsidiet fandt egnet, der kunne bruges til videre fondsansøgninger. Deres rolle i forhold til finansieringen af jubilæet bestod altså i at søge penge hjem i samarbejde med de enkelte projekter.

Det var faktisk ligeledes Jelved, der som kirkeminister i 2014 bevilligede hele syv millioner kroner af Folkekirkens Fællesfond, der skulle anvendes i perioden 2014-2017 til: *„forberedelse og afvikling af folkekirkelige*

⁶³ Præsidiet, 2018b.

⁶⁴ Ibid.

⁶⁵ Præsidiet, 2018c.

⁶⁶ Ibid.

aktiviteter i forbindelse med Reformationsjubilæet.”⁶⁷ Bevillingen skulle både bruges til en bogudgivelse, samt som rammebevilling til finansieringen af kirkelige aktiviteter i forbindelse med reformationsjubilæet.⁶⁸

Skævvridningen mellem bevillingerne vidner om, at der på nogle fronter har været to modsatrettede opfattelser af reformationsjubilæets formål, eller i hvert fald en forskellig vægtning af, hvor meget den folkekirkelige del skulle fylde i jubilæet. Denne problematik fremhævede Præsidiets formand Jens Oddershede desuden selv tilbage i 2015 i udtalelse til Kristeligt Dagblad, hvor han sagde, at:

”Det kan bestemt ikke udelukkes, at man fra politisk side har opfattet reformationsjubilæet som en kirkelig fejring og derfor har været tilbageholdende med at gå ind med statslige midler. Derfor har vi brugt mange kræfter på at forklare både politikere og fonde, at jubilæet består af to spor, en kirkelig fejring og en bredere, folkelig markering. Men det er ikke nemt, og fraværet af statslige midler har ikke gjort det nemmere.”.

(Henriksen, 2015b).

Manglende økonomiske midler

Det så ellers lovende ud, da VK-regeringen tilbage i 2010 kom med et udspil på 54 millioner kroner til reformationsjubilæet. Men dette blev som sagt hurtigt taget af bordet og fire år senere stod Præsidiets stadig uden penge.

Det var først i 2014, at der begyndte at komme penge til reformationsfejringen. De første syv millioner kroner blev som sagt bevilliget fra Folkekirkens Fællesfond af kirkeministeren til folkekirkelige aktiviteter. I efteråret 2014 argumenterede flere af de borgerlige partier med De Konservative i spidsen for, at markeringen af 500-året for reformationen skulle på finansloven for 2015, men her var den daværende SR-regeringen mere tøvende. Reformationsfejringen blev ikke en del af Finansloven 2015, dog anmodede kulturminister Marianne Jelved efterfølgende finansudvalget om to millioner kroner, som blev godkendt og øremærket den mere folkelige del af fejringen.⁶⁹ Præsidiets formand Jens Oddershede betegnede over for Kristeligt Dagblad bevillingen som: „*alfa og omega*”⁷⁰, der forhåbentlig kunne fungere som en katalysator over for private fonde, der indtil da havde været meget tilbageholdende med at give tilskud. Dette fik Oddershede ret i. I slutningen af 2016 så billedet helt anderledes ud, hvor der var samlet næsten 33 millioner kroner ind

⁶⁷ Præsidiets, 2018d.

⁶⁸ Ibid.

⁶⁹ Restrup, A. K., 2015: *Vigtige penge til fejring af reformation*.

⁷⁰ Ibid.

til jubilæet.⁷¹ Men det var langt fra alle pengene, der kom fra Folketinget, og Præsidiets fik aldrig det store held med at forhandle bevillinger hjem gennem de enkelte finanslove på nær de fem millioner i 2016. Men de tre udvalgte projekter, har alle modtaget penge fra den samlede pulje på 33 millioner kroner, og i det følgende vil der forelægge en kort præsentation af, hvad pengene er gået til.

4.2 Trebindsværket: *Reformationen i dansk kirke og kultur*

Bevillingsmodtager: Professor Niels Henrik Gregersen ved Det teologisk Fakultet ved Københavns Universitet i samarbejde med lektor i kirkehistorie og praktisk teologi, Carsten Bach-Nielsen ved Aarhus Universitet.

Bevilling: 569.500 kroner årligt i perioden 2014-2017, sammenlagt 2.278.000 kroner.

Finansiering: Rammebevillingen på i alt syv millioner kroner fra Folkekirkens Fællesfond.

I august 2017 blev det store trebindsværk *Reformationen i dansk kirke og kultur*⁷² på i alt 1518 sider udgivet. Foruden de to hovedredaktører Niels Henrik Gregersen og Carsten Bach-Nielsen, var der desuden en lang række medforfattere til værket. Da værket blev lanceret i 2017, skrev Præsidiets følgende om udgivelsen:

„Hvordan har reformationen påvirket dansk kirke og kultur, hverdagsliv, kunst, musik og samfundsliv? Et omfattende spørgsmål, som dette trebindsværk ikke desto mindre byder ind med svar på.”

(Præsidiets, 2018e).

Værket har til formål at give et samlet billede af reformationens betydning fra 1500-tallet og frem til i dag, både i en religiøs og samfundsmæssig kontekst. Præsidiets fremhæver, at landets førende eksperter gennem værket argumenterer for, hvordan den reformatoriske arv kan ses i nutidens Danmark. Værket berører alle de samfundsmæssige forhold fra kirken, teologien og universitetet til staten, velfærd, ægteskab, dagliglivet og salmer, kunst, skole og pædagogik. Der er altså tale om et bredt og alment værk, der skaber en tilgængelig fortælling om reformationens betydning i 1500-tallet og helt frem til i dag.⁷³ Ønsket var, at: *„De tre bind skal etablere og videreudvikle en national kulturel erindring vedrørende reformationens kirkelige og kulturelle betydning for dansk kultur.”*⁷⁴ Dette understøttes ligeledes med, at værket skal: *„[...] sagligt indeholde både kritiske og konstruktive synspunkter på den reformatoriske arv i dansk kultur.”*⁷⁵

⁷¹ Se oversigten over de største bevillinger i bilag 2.

⁷² Den oprindelige arbejdstitel var: *Reformationen som kirkeligt og kulturelt program*.

⁷³ Præsidiets, 2018e.

⁷⁴ Bach-Nielsen, C. & Gregersen N. H., 2012: *Forslag om et forskningsbaseret og bredt formidlet bogprojekt i 3 bind: "Reformationen som kirkeligt og kulturelt program" (arbejdstitel, ca. 1100 s.)*, s 1-2.

⁷⁵ Ibid., s. 2.

Dette ønske om etableringen af en national kulturel erindring skal ses i sammenhæng med, at der ved dette jubilæum var et ønske om, at det skulle have et folkeligt gehør, hvorfor værket skulle skrive i et præcist dansk sprog, samt, at det skulle være rig på illustrationer, både af hensyn til læsevenligheden og billedernes indre værdi.⁷⁶ Disse aspekter med folkeoplysning, national erindring og den reformatoriske arv formidlet gennem et værk, der henvender sig til den bredere danske befolkning, kan blandt andet ses som en af årsagerne til, at projektet modtog den store bevilling, og gør derfor projektet interessant at undersøge i forhold til diskursen omkring jubilæet.

4.3 Forskningsprojektet: *Lutherdom og dansk samfundsudvikling*

Bevillingsmodtager: Nina Javette Koefoed ved Aarhus Universitet m.fl.

Bevilling: 4.902.686 kroner.

Finansiering: Det Frie Forskningsråd⁷⁷ gennem Finansloven 2016.

I februar 2016 annoncerede DFF, der hører under Uddannelse- og Forskningsministeriet, at der var givet en særbevilling i Finansloven 2016 på fem millioner kroner, der skulle understøtte reformationsforskningen.⁷⁸ Der var tale om en engangsbevilling, og som den fremgår af selve opslaget *Det Frie Forskningsråds reviderede opslag F2016*, så skulle der kun gives én bevilling til ét projekt.⁷⁹ I Finansloven 2016 stod der følgende omkring kravet for bevillingen:

„Der skal af bevillingen anvendes 5,0 mio. kr. til forskning i reformationen i forbindelse med Reformationsjubilæet, som har til formål at skabe forståelse for Reformationens betydning for det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed.”

(Finansloven 2016, §19, s. 201).

Bevillingen var altså møntet på et projekt, der skulle skabe forståelse omkring Reformationens betydning for det danske samfund, kirke, identitet og bevidsthed. Formuleringen er næsten identisk med den som fremgår af Præsidiets kommissorium, blot er *fremme* skiftet ud med *skabe* i finansloven. Grunden til dette er ikke så unaturlig, når vi har in mente, at der er tale om en bevilling, som skal være med til tilvejebringe ny viden omkring forståelsen af reformationens betydning.

⁷⁶ Bach-Nielsen, C. & Gregersen N. H., 2012, s. 2.

⁷⁷ Det Frie Forskningsråd vil efterfølgende blive benævnt ved forkortelsen DFF.

⁷⁸ Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2018a.

⁷⁹ Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2018b: *Det Frie Forskningsråds reviderede opslag F2016*, s. 11.

Et halvt år senere i september 2016 offentliggjorde DFF, at det var projektet *Lutherdom og dansk samfundsudvikling*⁸⁰, som modtog en bevilling på 4,9 millioner kroner. Projektet udarbejdes af Nina Koefoed, som projektleder, i fællesskab med fire andre, herunder to lektorer, en post. doc. og en ph.d., hvoraf de to sidstnævnte titler ligeledes var et krav for ansøgningen.⁸¹ Forskningsprojektet blev fastsat til at forløbe over tre år med påbegyndelse i 2017 og forventes færdigt i 2020. Dog vil der løbende være en formidling af projektet, hvilket blandt andet fandt sted ved en forelæsning under konferencen RR2017, RETHINK REFORMATION på Aarhus Universitet fra den 1. til 3. november 2017.⁸²

Ser vi så nærmere på projektet er et af hovedformålene, at det: „[...] vil nuancere og uddybe forståelsen af Reformationens betydning for den danske samfundsudvikling ud fra centrale elementer i luthersk tænkning.“⁸³ Der er et konkret ønske om, at prøve at nuancere og forklare de mange komplekse lag, der er i forståelsen af reformationens betydning for den danske samfundsudvikling. Ligeledes spørger projektet:

„[...] grundlæggende til i hvilket omfang de religiøse forståelseshorisonter, der blev skabt med reformationen, bidrog til at forme de forståelser af ansvar, ret og pligt, der var formative for det danske demokrati og velfærdsstaten.“

(Lumen, 2018a).

Der er altså i projektbeskrivelse fokus på reformationens betydning for det danske demokrati og velfærdsstat, hvor den lutherske tænkning sættes i relation dertil.

4.3 Teaterforestillingen: *Historisk Talkshow*

Bevillingsmodtager: Folkeuniversitetet i Aarhus.⁸⁴

Bevilling: 2,5 millioner kroner.

Finansiering: Ud af seks delprojekter modtog dette *Delprojekt 6* 2,5 mio. ud af en samlet bevilling på 7 mio., og fik dermed den største andel. Bevillingen blev givet gennem A. P. Møller Fonden, der udpegede Folkeuniversitetet i Aarhus som national operatør på opgaven.⁸⁵

Ideen med det historiske talkshow var, at man skulle prøve at forstille sig, hvad Martin Luther ville fortælle, hvis vi kunne tale med ham i dag. Derfor blev Luther indbudt til at deltage i et tv-show, der havde format af

⁸⁰ Den engelske titel er *Lutheranism and societal development in Denmark*.

⁸¹ Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2018b, s. 12.

⁸² Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2018c.

⁸³ LUMEN, 2018a.

⁸⁴ Folkeuniversitetet i Aarhus vil i det efterfølgende blot blive refereret til som Folkeuniversitetet.

⁸⁵ Folkeuniversitetet, 2017a: *Reformation 1517-2017. Landsdækkende folkeoplysende projekt*, evalueringsrapport, december 2017, s. 3.

Her er dit liv. Formålet med talkshowet var, at give publikum et personligt indblik i Luthers liv. Der var tale om et dramatiseret og iscenesat projekt, der tog udgangspunkt i forskningen. Målet med forestillingen var at give et indblik i Luthers liv og indflydelse gennem en blanding af både viden og underholdning.⁸⁶

Af de seks projekter, som Folkeuniversitetet fik midler til, var dette det største delprojekt, der havde til formål hovedsageligt at formidle den teologiske og historiske forskning omkring Luther og hans liv. Der var tale om et koncept, der skulle favne en bredere målgruppe end dem, som normalt ville deltage i foredrag omkring Luther og reformationen. Selve talkshowet er delt op i to dele, hvor publikum i den første time møder Luther gennem skuespilleren Bjarne Henriksen, samt hans kone og en række venner gennem video-speaks. Luther er sat i den varme stol, hvor han bliver interviewet af tv-journalisten Niels Krause-Kjær. I forestillingens anden akt er Luther lagt i graven, og i stedet indtager Marie Vejrup Nielsen, lektor i religionsvidenskab og teologi ved Aarhus Universitet, og Louise Kallestrup, lektor i historie ved Syddansk Universitet, scenen. Her debatterer de to forskere kort forholdene i Danmark og Europa på Luthers tid, samt hvilken betydning den lutherske reformation fik for de almindelige menneskers hverdag. Men fokuset i talkshowets anden time er i høj grad på de tråde, der kan trækkes fra Luther og frem til i dag.⁸⁷

Projektet blev udarbejdet i samarbejde med Præsidiets, der hele vejen igennem var involveret i de enkelte processer, hvorfor det formodes, at Præsidiets har anset Folkeuniversitetets diskurs som hørende ind under deres egen. Den 20. oktober 2017 var der premiere i den Sorte Diamant, og det blev i alt til otte forestillinger i København, Sønderborg, Aarhus, Aalborg og Odense med sammenlagt 3.186 deltagere.⁸⁸

⁸⁶ Folkeuniversitet, 2017a, s. 33.

⁸⁷ Ibid., s. 33-34.

⁸⁸ Ibid., s. 33-34.

5. Analyse

Denne analyse tager udgangspunkt i aktørernes kommunikative begivenheder. Dette gøres i overensstemmelse med de metodiske overvejelser, først med fokus på tekstdimensionen og derefter den diskursive praksis.

5.1 Tekstdimensionen

For at kunne forstå den kontekst som teksterne omkring de tre projekter er skabt i, er det relevant først og fremmest at se nærmere på de officielle udmeldinger, der kom fra Præsidiets, for at kunne forstå rammen omkring Reformationsjubilæet 2017.

Præsidiets

Årsagen til, at Præsidiets rolle anses for at være så vigtig i forhold til de andre aktører, der modtog økonomiske støtte, skal findes i Præsidiets kommissorium, hvor der står, at

„Præsidiets har haft det overordnede ansvar for fejringen af jubilæet med det sigte at fremme forståelsen af Reformationens betydning for det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed.”⁸⁹

(Præsidiets, 2018a).

Ser vi på den ovenstående sætning, finder jeg det relevant at dele den op i to, hvor *Præsidiets har haft det overordnede ansvar for fejringen af jubilæet* skal ses som et udtryk for Præsidiets rolle i jubilæet, mens *med det sigte at fremme forståelsen af Reformationens betydning for det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed* skal forstås som formålet med fejringen.

Ser vi på den første del af sætningen i henhold til Faircloughs analyseredskab ords betydning, er der her fokus på tre nøgleord; henholdsvis *overordnede ansvar, fejringen og jubilæet*. Egentlig er der tale om fire separate ord, men i den ovenstående kontekst er *overordnede* underlagt *ansvar*, og ordene er tilsammen med til at danne meningen omkring Præsidiets rolle under jubilæet. Fairclough argumenterer for, at ord kan have mange betydninger afhængig af, hvilken kontekst de anvendes i. Ansvar kan være mange ting, for

⁸⁹ Alle understregninger i dette citat og de efterfølgende citater i hele analysen er foretaget af mig for at fremhæve nøgleordene, de er altså ikke en del af den oprindelige tekst.

eksempel kan nogen stilles til ansvar, man kan have et juridisk ansvar eller man kan tage ansvar. I denne sammenhæng kommer Præsidiets *overordnede ansvar* til udtryk som to sideløbende betydninger:

„På den ene side udgør præsidiet jubilæets officielle forankring. Det indebærer ansvaret for at fastsætte de overordnede indholdsmæssige rammer [...] På den anden side beror en succesrig fejring af jubilæet på evnen til at få skabt interesse for Reformationens enorme betydning hos forskere, undervisere, mediefolk, kunstnere, museumsfolk, præster m.v., således at de på hvert deres felt kan være med til at vække danskernes nysgerrighed.”

(Præsidiets, 2018b).

Det vil sige, at Præsidiets *overordnede ansvar* først og fremmest er et udtryk for, at de udgør jubilæets *officielle forankring*, der ligeledes er et nøgleord. Officiel refererer ofte til noget, der er kontrolleret og styret af staten med en formel karakter. Officiel bruges i denne sammenhæng sammen med ordet *forankring*, der også råder over mange betydninger, eksempelvis, at et skib skal forankres for at blive liggende det samme sted. I denne kontekst er betydningssammenhængen dog en anden, da det refererer til, at nogen skaber eller har en fast tilslutning til en bestemt opfattelse. Det vil sige, når *officiel* og *forankring* sættes sammen, har vi udgangspunktet at gøre med nogle ord, der udtrykker en formel og kontrolleret opfattelse af en given situation eller begivenhed. Dette er til dels også gældende i dette tilfælde, da Præsidiets er nedsat af den daværende VK-regering. Men det er i ligeså høj grad et udtryk for, at der har været ønske om at få et samlet bestemt billede af reformationen ud til *danskerne*. Dette betyder, at Præsidiets *overordnede ansvar* som den *officielle forankring* i højere grad skal forstås ud fra opgaven omkring *fastsættelse af de indholdsmæssige rammer*. *Rammer* udgør ligeledes et nøgleord for sætningen, hvor ordet *indholdsmæssige* er underlagt. Men vi har ikke at gøre med en fysisk ramme til et billede eller en dør, men nærmere den sammenhæng, hvori noget skal opfattes. At danne ramme om noget, er ligeledes med til at sætte en afgrænsning for, hvad der kan være inden for rammen, og hvad der er uden for rammen. I denne sammenhæng er der tale om en ramme, der skal styre indholdet af *jubilæets officielle forankring*. Rammen bestemmes af Præsidiets, så på sin vis er det tale om en kontrolleret magt, som Præsidiets råder over i forhold til at bestemme, hvilket udtryk *fejringen* og *jubilæet* skal have. Men en ramme danner kun den ydre grænse, og det har i udgangspunktet ikke været Præsidiets opgave, at fylde rammen ud, det har i stedet været de mange projekter og arrangementer, der fandt sted i løbet af 2017, hvorved Præsidiets agerede guideline for den forståelse de ønskede for jubilæet. Desuden viser det sig, at der tale om en forholdsvis bred indholdsmæssig ramme, når vi ser lidt nærmere på nogle af de opgaver som Præsidiets blev pålagt, samt de projekter som de støttede op

omkring, hvilket også kan forklare, hvorfor *rammer* er angivet i flertal. For eksempel skulle Præsidiets sørge for at oplyse omkring, hvordan jubilæet blev fejret i andre lande, der skulle være en national og international markedsføring af jubilæet, de skulle formidle viden om reformationen, både aktivt selv og gennem tilvejebringelse af fondsmidler til andre projekter.⁹⁰ Ligeledes kommer de brede *indholdsmæssige rammer* til udtryk, når vi ser på nogle af de projekter, som der blev givet tilskud til gennem Præsidiets. Der er tale om alt lige fra bibellæsning til *Vi lytter til Luther* med Sigurd Barrett, et projekt, som i høj grad var tiltænkt som børneformidling.⁹¹ Når vi ser på projekterne, begynder der at tegne sig et generelt billede af, at der var et ønske om en meget oplysende indholdsmæssig ramme, hvor danskerne skulle oplyses omkring reformationen og dens betydning gennem jubilæet. Dette leder os tilbage til den anden del af Præsidiets *overordnede ansvar*. Her er der igen en række nøgleord, der er relevante for at forstå konteksten omkring Præsidiets. Der er tale om ordene *succesrig*, *skabt interesse* og *Reformationens enorme betydning og danskerne*. *Reformationens betydning* er to ord, der går igen i flere af Præsidiets tekster, og derfor kræver de en længere uddybning som jeg vil vende tilbage senere, sammen med ordet *enorme*. I denne omgang skal vi se nærmere på forbindelse mellem ordene *succesrig* og *skabt interesse*.

Ser vi først på ordet *succesrig*, er det afledt af ordet succes, der betegner, at noget er vellykket eller der er sket en fremgang. At være succesrig kan måles på mange måder, eksempelvis i økonomisk velstand, men her skal ordet *succesrig* afvejes i forhold til om det er lykkedes, at skabe en nysgerrighed hos *danskerne*. Da det ligger uden for denne opgave at afklare omfanget af, hvor godt det lykkes at nå ud til modtagerne, berøres dette nøgleord ikke yderligere, da det vil kræve en undersøgelse af de opfølgende succeskriterier, der ikke bliver yderligere uddybet af Præsidiets i deres visioner. Dog skal *danskerne* i denne sammenhæng ses som et nøgleord, der vil blive behandlet senere. Til gengæld kan ordene *skabt interesse* ledes direkte tilbage til Præsidiets *overordnede ansvar*, samtidig med, at det italesætter Præsidiets rolle. At skabe en interesse hos nogen skal i denne tekst forstås som et udtryk for at skabe en lyst, og ikke mindst økonomiske muligheder, for at føre et projekt ud i praksis. Lysten til at beskæftige sig med reformationshistorien skal vækkes hos de enkelte kulturformidlende institutioner. Præsidiets opgave er at stimulere de enkelte faggrupper til at skabe spændende og vedkommende formidling i forskellige formater, der skal vække *danskeres* nysgerrighed, og få dem til at åbne øjnene op for, at en 500 år gammel begivenhed stadig har relevans for os som individ og nation i 2017.

Nu vender vi os igen mod den første del af Præsidiets kommissorium, hvor nøgleordene *fejringen* og *jubilæet* indledningsvis blev fremhævet. En fejring er udtryk for, at man fejrer nogen eller noget, der ofte

⁹⁰ Præsidiets, 2018a.

⁹¹ Præsidiets, 2018d; 2018g.

foregår gennem en fest eller et arrangement for at ære eller markere en person eller en begivenhed. I denne sammenhæng er der tale om en fejring af et jubilæum, som vi forbinder med markeringen af en begivenhed, der fandt sted for et bestemt antal år siden. Men netop det, at Præsidiets har valgt ordet *fejring* frem for eksempelvis *markering*, vidner om, at der er tale om mere end blot et ønske om at synliggøre eller fremhæve en mærkedag. Som sagt har fejring ofte et mere festligt udtryk tilknyttet, vi forbinder det med noget glædeligt og sjovt, eksempelvis i form af en fest. Men tager vi den engelske oversættelse af ordet, så har vi *celebration*, hvor de danske ord *celebrere* og *celebrering* kommer af. Disse refererer i højere grad til en højtideligholdelse, der får et religiøst udtryk i form af en messe i den katolske kirke eller gudstjeneste.⁹² Men de er fravalgt. Samtidig, hvis fejringen havde været ment som en ren fest havde ordet *festligholdelse* måske også været mere sigende, men dette ord afspejler ikke den seriøsitet og oplysende karakter som Præsidiets ønskede *jubilæet* skulle udtrykke. Det vil sige, at hvis vi skal forsøge at forstå Præsidiets betydningstilskrivning til ordet *fejring* er vi nødt til at se lidt nærmere på den måde, hvorpå *fejringen* rent praktisk kom til udtryk. I denne sammenhæng får *fejringen* en lidt mere flyvsk karakter, da fejringen af Præsidiets ofte bliver refereret til med ordet; *aktiviteter*, der både dækker folkekirkelige og samfundsrelaterede aktiviteter med alt lige fra bogudgivelser, udstillinger, koncerter, forskningsprojekter, talkshow, gudstjenester, podcasts, videoer osv. Samtidig kan netop dette ønske om, at *jubilæet* både skulle have en folkekirkelig og samfundsrelateret vinkel forklare, hvorfor ord som *celebrering* og *højtideligholdelse* er valgt fra. Desuden vidner det om en bred forståelse af ordet *fejring*, da listen for aktiviteterne er så lang, at der næsten ingen grænser er for aktiviteterne, på nær den danske landegrænse, da der er tale om en *fejring*, som finder sted over hele landet i et helt år. Dog rækker fejringen på nogen måder også uden for landets grænser, da det er Præsidiets opgave at formidle, hvordan reformationsjubilæet fejres i andre lande.

Ser vi nærmere på dét Præsidiets ønsker at fejre, så er der tale om et bestemt jubilæum. Men *jubilæet* i denne sammenhæng får på nogen måder et noget tvetydigt udtryk hos Præsidiets. Der er ingen tvivl om, at ser vi på årstallet 2017, så er det tydeligt, at det er 500-året for Luthers 95 teser i 1517, der fejres. Alligevel refereres der generelt til *jubilæet* som reformationsjubilæet, og faktisk underordnes den konkrete begivenhed i 1517 selve perioden *reformationen* hos kommissoriet hos Præsidiets:

„Kommissorium for Præsidiets vedrørende Reformationsjubilæet i 2017
(fejring af 500 året for Luthers teseopslag den 31. oktober 1517)“

(Præsidiets, 2018a).

⁹² Den danske ordbog 2018a.

Reformationen var vel og mærket et resultat af den handling Luther foretog i 1517, men reformationen dækker over en periode på flere årtier efter 1517. Det er dog ordet *reformationen*, som fylder mest hos Præsidiets, men vi får ligeledes indtrykket af, at *jubilæet* både skal forstås som en *fejring* af reformationen og selve begivenheden i 1517, der i høj grad er knyttet op på den handling som Luther foretog. Men Luthers teseopslag, der ellers var en normal kommunikationsform på daværende tidspunkt, nævnes ikke en eneste gang, hverken i kommissoriet eller i beskrivelserne af Præsidiets opgaver, formål, visioner osv. *Reformationen* bliver derfor det altoverskyggende nøgleord, når vi skal forstå konteksten omkring fejringen af dette jubilæum. Men ordet optræder på flere forskellige måder i Præsidiets tekster, både som *reformationen*, *Reformationen* og *1500-tallets reformation*.⁹³ Ser vi på de to første; *Reformationen* og *reformationen*, så optræder de begge i bestemt ental, hvorved vi bliver bevidste om, at der er tale om én bestemt reformation. Til gengæld, er det interessant, at ordet *1500-tallets reformation* ligeledes er anvendt, der på sin vis er mere sigende for de hændelser og ændringer, der fandt sted i forbindelse reformationen, og som forløb over en længere periode end blot årstallet 1517. Men vi bevæger os samtidig længere væk fra en forståelse centreret omkring Luthers handling og reformationen som begivenhed, som årstallet 2017 ellers afspejler. Disse blandede betegnelser vidner om, at Præsidiets har haft svært ved at definere, hvad *jubilæet* præcist skulle referere til. Om det skulle være den lange transformation, der forløb sig i gennem hele 1500-tallet eller om det nærmere skulle være den enkeltstående begivenhed den 31. oktober 1517. Dette afspejles ligeledes i den formidlende rolle Præsidiets selv indtager på deres hjemmeside. Her har de et formidlende emnefelt vedrørende reformationen, og her ser vi tydeligt en tredeling af ordets betydning. Reformationen bliver både et udtryk for Luther som person og hans handlinger, de begivenheder, der finder sted i Europa i 1500-tallet, samt den danske reformation.⁹⁴ Noget kan altså tyde på, at Luther og ikke mindst hans 95 teser i 1517 som begivenhed og handling nogen steder bliver et synonym for reformationen hos Præsidiets. Dermed ikke sagt, at Luther alle steder er lig reformationen i Præsidiets øjne, men underbevidst er han en stor del, når reformationen skal forklares.

Men hvorfor er det så, at Luther ikke fremtræder som et konkret ord i Præsidiets kommissorium og visioner? En af årsagerne kan skyldes, at reformationen her behandles i en særlig dansk kontekst, hvor formålet med *fejringen* skal valideres, hvorfor det har været en fordel at anvende det alsidige ord *reformationen*. Dette leder os frem til den anden del af teksten fra Præsidiets kommissorium, nemlig: "[...] med det sigte at fremme forståelsen af Reformationens betydning for det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed."⁹⁵ Her bliver det for alvor tydeligt, hvorfor Præsidiets har valgt *reformationen* som det

⁹³ Præsidiets, 2018a; 2018b.

⁹⁴ Præsidiets, 2018h.

⁹⁵ Præsidiets, 2018a.

gennemgående ord for den begivenhed, som jubilæet skal fejre. Ordene *forståelse, Reformationens betydning, det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed* betegnes som nøgleord. Disse nøgleord er i høj grad tæt knyttet, med lad os starte med at se på *Reformationens betydning*. Som mange af de andre nøgleord, kan *betydning* forstås ud fra forskellige sammenhænge, for eksempel, hvad der menes med et bestemt ord. I denne kontekst forstås ordet nærmere som et resultat, der er afledt af en handling, det vil sige, hvilke medfølger reformationen fik, både i positiv og negativ forstand. Det ses blandt andet i Præsidiets formulering omkring baggrunden for jubilæet:

„Reformationen indvarslede et næsten 500-årigt udviklingsforløb, som Danmark hurtigt blev en del af. Konsekvenserne for det danske samfund i både teologisk og samfundsmæssig sammenhæng er mangfoldige og kan kun forstås i en international kontekst.”

(Præsidiets, 2018i).

Præsidiets italesætter det selv som et næsten 500 år langt udviklingsforløb, der har haft indflydelse på, og påvirket, hvordan Danmark ser ud den dag i dag. På den måde trækkes der en lang direkte linje mellem reformationen og i dag. Der fokuseres ligeledes på, at der har været tale om både en teologisk og samfundsmæssig påvirkning, hvilket i høj grad hænger sammen med nøgleordene *det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed*, og i særdeleshed, *samfund og kirke*. Ikke desto mindre er det interessant, at der lægges vægt på, at reformationen i Danmark kun kan forstås ud fra en international kontekst, samtidig med, at der er så stort fokus på den betydning, det har haft for netop de danske værdier. Dog er det med til at kaste lys over den ovenstående diskussion af nøgleordet *reformationen*, hvor Præsidiets har tillagt ordet en tvetydig betydning, der både dækker over den handling Luther foretog, Europas transformation og Danmark. Præsidiets er af den opfattelse, at for at kunne forstå reformationens betydning for Danmark, er vi ligeledes nødt til at forstå, hvad der foregik i resten af Europa og hvad der afledte disse reformatriske strømninger i 1500-tallet, som senere kom til Danmark.

Men vender vi tilbage til nøgleordet *betydning*, så vidner flere af Præsidiets tekster om, at betydningen italesættes som omfavnede og berørende næsten alle lag og sider af samfundet, også teologisk. Tidligere blev formuleringen *reformationens enorme betydning* fremhævet.⁹⁶ At præsidiet anvender ordet *enorm* er med til at understrege, at Præsidiets har et ønske om, at gøre *danskerne* bevidste om, at reformationen medførte markante ændringer i samfundet, der rakte ud over reformationen af kirken. Reformationens betydning var

⁹⁶ Præsidiets, 2018b.

vidtrækkende „for det danske samfunds udvikling økonomisk, politisk og kulturelt.“⁹⁷ Derudover har vi at gøre med en betydning, der ifølge Præsidiets har strakt sig helt frem til i dag og det moderne Danmark. Det vil sige, at det samfund, den kultur og kirke vi i dag ser som dansk, skal forstås som et resultat af reformationen. Der er altså hos Præsidiets i højere grad fokus på betydningen, frem for reformationen, ved at de har valgt formuleringen *Reformationens betydning*. Dette leder os frem til forståelsen af de sidste nøgleord, nemlig; *det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed*.

Det, der er så interessant i denne sammenhæng, er, at der er så stort fokus på det *danske*, der i høj grad kædes sammen med tidligere nævnte ord som *danskerne* og *den danske befolkning*, der i denne kontekst dækker over det samme. Der er ingen tvivl om, at Præsidiets har et ønske om at oplyse nogen omkring *reformationens betydning*, og det kommer klart til udtryk i flere af deres tekster, at det er *danskerne*, der er tale om. Men hvem er så *danskerne* i denne sammenhæng? Det er ikke særlig tydeligt, hvad ordet dækker over i Præsidiets udmeldinger. Om *danskerne* er alle, der bor i Danmark, alle dem med dansk statsborgerskab, alle, som føler sig danske eller alle, der er medlem af den danske folkekirke, det nævnes der ikke noget om. Derfor er det måske mere væsentlig at spørge, for hvem vil det være relevant at blive oplyst om *Reformationens betydning* for *det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed*? I udgangspunktet må det være alle, der mener, at de lever i det danske samfund, er den del af den danske kirke og besidder en dansk identitet og bevidsthed. Men hvad forstås der så med *samfund, kirke, identitet og bevidsthed*. Flere af disse begreber er meget komplekse, og råder over forskellige betydningstilskrivninger. Men hvis vi skal forsøge at forstå dem i denne kontekst, kan vi i første omgang tage udgangspunkt i deres ”rene” betydningsform. Ser vi på *den danske kirke* er det højst sandsynligt, at der her refereres til den danske folkekirke, der i Grundlovens § 4 er lovfæstet til at være evangelisk-luthersk, og understøttet af staten.⁹⁸ Alene det, at luthersk indgår som en del af trosoverbevisningen, giver en indikation af, at der er en direkte forbindelse mellem *reformationen* og *den danske kirke* som vi har i dag. Men i dag taler vi om, at der er et stigende antal danskere, der forlader den danske folkekirke, men mange af disse mennesker vil stadig betegne sig selv som danskere.⁹⁹ Desuden gør den stigende indvandring, at der kommer flere mennesker til, som får dansk statsborgerskab, som ikke er evangelisk-luthersk troende, men de er vel også danskere? Men spørgsmålet er så, for hvem har det relevans, at det at forstå sig som dansker, skal forstås som et resultat af reformationen. Dette svar kan måske delvist findes i de tre resterende nøgleord.

⁹⁷ Præsidiets, 2018b.

⁹⁸ Danmarks Riges Grundlov, 1953, §4.

⁹⁹ Danmarks Statistik, 2018a, se bilag 4.

Ifølge den danske ordbog kan *samfund* forstås som to sideløbende ting; 1) en stat og dens institutioner med regler og lovgivning, samt 2) en gruppe mennesker, der er knyttet sammen i et fællesskab, det kan for eksempel være religiøst eller i en forening.¹⁰⁰ I denne kontekst, skal det *danske samfund* forstås som en kombination af disse, der udgør en fælles gruppe mennesker *danskerne*, der er underlagt Folketingets lovgivning og dens institutioner. Men vi har stadig ikke fuldt ud besvaret, hvem *danskerne* er, hvilket jeg mener, at de to sidste nøgleord i høj grad kan være med til at belyse. Ordene *identitet* og *bevidsthed* er meget komplekse ord med mange betydningssammenhænge, men i denne kontekst mener jeg, at Præsidiets i høj grad ser det som noget, der er knyttet til nationalstaten Danmark og dens historie. *Identitet* kan ifølge Den Danske Ordbog forstås som et individ eller en gruppes bevidsthed om sin egen personlighed og individuelle særpræg.¹⁰¹ Ligeledes skal *bevidsthed* forstås som den del af menneskes psyke, som gør mennesket i stand til opfatte, forstå og være opmærksom på sine omgivelser.¹⁰² I denne sammenhæng skal de to nøgleord forstås som en gruppes, *danskernes*, forståelse og bevidsthed om, hvad det vil sige at være dansk og det særegne ved det. Det vil sige, at det kræver en forståelse og viden om Danmarks historie, der gennem tiden har været med til at forme kulturen, derunder de værdier og normer, vi anser som særligt danske i dag. Denne diskussion er meget mere kompleks end som så, men det giver en indikation af, hvad Præsidiets formodes at mene, når de udtaler, at de ønsker „*at fremme forståelsen af Reformationens betydning for det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed.*”¹⁰³ Så med de overordnede officielle rammer på plads, kan vi nu se nærmere på andre aktører.

Reformationen i dansk kirke og kultur

Hele trebindsværket *Reformationen i dansk kirke og kultur* kan ifølge Fairclough betegnes som en kommunikativ begivenhed, men da tekstmængden for denne er noget mere omfangsrig end ved de andre aktører, har jeg valgt at fokusere på projektets ansøgning og de indledninger, som er i de tre bind, samt den strukturelle opbygning med emnevalg og overskrifter, for at kunne sige noget konkret om diskursen.

Ser vi på selve formålet med værket, så er en af de vigtigste sætninger for hele den kommunikative begivenhed, at:

¹⁰⁰ Den danske ordbog, 2018b.

¹⁰¹ Den Danske Ordbog, 2018c.

¹⁰² Den Danske Ordbog, 2018d.

¹⁰³ Præsidiets, 2018a.

„De tre bind tænkes således at være [red. med til at] et etablere og videreudvikle en national kulturel erindring¹⁰⁴ vedrørende reformationens kirkelige og kulturelle betydning for dansk kultur.“

(Bach-Nielsen & Gregersen, 2012, s. 2).

Denne vigtighed kommer til udtryk gennem de fremhævede nøgleord; *etablere*, *videreudvikle*, *national kultur erindring*, *reformationens kirkelige og kulturelle betydning* og *dansk kultur*, der alle har været med til at danne rammen omkring det færdige produkt. Ligesom hos Præsidiets, er der også her nogle af nøgleordene, som består af flere ord, men disse er valgt som et samlet nøgleord, da meningen af ordene skal forstås igennem deres indbyrdes forhold. For eksempel er *dansk* underlagt *kultur*, da det er med til at beskrive hvilken kultur, der er tale om.

Ser vi først på verbet *etablere*, kan det bruges i mange sammenhænge, man kan for eksempel etablere en vej eller etablere sig som familie. Men ser vi på ordet i dens rene form, så kommer det af det franske ord *établir*, der betyder at oprette, der er altså tale om at påbegynde noget som ikke har været der før. Bach-Nielsen et. al. har derved haft en ide om, at de med dette værk ville forsøge at skabe en *national kulturel erindring*, der ikke har været der før. Det, der dog er interessant ved dette nøgleord, er, at det er anvendt sammen med verbet *videreudvikle*, der i udgangspunktet betyder, at man arbejder videre med noget som allerede er etableret, for at gøre det bedre, altså at optimere eller at udvide horisonten og forståelsesrammen. Derfor mener jeg, at ordvalget på sin vis er et udtryk for to modsatrettede hensigter med, hvad projektet skal bidrage med. For med ordet *etablere* indikerer de, at der ikke på forhånd eksisterer en *national kulturel erindring*, mens ordet *videreudvikle* indikerer det modsatte, at der netop allerede eksisterer en erindringskultur vedrørende *reformationens betydning*. Der gives dog ikke en yderligere forklaring i teksten, men vi skal vende tilbage til dette i diskussionen.

Vi vil nu se nærmere på nøgleordet *national kulturel erindring*, som i høj grad skal forstås som det Bach-Nielsen et. al. ønsker skabt – Men hvad menes der nøjagtigt med det? Det er dog her vigtigt at understrege, at de tre ord, der i det følgende skal analyseres, er meget komplekse, og det ligger uden for denne opgaves omfang at analysere denne kompleksitet til bunds. Selve adjektivet *national* kommer af substantivet *nation*, der både kan referere til et konkret land eller en gruppe af mennesker, som er tæt knyttet sammen gennem en fælles identitet og historie. *National* kan yderligere forstås som et land, der som politisk og

¹⁰⁴ De markerede ord med fed skrift er selv fremhævet af Bach-Nielsen et. al. i ansøgningen, de øvrige understregninger er foretaget af mig for at fremhæve nøgleordene.

geografisk enhed står i modsætning til andre lande. Dette er ofte defineret ud fra et folk, der råder over en bestemt historie, kultur og traditioner, der ligeledes er kendetegnende for det enkelte land. Vi har altså at gøre med en *kulturel erindring*, der skal tilhøre en bestemt gruppe mennesker, der råder over en fælles identitet og historie. Det uddybes ikke yderligere, hvad det nationale konkret dækker over, men da det skal forstås i relation til *dansk kultur*, kan det formodes, at der her ligger en indforstået reference til Danmark som land. Men om det er danskerne, der skal have etableret en *kulturel erindring* eller om det er alle inden for landets grænse, som refereres til, det står ubesvaret. Dog kan vi sige, at i og med, at værket er skrevet på dansk, er der noget, der kan tyde på, at det er tiltænkt de danskere, der i hvert fald kan læse dansk. Dette leder os frem til, hvad den resterende del af det som nøgleordet dækker over. Når vi taler med hinanden om, at vi har været en tur på museum eller i teateret, bliver det ofte fulgt op af sætningen: *du er også så kulturel*, men i denne sammenhæng betyder det noget andet. *Kulturel* er ligeledes et adjektiv, der er afledt af substantivet *kultur*, som i simpel form dækker over en levemåde og forestillingsverden, der kendetegner en bestemt befolkningsgruppe i en bestemt periode, og disse materielle og immaterielle spor af menneskelig aktivitet, der ofte føres videre fra generation til generation, skal forstås som kultur. Det er også inden for denne forståelsesramme, at *kulturel* skal forstås. Der henvises altså til en gruppe mennesker, der deler den samme overbevisning og forestillingsverden, både i forhold til, hvad de er kommet af, og hvordan de forstår sig selv i dag. Det er dog lidt interessant, at Bach-Nielsen et. al. har valgt at bruge *kulturel* i denne sammenhæng, da det ofte plejer at være ordet *kollektiv*, som anvendes i forbindelse med *national erindring*; eksempelvis den nationale kollektive erindring om besættelsen. Kollektiv refererer ofte til en gruppe menneskers fælles opfattelse af noget, hvilket på nogen måder kan minde som det, *kulturel* også dækker over i denne sammenhæng. Alligevel har de valgt at anvende *kulturel*, hvilket vidner om, at der er et stort fokus på *kultur* i den nationale erindring. Erindringen er altså både nationalt og kulturelt funderet, men hvad menes der så med *erindring*?

Ser vi på ordet i dens rene form, er der tale om en forestilling om noget man tidligere har set, hørt eller oplevet. Der er altså tale om at huske noget, og prøve at fremkalde et billede af det i sin bevidsthed. I forlængelse af dette, kan *erindring* forstås som evnen til at fremkalde forestillinger om fortiden. Det, der er interessant ved alle disse betydningstilskrivelser, er, at *erindring* kobles sammen med ordet *forestilling*. I denne sammenhæng er der dog ikke tale om en teaterforestilling, men i stedet refereres der til, at der opstår et bestemt billede i ens bevidsthed, når man forsøger at erindre. Bach-Nielsen et. al. har altså et ønske om, at trebindsværket skal være med til at *etablere* og *videreudvikle* et bestemt billede af *reformationens kirkelige og kulturelle betydning i dansk kultur*, der både skal være nationalt og kulturelt funderet, hvilket også er et udtryk for, at det henvender sig til en bestemt gruppe mennesker i Danmark. Spørgsmålet er så hvilken

erindring, der er tale om. Men dette hænger i høj grad sammen med nøgleordene *reformationens kirkelige og kulturelle betydning* og *dansk kultur*.

Ser vi først på nøgleordet *reformationens kirkelige og kulturelle betydning*, så betegnes det også som den *reformatoriske arv* i *dansk kultur* af Bach-Nielsen et. al.¹⁰⁵ Men arv kan være mange ting. Den kan være biologisk, hvor et barn har arvet en alvorlig sygdom fra en af sine forældre, det kan også være summen af et dødsbo som børnene arver efter deres forældre er gået bort, eller i denne kontekst, hvor det er et udtryk for tænkemåder, synspunkter, vaner og kultur fra tidligere generationer, der overtages af den nye generation. Så *arv* er altså et udtryk for at overtage noget, og i dette tilfælde også at bibeholde nogle af elementerne. Denne *arv* er *reformatorisk*, hvilket vil sige, at der i *dansk kultur* eksisterer elementer af *reformationens* tænkemåder og vaner. Men spørgsmålet er så, hvilken *betydning*, der reelt set er tale om. Bach-Nielsen et. al fremhæver selv, at det er fejlagtigt kun at se på reformationsbegivenhederne i 1500-tallet, dermed også sagt, at de har en opfattelse af, at reformationen var meget mere end blot en periode i 1500-tallet, der forbindes med Luther og hans handlinger.¹⁰⁶ Ligeledes indikerer deres valg af periode for trebindsværket; 1517-2017, at der er tale om en *betydning*, der rækker helt frem til vores samfund i dag, men med rødder tilbage til de 95 teser fra 1517. Der er samtidig tale om en *betydning*, der har berørt næsten alle områder i samfundet, da Bach-Nielsen et. al har valgt at undersøge *reformationens betydning* i forhold til emner som medier og kommunikation, staten og samfundet, kirken i samfundet, teologien, troen i praksis, hverdagslivet, skolen og kunsten. Det er meget brede emner, der på sin vis også har en indbyrdes sammenhæng. Men det er ligeledes et udtryk for, at *reformationen* fik indvirkning på næsten alt. Yderligere fremhæver Bach-Nielsen et. al. i indledningen til bind 1, at:

„Den opgave vi har sat os, er at følge og opspore reformationens længde- og breddevirkninger i dansk kristendom og ikke mindst i den danske samfunds forskellige livsfærer, fra politik og hverdagsliv til medier og kunst.”

(Bach-Nielsen & Gregersen, 2017, bind 1, s. 8).

Umiddelbart er der to ord, der springer i øjnene. Det første er *længde- og breddevirkninger*, som er med til at beskrive omfanget af *reformationens kirkelige og kulturelle betydning*. Når vi taler om længde- og bredde, bruges det ofte i forbindelse med grader, hvilket også er den første association vi får, når vi læser ovenstående sætning. Derved vil Bach-Nielsen et. al. gerne tegne et billede af, at der er tale om noget, som

¹⁰⁵ Bach-Nielsen, C. & Gregersen N. H., 2012, s. 2.

¹⁰⁶ Ibid., s. 1.

både forløber vertikalt og horisontalt, altså noget, der går på kryds og på tværs. Dette beskriver meget godt den opfattelse Bach-Nielsen et. al. har af, hvordan reformationen kom til at berøre mange forskellige områder i samfundet. Ligeledes lægger der en dobbelthed i tidsdimensionen i deres formulering, forstået på den måde, at der ikke blot er tale om at undersøge, hvor det hele startede og hvilken betydning det fik i 1500-tallet, men deres opgave er i lige så høj grad at følge og spore disse reformatoriske arveelementer, der ligger implementeret i vores samfund i dag med politik, hverdagsliv, kunst og kristendom. Og netop ordet *dansk kristendom*, og specielt *kristendom*, er det andet interessante nøgleord i denne sætning. Det er første gang, at det konkret bliver italesat som *troen kristendom* og ikke blot som *kirken*. Det betyder, at foruden, at *reformationen* har haft indflydelse på samfundets livsfærer, så har udviklingen af den danske *kristendom* og *kirke*, som vi kender den i dag, ligeledes haft betydning for og indflydelse på den *kultur*, som vi opfatter som *dansk* i dag. Ordene *dansk kristendom* går flere steder igen i værket, og det vidner om, Bach-Nielsen et. al. har haft et ønske om *troen* skulle have en plads, ikke blot i form af *kirken*, men også hos det enkelte individ i det *private*.

Men hvis vi skal prøve at se lidt nærmere på de *længde- og breddevirkninger* Bach-Nielsen et. al. taler om for at kunne forstå *reformationens kirkelige og kulturelle betydning for dansk kultur*, så er det ligeledes interessant, at de skriver, at de vil give et:

„[...] samlet syn på, hvad reformationen i grunden gik ud på, og hvad den i det hele taget har betydet (og ikke betydet!) for de forskellige livsområder som behandles.”

(Bach-Nielsen & Gregersen, bind 1, s. 15).

Her understreger Bach-Nielsen et. al., at de i deres forståelse af *reformationens betydning for dansk kultur* er af den overbevisning, at der også er noget, som reformationen ikke har haft indflydelse på. I bind 3 fremhæver Bach-Nielsen et. al. en lang række eksempler på reformationens lange virkningshistorie, med alt fra fattighjælp til velfærdssamfund, fra statskirke til folkekirke med Grundloven i 1849, fra et standssamfund ledet af mænd, til en kirke, hvor der både kan være kvindelige og mandlige præster. Men samtidig understreger de, at der også er elementer hos Luther og de andre 1500-tals reformatorer, der ikke lever videre i den nye protestantiske kristendom, som for eksempel helvedesangsten og opdelingen af mennesker i de få frelste og de mange fortabte.¹⁰⁷ Ikke at have betydning, er i udgangspunktet det modsatte af at have betydning, hvilket vil være sådan vi normalt ville opfatte det, men i denne kontekst, skal det nok nærmere forstås som, at det ikke udelukkende er reformationen, som har præget hele den måde, hvorpå vores danske

¹⁰⁷ Bach-Nielsen, C. & Gregersen, N. H., 2017, bind 3, s. 467.

kultur og samfund ser ud på i dag, og at reformationen som proces har været under udvikling i løbet af de sidste 500 år. Blandt andet skriver de, at:

„Det store spørgsmål er, hvordan reformationens videre forløb indgik i en demokratiseringskultur, og har været fremhjælpende og indimellem også hindrende for denne.”

(Bach-Nielsen & Gregersen, 2012, s. 1).

Bach-Nielsen et.al fremhæver senere udviklinger som pietismen, oplysningstiden, romantikken, vækkelserne og den religiøse individualisme, velfærdssamfundet, arbejderbevægelsen, kulturradikalismen og fremkomsten af videnskabelige forståelsesformer som udtryk for en demokratiseringskultur, og:¹⁰⁸

„Disse bevægelser har både ført til en videreudvikling af reformationens anliggender og samtidig til en sekularisering af eksplicite reformatoriske motiver i dansk kultur.”

(Bach-Nielsen & Gregersen, 2012, s. 2).

Foruden, at det understreges, at en del af *reformationens betydning*, i dette tilfælde benævnes det som *anliggender*, blev ført videre og udviklet undervejs, så er det ligeledes interessant, at *reformationens kirkelige og kulturelle betydning* skal forstås gennem ordet *sekularisering*, når det sættes i relation til *dansk kultur*. Substantivet *sekularisering* kommer af verbet *sekularisere*, der skal forstås som en handling, hvor noget frigøres fra et religiøst grundlag og gøres mere verdslig. Der er altså tale om, at den *reformatoriske arv*, der her refereres til som *eksplicite reformatoriske motiver*, har været under en *sekularisering*, samt en udviklingsproces præget af andre bevægelser, hvilket betyder, at den *betydning* vi finder i den *danske kultur* i dag ikke er identisk med de tanker, der herskede i 1500-tallet, eller de skal i hvert fald ikke forstås i en religiøs kontekst. Det, de ligesom forsøger at indikere med dette, er, at for at vi kan forstå *reformationens kirkelige og kulturelle betydning for dansk kultur*, så er vi nødt til også at være beviste om, at der er en lang række andre processer, der har været med til at styre de linjer, der har resulteret i det vi i dag betegner som *dansk kultur*. Men hvordan skal *dansk kultur* så forstås i denne sammenhæng? Vi så på selve betydningen af ordet kultur i den ovenstående udredning af *national kulturel erindring*, men hvad er det så for nogle elementer, der er skabt af reformationens virke, der kan betegnes som *dansk kultur*.

¹⁰⁸ Bach-Nielsen, C. & Gregersen, N. H., 2012, s. 1-2.

Ser vi på nogle af de overskrifter de enkelte kapitler har, kan vi for eksempel se i bind 2 kapitel 4, der omhandler staten og samfundet, at der bliver lagt vægt på *fra forsørgelse til velfærd*.¹⁰⁹ Yderligere fremhæves det i bind 2 kapitel 9 med overskriften; *Skole og undervisning som en del af den evangelisk-lutherske opdragelse i 1700-tallet*, at der er en forbindelse mellem udviklingen af skolen i 1700-tallet og den lutherske tænkning. Dette behandles ydermere i en periode, der leder op til den skolelov, som kom i 1814 og som anses for fundamentet for den skole, vi har i dag. Gennem de tre bind sættes reformationen i relation til mange instanser i det danske samfund; familielivet, demokratiet, velfærden, Grundtvig og Ingemanns salmer, folkekirken og skolesystemet. Der er altså tale om en lang række forskellige værdier og institutioner, som vi ser som særligt danske, og som vi er stolte af, der her kommer til udtryk som *dansk kultur*. Det er ikke fordi, at demokratiet ikke også hersker i mange af de andre europæiske lande, men det er de værdier, som det danske demokrati bygger på, der her anses som værende et resultat af *reformationens kirkelige og kulturelle betydning*. Ligeledes forbindes velfærden med fattighjælpen, der har rødder tilbage til Luthers forståelse af forsørgelse, samt fremhæves det danske skolesystem og folkekirken med den danske kristendom. Disse bliver alle elementer, der kommer til at udgøre den danske kultur. Derudover er noget af det, der går igen, selve *reformationens kirkelige og kulturelle betydning* i relation til hverdagslivet, dagligdagen. Her konkluderer Bach-Nielsen et. al., at den sekularisering, der fandt sted i perioden 1700-1914, kom til at forme det samfund, som vi har i dag. Etableringen af det private rum over for det politiske og religiøse, er noget af det, der kendetegner den danske samfundsmodel, og skal ses som et resultat af *reformationens understregning af dagliglivets betydning*.¹¹⁰

Vi er efterhånden ved at have været igennem de fremhævede nøgleord, og der forelægger hos Bach-Nielsen et. al. en diskurs om Reformationsjubilæet 2017, som tager udgangspunkt i, at der er et ønske om at skabe en permanent og oplysende erindring hos den danske befolkning om, at de værdier, der i dag ligger i dansk kultur, herunder i vores demokrati, velfærd, skolesystem, salmer og kirkekunst, folkekirke og vores tro; den danske kristendom, skal forstås som et resultat af den kirkelige og kulturelle betydning reformationen medførte. Men samtidig skal denne udvikling forstås i et større perspektiv, hvor der også er sket ændringer og udviklinger undervejs. Blandt andet, at det religiøse på mange måder i dag enten er helt forsvundet eller spiller en meget lille rolle, for eksempel i vores forhold til velfærd og forsørgelse, der hos Luther var meget religiøst funderet. Det, der imidlertid er interessant ved den formulering Bach-Nielsen et. al. har valgt, er, at de fremhæver den *kirkelige og kulturelle betydning* som noget, der tilsammen har haft indflydelse på *dansk kultur*, men til værket har de valgt overskriften *Reformationen i dansk kirke og kultur*.

¹⁰⁹ Bach-Nielsen, C. & Gregersen, N. H., 2017, bind 2, s. 119.

¹¹⁰ Ibid., s. 13.

Spørgsmålet er, hvorfor *kirke* er undladt i formålsbeskrivelsen, men nævnes først i overskriften. Det umiddelbare svar vil være, at Bach-Nielsen et. al. ser kirken som en integreret del af den danske kultur, men de har alligevel valgt, at det skal være to separate dele i overskriften, og dermed må vi også formode, at de vægter den kirkelige del højt. Det er det samme billede, der tegner sig, når vi ser på fordelingen af emner i de enkelte kapitler. Gennem alle tre bind er der lagt meget vægt på teologien, troen i praksis og kirken, også i bind 3, der omhandler perioden frem til 2017, og endda rækker ind i fremtiden. De har nemlig valgt at have et afsluttende kapitel i bind 3, der hedder "*Kirken skal altid reformeres*": *Ti bud på den fortsatte reformation*. Foruden at anvende udtrykket *Ti bud*, der i høj grad refererer til noget religiøst, bruger de også det reformatoriske slagord *Kirken skal altid reformeres*.¹¹¹ Det er interessant, at Bach-Nielsens et. al. har fokus på, at kirken i 2017 stadig gennemgår en reformation, hvor de diskuterer, hvad kirken og troens plads er i det moderne samfund. Derfor kan det også undre én, at *kirken* nedtones i formålsbeskrivelsen. Der er ingen tvivl om, at der er fokus på *reformationens kirkelige betydning*, men hvorfor er det kun i forhold til *dansk kultur*? Måske er svaret blot, at Bach-Nielsen et. al. ønsker at skabe en *national kulturel erindring* af, at *kirken* og *den danske kristendom* er en integreret del af *dansk kultur*, og at *den* har betydning for, hvem vi er som danskere, hvad vi ser som dansk, og hvor vores rødder stammer fra, hvad enten vi er medlem af den danske folkekirke eller ej.

Lutherdom og dansk samfundsudvikling

Som sagt er forskningsprojektet *Lutherdom og dansk samfundsudvikling* den eneste af de tre projekter, der grundet sin påbegyndelse i 2017, ikke er færdigarbejdet endnu. Alligevel mener jeg, at det kan være med til at give en indikation af, hvilken diskurs man fra officiel side af har ønsket for reformationsjubilæet, da det var det eneste projekt, der modtog støtte direkte gennem finansloven.

Konkret bliver projektet præsenteret ved, at:

„Projektet vil nuancere og uddybe forståelsen af Reformationens betydning for den danske samfundsudvikling ud fra centrale elementer i luthersk tænkning.“

(LUMEN, 2018a).

I teksten finder jeg det relevant og interessant at undersøge nøgleordene: *Reformationens betydning*, *den danske samfundsudvikling* og *luthersk tænkning*. Nøgleordene består igen af flere enkelte ord, men disse

¹¹¹ Bach-Nielsen, C. & Gregersen, N. H., 2017, bind 3, s. 465-466.

fremhæves samlet som ét nøgleord, da hovedordene tilskrives betydning gennem de andre underlagte ord. Det skal forstås som, at jeg betragter nøgleordenes hovedord som; *betydning, samfundsudvikling og tænkning*, men i denne kontekst skal de forstås ud fra ordene: *Reformationens, danske og luthersk*, hvilket til sammen giver de ovenstående nøgleord. Ser vi nærmere på ordet *betydning*, skal det forstås, som den *betydning reformationen* fik. Generelt er der hos Koefoed et. al. ikke så stort fokus på, hvad der konkret foregik ved begivenheden i 1517. I stedet skal *reformationen* forstås som en proces, der afstedkom en række tankestrømninger i de europæiske samfund, der tog udgangspunkt i den lutherske overbevisning. Samtidig kan den manglende uddybning ses som en indforståethed blandt afsender og modtager, da vi befinder os på et forskningsmæssigt niveau, hvor *reformationen* som forløb er velkendt og diskuteret. Derfor vil vi i stedet vende os mod Koefoeds et. al. forståelse af selve *betydningen*.

Koefoed et. al. fremhæver, at deres projekt tager udgangspunkt i en:

„[...] undersøgelse af hvordan autoritet, socialt ansvar og pligt til lydighed forstås, anvendes, udvikles og bidrager til at skabe synkronisering på flere niveauer i samfundet.”

(LUMEN, 2018a).

Ligesom hos Præsidiets skal *betydning* også her forstås som nogle indvirkninger *reformationen* medførte hos det efterfølgende samfund. Men spørgsmålet er så, hvilken *betydning*, der er tale om. Koefoed et. al. lægger vægt på ordene *autoritet, socialt ansvar og pligt til lydighed*, samtidig med, at der er fokus på en *synkronisering på flere niveauer i samfundet*. For at forstå ordene *autoritet, socialt ansvar og pligt til lydighed* er vi nødt til at se lidt nærmere på beskrivelserne for de enkelte delprojekter i forskningsprojektet, for at kunne forstå, hvad der menes. For eksempel undersøges husholdningskulturen i århundrederne efter *reformationen* med udgangspunkt i Luthers forståelse af autoritet, pligt og socialt ansvar, hvor der er en formodning om, at dette har haft betydning for relationerne mellem individer, samt individ, samfund og stat. Dette kobles yderligere sammen med ordene medborgerskab og social ansvarlighed. Et andet delprojekt arbejder ud fra hypotesen om, at Luthers forståelse af den benevolente faderlige autoritet danner grundlaget for den danske statsbygningsproces. Derudover undersøges det i et delprojekt, hvordan dobbeltheden i Luthers forståelse af synd og tillid har været med til at skabe det høje niveau af social tillid, som er en forudsætning for velfærdsstaten.¹¹² Samtidig opstilles der en hypotese om, at forståelsen af fattighjælpen, der anskues som en tidlig form for velfærdsstat, tager udgangspunkt i, at de fattige i den lutherske tænkning

¹¹² LUMEN, 2018a.

blev forstået og forklaret i relation til husholdet og autoritet.¹¹³ Nøgleordene *autoritet, socialt ansvar og pligt til lydighed*, der også udtrykkes gennem ordene *ansvar, ret* og *pligt* forbindes altså med ord som fattighjælp, social tillid og ansvarlighed, medborgerskab, relationer mellem individ, samfund og stat, der alle har været styrende for *den danske samfundsudvikling*. Samtidig skal disse ord forstås ud fra en kontekst, hvor Koefoed et. al. mener, at de var med til at skabe *synkronisering* i samfundet. Ser vi nærmere på *synkronisering* kan det forstås ud fra en række forskellige betydninger. Ordet kommer oprindeligt af adjektivet *synkron*, der er afledt af det græske ord *chronos*, som betyder tid.¹¹⁴ Der er altså tale om en proces, hvor noget sker på samme tid og følges af tidsmæssig, for eksempel, når urerne stilles, så tiden er ens. I denne kontekst kan det så forstås som, at noget efter reformationen kommer til af følges af, at noget bliver bragt på samme niveau. Samtidig er tidsaspektet interessant at have in mente, hvorfor sætningen ligeledes kan tolkes som en forståelse af, at der før reformationen har eksisteret forskellige tider inden for forståelsen af de ovenstående nøgleord i relation til samfundet. Ordet uddybes desværre ikke yderligere i teksten, hvilket kan undre en, da det virker som en ret væsentlig proces for at kunne forstå forholdet mellem nøgleordene *autoritet, socialt ansvar og pligt til lydighed og flere niveauer i samfundet*.

Hvis vi vender os mod nøgleordet *flere niveauer i samfundet* er det med til at understrege, hvilken *betydning* Koefoed et. al. mener, at *reformationen* fik. Den måde, hvorpå de beskriver *flere niveauer i samfundet* indikerer, at der er tale om en *betydning*, som gennem en *synkronisering* medførte omfattende ændringer i samfundet. Men *niveauer* kan forstås på mange måder. For eksempel, var det gennem de enkelte samfundslag, fra eliten til bonden, at der skete ændringer, eller var det hos de enkelte institutioner, kirken, staten mm.? Var det samfundsforandringer, som skete *inden for* de enkelte samfunds-niveauer, eller samfundsændringer, der så at sige flød *gennem* niveauerne, fra det ene til det andet, eller førte disse samfundsændringer til ændringer i *relationerne mellem* niveauerne? Hvis vi ser på sætningen „[...] *fordi det som samfundsfelt både blev løftet fra kirken til staten ved reformationen, [...]*”¹¹⁵ er det umiddelbare indtryk, at *flere niveauer* skal forstås som, at der skete ændringer i *relationerne mellem niveauerne*, hvor staten i større omfang fik tildelt en del af den indflydelse, som tidligere havde tilhørt kirken. Alligevel virker det som om, at ordet *niveauer* er et udtryk for mere end blot de to øverste institutioner i samfundshierakiet. Hvis vi ser på ordet i dens rene form, kan det forstås som, at noget eller nogen befinder sig et bestemt sted i forhold til noget andet, enten højere eller lavere end. Det kan for eksempel forbindes med et hierarki.¹¹⁶ Men netop fordi Koefoed et. al. har valgt at bruge ordet *niveauer* og for eksempel ikke *lag*, som ofte anvendes

¹¹³ LUMEN, 2018a

¹¹⁴ Den danske Ordbog, 2018e.

¹¹⁵ LUMEN, 2018a.

¹¹⁶ Den Danske Ordbog, 2018f.

som *samfundslag*, virker det ikke som om, at der direkte henvises til en *betydning*, der berørte det enkelte individs placering i samfundet. Der refereres måske nærmere til, at det kom til at influere individet gennem de forskellige institutioner, som mennesket er i kontakt med, herunder staten og kirken. Samtidig fremhæver Koefoed et. al., at

„Husstanden, som hos Luther er den væsentligste samfundsenhed, er omdrejningspunktet for projektets undersøgelse af synkronisering af det danske samfund [...]”

(LUMEN, 2018a).

Derfor kan det tænkes, at *flere niveauer* i denne kontekst dækker over henholdsvis, stat, kirke og husstand, der ligeledes er et udtryk for Luthers tre stænder, den såkaldte tre-stands-lære.¹¹⁷ Dette vidner om, at *reformationen* ifølge Koefoed et. al. influerede forståelserne omkring *ansvar*, *ret* og *pligt* på *niveauerne*; stat, kirke og husstand. Sættes dette i relation til ordet *synkronisering*, kan det ydermere forstås som, at der skete en ensretning af de tre niveauer, men om det var i forhold til tid, magt eller noget helt tredje, det forbliver ubesvaret.

Vi er efterhånden ved være nået frem til afklaring af, hvordan nøgleordet *betydning* kan forstås i reformationens samtid. Men der hersker en form for dobbelthed i ordet *betydning*, der rækker ud over de indvirkninger *reformationen* fik i sin samtid, og som dækker et markant længere tidsforløb, hvilket ligeledes kan være med til at forklare nøgleordet *den danske samfundsudvikling*. I Koefoeds et. al. afsluttende sætning i deres overordnede projektbeskrivelse, skriver de, at:

„Projektet spørger grundlæggende til i hvilket omfang de religiøse forståelseshorisonter, der blev skabt med reformationen, bidrog til at forme de forståelser af ansvar, ret og pligt, der var formative for det danske demokrati og velfærdsstaten.”

(LUMEN, 2018a)

Her italesættes det, at *reformationens betydning* var *formativ* for *det danske demokrati og velfærdsstaten*. Ser vi nærmere på ordet *formativ*, som i denne sammenhæng bruges i flertal, er der tale om et adjektiv, der kommer af det latinske ord *formatus*, som er afledt af *formare*, der betyder at forme eller danne.¹¹⁸ Det vil sige, at der her menes, at forståelserne omkring *ansvar*, *ret* og *pligt*, der opstod som et resultat af

¹¹⁷ Præsidiat, 2018j.

¹¹⁸ Den Danske Ordbog, 2018g.

reformationen, har været med til at forme og skabe grundlag for oprettelsen af *det danske demokrati* og *velfærdsstaten*. Ser vi på nøgleordene *det danske demokrati* og *velfærdsstaten*, er der tale om to institutioner, der i dag i høj grad er styrerende for, hvordan vores samfund fungerer. Ved at trække linjer imellem disse nøgleord kan det ses som et udtryk for, at Koefoed et. al. forstår *reformationens betydning* som noget, der rækker helt frem til det moderne Danmark og det samfund, som vi kender i dag. Men når det er sagt, skal det dog påpeges, at der hovedsageligt er fokus på det 18. århundrede i Koefoeds et. al. undersøgelse, og det virker til, at de mener, at det var i perioden omkring det 17. og 18. århundrede, at *reformationens religiøse forståelseshorisonter* havde størst gennemslagskraft og *betydning* for den *danske samfundsudvikling*.¹¹⁹ Dette kan tolkes som et udtryk for, at Koefoed et. al. godt nok ser *det danske demokrati* og *velfærdsstaten* som et barn af *reformationens religiøse forståelseshorisonter* med den lutherske *tænkning*, men, at det demokrati og den velfærdsstat som vi ser i dag, også har ændret sig en del siden. Derfor er det måske i højere grad kerneværdierne i de to institutioner, der kan kædes sammen med *reformationens betydning*. I forlængelse af dette, er det samtidig værd at bide mærke i formuleringen *i hvilket omfang*. I udgangspunktet vil Koefoeds et. al. forskningsresultater kunne vise, at *reformationens religiøse forståelseshorisonter* har haft *betydning* både i et *meget lille omfang* eller et *meget stort omfang*, men denne konklusion forelægger som sagt ikke endnu. Dog kan vi sige, at det vil være højst usandsynligt, hvis Koefoed et. al. kom frem til, at der var tale om en *betydning* i et *meget lille omfang*, da det ville afskrive relevansen for overhovedet at udarbejde forskningsprojektet. Det formodes altså, at Koefoed et. al. er af den overbevisning, at der tale om en *betydning* som i *et stort omfang* har været *formativ* for den *danske samfundsudvikling*.

Til sidst vil vi se lidt nærmere på nøgleordet *luthersk tænkning*, der i teksten kobles sammen med de *religiøse forståelseshorisonter*, som kom med *reformationen*.¹²⁰ Det, der er interessant ved de valgte ord, er, at Luther ikke optræder i personificeret form. De kunne for eksempel have valgt at skrive *Luthers tænkning* eller *Luthers religiøse forståelseshorisonter*, men det har Koefoed et. al. fravalgt, og derved fremtræder Luther i stedet som et fænomen i diskursen. Det kan ses som et udtryk for, at Koefoed et. al. anser *reformationens betydning* som mere end blot et resultat af Luthers handlinger, og at han langt fra var alene om at dele den overbevisning, der kom til at udgøre den *lutherske tænkning* både i sin samtid og efterfølgende. Dette kan ligeledes spores, hvis vi ser lidt nærmere på nogen af teksterne fra projektets delprojekter. I delprojektet *Den lutherske transformation af ideerne om den benevolente hersker som grundlag for både absolutisme og social ansvarlighed*, der udarbejdes af lektor Bo Kristian Holm, centerleder for LUMEN¹²¹, undersøges den dobbelthed, der eksisterer i de lutherske ideer om autoritet med udgangspunkt i ideerne om

¹¹⁹ LUMEN, 2018a.

¹²⁰ Ibid.

¹²¹ Holm var desuden medlem af Præsidiet.

benevolens og gensidige forpligtelser i husholdet. Derudover er projektets hypotese, at Luther integrerede idealer fra stoisk filosofi. Samtidig undersøger delprojektet *Det danske konfessionelle samfund i en europæisk social forestilling*, der udarbejdes af lektor i pædagogik, læring og filosof Gorm Harste, hvordan Luthers tanker om suverænitet, autoritet og hushold indeholdt forskelle og ligheder med samtidige og senere europæiske tænkere repræsenteret af Jean Bodin, Erasmus og Calvin. Der er ingen tvivl om, at ideerne er opstået hos Luther som person, men der er tale om en tænkning, der levede videre lang tid efter, at Luther døde. Samtidig er Koefoed et. al. af den overbevisning, at Luthers grundtanker ligeledes fik lov at videreudvikle sig i mødet med andre lignende overbevisninger, der opstod i samtiden, samt i de efterfølgende århundreder. Derudover er det interessant, at der både anvendes ord som *luthersk tænkning* og *religiøse forståelseshorisonter*, da det i udgangspunktet refererer til to forskellige ting, i hvert fald til mere end blot Luthers tanker. Alligevel sættes disse to nøgleord mere eller mindre lig hinanden, på nær i de tidligere nævnte eksempler, hvor det fremhæves, at der også eksisterede andre religiøse tankestrømninger i samtiden og den efterfølgende periode. Derved trækkes der hos Koefoed et. al. en lige linje mellem *luthersk tænkning* omkring *ansvar*, *ret* og *pligt* som noget, der er religiøst funderet. Det kan være svært for os at forholde sig til i dag, da vi høj grad ser disse som noget demokratisk funderet. Men det er netop det, som Koefoed et. al. gerne vil have frem med projektet. At de værdier vi værner om i dag, egentlig er resultatet af en reformation, der i høj grad var afledt og styret af en religiøs overbevisning med Luthers tanker i spidsen, som på den måde har været med til at forme det demokrati og den velfærdsstat, som vi kender i dag. Det er ligeledes med til at tilskrive meningen i nøgleordet *den danske samfundsudvikling*, der af Koefoed forstås som en proces, der har forløbet siden reformationen blev påbegyndt med Luther. En udvikling der samtidig forløb i de efterfølgende århundreder, hvor de lutherske tanker har været styrende for, hvordan forståelsen af autoritet, socialt ansvar, pligt og ret er blevet inkorporeret i det danske samfund, og som samtidig har influeret nogle af grundtankerne i vores demokrati og velfærdsstat.

[Historisk Talkshow](#)

Projektet *Historisk Talkshow* var som sagt et delprojekt ud af i alt seks projekter hos Folkeuniversitetet i Aarhus. Men ser vi på fordelingen af pengene, fik dette projekt langt størstedelen på 2,5 million kroner, hvor det nærmeste derefter kun fik 1,55 millioner kroner ud af den samlede bevilling på syv millioner kroner. Derfor mener jeg, at dette projekt i høj grad er repræsentativt for den fælles diskurs Folkeuniversitetet lagde ned over deres omfattende folkeoplysende projekt i forbindelse med reformationsjubilæet. På den baggrund vil vi se nærmere på selve formålet hos Folkeuniversitetet i undersøgelsen af den kommunikative begivenhed:

„Formålet med det landsdækkende folkeoplysende projekt til Reformationsjubilæet i 2017 har været at give danskerne ny viden om reformationen og dens betydning i dag og skabe anledninger, hvor befolkningen i hele landet kunne blive klogere på reformationen og dens eftervirkninger, samt lægge op til samtale og debat.“

(Folkeuniversitetet, 2017a, s. 3).

Ovenstående skal forstås i relation med Folkeuniversitetets vision, som var:

„[...] dels at gøre danskerne klogere på den historie, den kulturarv og de ideer, der har været med til at skabe Danmark, og dels at bruge reformationen og Luthers opslag af de 95 teser som afsæt for en aktuel diskussion af, hvad den protestantiske arv betyder for samfundet og for det enkelte menneske i dag.“

(Folkeuniversitetet, 2017a, s. 3).

Umiddelbart kan det virke som en stor mængde nøgleord, men flere af dem er et udtryk for det samme eller kan forklare hinanden, derfor vil nøgleordene; *folkeoplysende, danskerne, befolkningen og skabe Danmark, den historie, den kulturarv og de ideer*, blive behandlet sammen, ligesom *dens betydning i dag, dens eftervirkninger, den protestantiske arv betyder for samfundet og for det enkelte menneske i dag* skal forstås i samlet kontekst, der i høj grad skal forstås i relationen til nøgleordene *reformationen og Luthers opslag af de 95 teser*.

Ser vi først på, hvem det er Folkeuniversitetet mener, at dette jubilæum har relevans for, fremhæves *danskerne* flere gange. Men spørgsmålet er så, hvad dette ord dækker over. Folkeuniversitetet omtaler deres projekt som *folkeoplysende*, der er altså fokus på ét folk. Ser vi på *folk* i dens rene form, er der tale om en større gruppe mennesker, der er forbundet gennem en fælles historie, et fælles sprog og kultur. Dette hænger meget godt sammen med, at de har et ønske om, at *danskerne* skal blive klogere på, at der er en bestemt *historie, kulturarv og ideer*, der har været med til at *skabe Danmark*. Imidlertid er nøgleordet *befolkningen* lidt mere neutralt, forstået på den måde, at det blot dækker over de mennesker, der bor i et område, og i dette tilfælde et land, nemlig *Danmark*. Alligevel virker det som om, at ordet *danskerne* dækker over mere end blot dem med et dansk pas og statsborgerskab. Idet *danskerne* sættes i forbindelse med ord som *historie og kulturarv*, ligger der ligeledes en indforståethed i, at disse mennesker skulle kunne forholde og relatere sig til den *historie og kulturarv*, og føle sig som en del af den. Men netop fordi, Folkeuniversitetet har valgt også at have *befolkningen* med i den kommunikative begivenhed, kan det ligeledes ses udtryk

for, at de har haft et ønske om at nå ud til flere end dem, der er etnisk dansk, for at forklare hvorfor og hvordan en historisk begivenhed med en religiøs baggrund har haft betydning for det *Danmark og samfund* vi har i dag. Derfor bliver det også interessant, når vi ser nærmere på, hvad Folkeuniversitetet forstår ved *reformationen* og *dens betydning i dag*.

Det Folkeuniversitetet gerne ville med dette projekt, var at gøre *danskerne* klogere på *reformationen* og *dens betydning i dag*. I talkshowet behandles det som to, til dels, adskilte emner, og ikke mindst forskellige perioder, hvilket betyder, at der opstår en dobbelthed i *betydningens* tidsdimension. I formålsbeskrivelsen italesættes *betydningen* også som *eftervirkninger*, der kan forstås som en virkning eller ændring, der først indtræffer efter den oprindelige årsag eller handling er overstået. I talkshowets indledende fase beskriver værten Krause det også som:

„*Facit*, det kender vi i dag, hans [red. Luthers] *teser* og hans oprør det medførte et *jord-skred* af religiøse og politiske forandringer, både dengang, og det har også trukket *dybde, dybde spor* op til vores tid i dag, måske også dybere end vi sådan lige i det daglige gør os forestillinger om.”

(Folkeuniversitetet, 2017b, del 1, 03.58f).

I citatet er det tydeligt, at Folkeuniversitetet har et ønske om, både at oplyse om, hvad *reformationen* var for en størrelse, altså hvad der foregik i tiden omkring Luther og *reformationen*, samt at forklare *eftervirkningerne*. Netop det, at de har valgt at bruge ordet *facit*, der ofte bruges i en matematisk sammenhæng om det endelige resultat, vidner om, at Folkeuniversitetet ligger fokus på, at Luther selv og samtiden ikke var klar over, hvilke konsekvenser hans *teser* ville få, hvilket der også er fokus på hos de to forskere.¹²² Selve begivenheden *reformationen* og de efterfølgende *eftervirkninger* deles altså op som to forskellige ting, hvor det i denne sammenhæng anses for væsentlig, at vi forstår *reformationen*, for at vi kan forstå *betydningen* og *eftervirkningerne*.

Men hvad menes der så med *reformationen*, er det den danske reformation eller *reformationen* som helhed? Generelt hvis vi ser på talkshowet, så må vi sige, at Luther er det altoverskyggende element i talkshowet. Men her er det vigtigt at huske på, at talkshowet kun var et delprojekt, men dog det største. Derfor bliver Luther også en central figur, når vi skal forstå *reformationen* hos Folkeuniversitetet. I den første time er Luther sat i den varme stol, hvor hele hans livshistorie fortælles, og vi ser *reformationen* gennem hans

¹²² Folkeuniversitetet, 2017b, del 2, 24.00f.

øjne, hvor der både er fokus på hans store kærlighed til musikken og kunsten, hans opgør mod Paven, hans holdninger omkring ægteskabet og kvinder, og meget mere.¹²³ Der er altså i stort omfang fokus på personen Luther. Men han får ligeledes lov til at fylde meget i talkshowets anden del, hvor forskerne diskuterer hans samtid, synspunkter og relevans, både dengang og i dag. For eksempel fremhæves det, at selve forløbet under reformationen ville have forløbet sig anderledes, hvis det ikke havde været for den her karismatiske, stålfast person, som Luther var. Det fremhæves dog, at der også var andre, som delte samme overbevisning som Luther. Men Luther var med til at gøre en forskel, hvorfor han ifølge Folkeuniversitetet skal have en stor plads, når vi diskuterer *reformationen*.¹²⁴ Selvom der i talkshowets anden del er et lille fokus på *reformationen* i Danmark, er det Luthers reformation, der står i centrum. Samtidig blev det italesat, at *reformationen* medførte et *jordskred*, der normalt forbindes med en stor jordmasse, der styrter ned ad en skrænt. I denne sammenhæng skal det nærmere forstås som, at det daværende fundament forsvandt, at noget ændrede sig brat, og i denne forbindelse sættes det i relation til det politiske og religiøse liv. *Reformationen* fik altså en afgørende betydning i sin samtid.

Det, der hidtil er interessant ved dette projekt, er, at diskussionen af Luther og *reformationen* slutter i 1600-tallet, og så tager Folkeuniversitetet først diskussionen af Luther op igen i det 21. århundrede. Det vil sige, at de resterende århundreder imellem ikke berøres, hvilket også har betydning for den måde, hvorpå *betydningen* diskuteres og italesættes. Det er hver at bide mærke i, at Folkeuniversitetet i deres ordvalg har valgt at have *i dag* med, både i sætningen *reformationen og dens betydning i dag* og *den protestantiske arv betyder for samfundet og for det enkelte menneske i dag*. Folkeuniversitetet diskuterer altså den konkrete *betydning i dag*, og ikke hvordan den har udviklet sig undervejs til noget som vi kan se som et resultat *i dag*. *Betydningen i dag* kommer i til udtryk gennem en diskussion af selve brugen af Luther og hans synspunkter i det 21. århundrede, frem for *reformationens* og *Luthers* indvirkning på velfærdsstaten og mange andre ting. Det bliver blandt andet fremhævet af værten Krause, dog med et glimt i øjet, at:

„Nogle gange får man indtrykket af, at havde det ikke været for Luther, så havde vi hverken haft kontanthjælp eller ulandsbistand eller noget som helst. Han bliver jo i den grad krammet næsten ihjel.”

(Folkeuniversitetet, 2017b, del 2, 23.40f).

¹²³ Folkeuniversitetet, 2017b, del 1.

¹²⁴ Folkeuniversitetet, 2017b, del 2, 20.00f.

På den måde bevæger Folkeuniversitetet sig væk fra en opfattelse af, hvad *reformationen* og *dens eftervirkninger* har medført, og fokuserer i stedet på en *betydning*, der tager udgangspunkt i brugen af Luther i den danske debat, specielt i forhold til den værdidebat, der har præget starten af det 21. århundrede. Indledningsvis påpegede Krause dog, at *reformationen*, og det medførte *jordskred*, har efterladt *dybde spor* i vores samfund *i dag*, også dybere end vi nok lige går, og gør os forestillinger om. *Spor* kan både forstås som et jernbanespor eller et duftspor, som hunde følger. Men i denne henseende skal det forstås som tegn eller elementer, der er til stede, som vidner om en tidligere fortid, i dette tilfælde *reformationen*, der hos Folkeuniversitetet forstås gennem personen *Luther*. Ydermere er der tale om *dybde spor*, så der eksisterer en opfattelse af, at det er noget, som er rimelig grundfæstet i det danske samfund. I talkshowet italesætter Vejrup-Nielsen det som:

„Luther er fascinerende både ud fra et historisk og et nutidigt blik, en person og en figur, som bare ikke vil ligge stille i graven, men bliver ved med at dukke op og blande sig i vores samfund i dag.”

(Folkeuniversitetet, 2017b, del 2, 11.38f).

Det er i forlængelse af dette, at *betydningen i dag* skal forstås, og Vejrup-Nielsen lægger stor vægt på, at det, der i virkeligheden er det interessante, er, hvorfor Luther bliver ved med at dukke op her 500 år efter. I talkshowet fremhæves det blandt andet, at Luther i starten af det 21. århundrede blev trukket frem af politikere i debatten om det multikulturelle Danmark, hvor der blev argumenteret for, at Luther er den afgørende nøgle til at forstå religionens plads i det danske samfund. Her er religionen blevet placeret under det politiske samfund.¹²⁵ I denne sammenhæng bliver Luther brugt som en forstærker i argumentationen, men ikke gennem konkrete citater, mere blot ved henvisninger til selve personen Luther, hvor de mere eller mindre siger; *at jeg har ret, og det har Luther også*, hvilket skal forstås som en verificering af argumentet.¹²⁶ Men i denne diskussion er der også en modpol, og fronterne er i den grad trukket op ifølge Vejrup-Nielsen. Andre argumenterer nemlig for, at Luther er antimoderne, og vi burde efterlade ham i middelalderen eller slå ham ihjel, før vi kan fortsætte ind i et moderne multikulturelt samfund, hvor der ikke er plads til religiøse tænkere. En stor del af talkshowet går med at behandle denne debat, og vi kan spørge os selv, hvorfor det så er interessant for denne diskursanalyse. Det er det fordi, vi skal huske på, at selv om der er tale om et talkshow, hvor en vært og to forskere sidder og debatterer, så er der stadig tale om et iscenesat talkshow og et bevidst valg om, at denne forståelse af *betydningen i dag* med en brug af Luther, skulle være

¹²⁵ Folkeuniversitetet, 2017b, del 2, 14.00f.

¹²⁶ Ibid., 32.45f.

det fremtrædende element. I forlængelse af dette, er det derfor interessant at se nærmere på den bemærkning Vejrup-Nielsen kommer med:

„[...] der er en stærk sammenhæng i Danmark i dag, i diskussionen omkring danskhed og den her kæmpe person fra vores fælles sådan idehistoriske fortid; Luther.”

(Folkeuniversitetet, 2017b, del 2, 18.20f).

Her fremhæves det, at der er en vis forbindelse mellem det at forstå sig selv som dansker, og så *reformationen og dens betydning i dag*, ikke mindst i forhold til nøgleordene *det enkelte menneske i dag*. En forbindelse der tager udgangspunkt i personen Luther, og hans handlinger og ideer. Det, der imidlertid er væsentlig at have med, er, at Luther ikke nødvendigvis skal forstås som Luther anno 1517. Det, at Vejrup-Nielsen anvender formuleringen *der bare ikke vil lægge stille i graven*, er et udtryk for, at vi godt er klar over, at Luther er død og begravet. Men alligevel bliver han ved med at florere, husere og præge diskussionerne i 2017, såvel som han gjorde det i 2001, da værdidebatten brød ud, og som han har gjort det i århundrederne før det. Men det er ikke den samme Luther hver gang. Vejrup-Nielsen tror ikke på, at der findes en rigtig Luther, en gylden Luther, som vi kan vende tilbage til og sige, at det er hundrede procent Luther anno 1517 eller 1546, som vi så kan måle nutidens brug af ham op imod.¹²⁷ Luther var ligeledes selv, ifølge Vejrup-Nielsen, meget bevidst om at bruge sit eget brand og projektere sig selv, så at der gået 500 år med det, er blot i tråd med, hvad han satte i gang.¹²⁸ På den baggrund når Vejrup-Nielsen også frem til, at der ikke er tale om misbrug af ham, men blot et meget varieret brug af Luther i dag. Samtidig understreger Kallestrup det med, at

„[...] Luther, der er han jo praktisk, fordi han har sagt og skrevet så ufattelig meget, så man kan jo bruge ham til det hele.”

(Folkeuniversitetet, 2017b, del 2, 35.27f).

Disse afsluttende kommentarer understreger meget godt rammen omkring talkshowet og forståelsen af *betydningen i dag*, der dækker over, at Luther er til stede i vores samfund i dag, og han bliver brugt i mange forskellige sammenhænge efter forgodtbefindende, blandt andet i diskussionen omkring danskhed og religionens plads i samfundet. Omdrejningspunktet for Folkeuniversiteter bliver altså for det første Luther som person, og hans fremtrædende rolle i *reformationen*, hvilket betyder, at *reformationen* ikke kan forstås

¹²⁷ Folkeuniversitetet, 2017b, del 2, 33.50f.

¹²⁸ Ibid., 33.55f.

uden at forstå Luther. For det andet bliver der langt stor vægt på, at Luther stadig bliver brugt i dag med fokus på spørgsmålet om hvorfor og hvordan. Dette betyder ikke, at de ikke er bevidste om, hvordan resultaterne af reformationen her 500 år efter kan spores i samfundet, det er bare ikke den vinkel, der er fokus på, når Folkeuniversitetet skriver *reformationen og dens betydning i dag*. Det er nærmere det, at Luther bliver trukket frem, hvilket er med til at understrege, at han hos nogen forstås som en central figur i den danske selvforståelse.

Det er dog vigtigt at have in mente, at det ikke er muligt at klarlægge den fulde betydning af nøgleordene i de to indledende citater alene på baggrund af dette delprojekt, da der er nogle af nøgleordene, som vil være mere fremtrædende i de andre projekter. For eksempel bliver den *protestantiske arv* ikke italesat i særlig høj grad i talkshowet. Alligevel vil jeg mene, at denne delanalyse giver indblik i, hvordan Folkeuniversitetet forstår og italesætter *reformationen og dens betydning i dag*. Der er et stort fokus på personen Luther, i forsøget på at skabe *folkeoplysning* i særdeleshed til *danskerne*, men også til hele landets *befolkning*, for at forstå *Danmarks* udseende og historie, og argumenterne i den værdidebat, der har præget starten på det 21. århundrede.

5.2 Den diskursive praksis – Intertekstualitet og interdiskursivitet

Indtil videre har vi i analysen set separat på de kommunikative begivenheder fra aktørerne. Men for at kunne forstå processerne bag dette jubilæum til bunds, er vi nødt til at forholde os til de interne forbindelser, der er mellem aktørerne, som i høj grad skal findes i den diskursive praksis.

PRÆSIDIET

„[...]at fremme forståelsen af Reformationens betydning for det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed.”

REFORMATIONEN I DANSK KIRKE OG KULTUR

„[...] etablere og videreudvikle en national kulturel erindring vedrørende reformationens kirkelige og kulturelle betydning for dansk kultur.”

LUTHERDOM OG DANSK SAMFUNDSUDVIKLING

„Projektet vil nuancere og uddybe forståelsen af Reformationens betydning for den danske samfundsudvikling ud fra centrale elementer i luthersk tænkning.”

HISTORISK TALKSHOW

„[...] at give danskerne ny viden om reformationen og dens betydning i dag og skabe anledninger, hvor befolkningen i hele landet kunne blive klogere på reformationen og dens eftervirkninger [...]”

De fire ovenstående kommunikative begivenheder viser, at der hos nogen af aktørerne er tale om intertekstualitet, hvor de direkte trækker på Præsidiets tekst og diskurs, mens der er andre, hvor det nærmest ikke er til stede. I det nedenstående skema er der udvalgt tre eksempler, som er værd at se nærmere på.

PROJEKTET	EKSEMPEL 1	EKSEMPEL 2	EKSEMPEL 3
Præsidiat	fremme forståelse	Reformationens betydning	det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed
Reformationen i dansk kirke og kultur	national kulturel erindring	reformationens kirkelige og kulturelle betydning	dansk kultur
Lutherdom og dansk samfundsudvikling	nuancere og uddybe forståelse	Reformationens betydning	dansk samfundsudvikling
Historisk Talkshow	give ny viden	reformationen og dens betydning	i dag + samfundet og det enkelte menneske i dag

Skema 1: Eksempler på intertekstualitet hos aktørerne.

Eksempel 1 er et udtryk for, hvad de enkelte aktører gerne vil have ud af selve projekterne, og her kan vi se, at specielt Koefoed et. al. anvender nøjagtigt det samme ord *forståelse* som Præsidiat, dog er verberne lidt

forskellige. I forlængelse af dette gør Folkeuniversitetet brug af ordene *ny viden*, som på nogle områder kan minde om *forståelse*, der er i hvert fald i alle tre tilfælde tale om, at nogen skal opnå ny eller en større indsigt. Modsat dette italesætter Bach-Nielsen et. al. det som en *national kulturel erindring*, der rækker langt ud over blot at blive klogere og oplyst, her er der tale om, at vi skal huske på noget konkret. Der er altså et ønske om at implementere en forestilling. Til gengæld trækker Bach-Nielsen et. al. i de resterende to eksempler i særdeleshed på Præsidiets, hvilket også til dels er tilfældet for Koefoed et. al. Begge anvender ordene *reformationens betydning*, dog har Bach-Nielsen et. al. tilføjet *kirkelige og kulturelle*, men ellers er valget af ord fuldstændig identisk med Præsidiets. På den måde indikerer de, at formålet hos dem hovedsageligt har været at beskæftige sig med, hvordan selve betydningen af reformationen, kan ses, frem for at behandle og formidle viden om reformationen. Dette er anderledes for Folkeuniversitetet, der har valgt at fokusere både på *reformationen og dens betydning*. Dette gør Bach-Nielsen et. al. til dels også i den første del af deres trebindsværk, men ser vi selve fordelingen af siderne, har det største fokus været på, hvordan reformationen har sat spor i historien helt frem til i dag. Det der imidlertid er interessant, når vi ser på Folkeuniversitetets forståelse af *betydningen*, er netop den vinkel de ligger i form af et samtidsperspektiv, hvilket kommer til udtryk i eksempel 3. Modsat de andre projekter, har Folkeuniversitetet kun fokus på betydningen *i dag*, og ikke hvordan *reformationens betydning* har forløbet undervejs, og hvordan det kommer til udtryk i det samfund, vi ser i dag. Her går de skridtet videre end blot at tale om, at Luther og reformationen er årsagen til, at vi har velfærdsstaten, og at vores samfund netop ser ud som det gør i dag på grund af Luther. Det er ikke fordi, de ikke er enige i den betragtning, at der er visse overensstemmelser, men de finder det langt mere interessant og passende at diskutere, hvorfor Luther stadig bruges i dag i diskussionen omkring danskhed.

I forhold til intertekstualiteten i eksempel tre er der en slående lighed imellem de resterende aktører. Den største lighed findes mellem Bach-Nielsens et. al. formulering og Præsidiets, hvor dansk kultur på mange måder er dækkende for det Præsidiets udtrykker som *det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed*. I forhold til dette adskiller Koefoed et. al. sig en smule, da de anvender *dansk samfundsudvikling*. Men i denne forståelse findes der også mange overensstemmelser, blandt andet i behandlingen af, hvordan vores samfund er kommet til at se ud i dag med demokratiet og velfærdsstaten, der i høj grad også afspejler vores forståelse af den danske *kultur, samfund og identitet*. Ligeledes er det interessant, at både Koefoed et. al. og Bach-Nielsen et. al. har fokus på danskheden ligesom Præsidiets, mens dette nedtones hos Folkeuniversitetet, men det bliver dog italesat. Det er altså nu tydeligt, at der hos både Bach-Nielsen et. al. og Koefoed et. al. er gjort brug af intertekstualitet, hvor deres kommunikative begivenheder trækker på

Præsidiets diskurs. For at forstå, hvorfor dette er gjort, er det nødvendigt at se lidt nærmere på projekternes interdiskursivitet.

I metodeafsnittet blev en række af Faircloughs analytiske værktøjer introduceret, og disse er blevet anvendt i undersøgelsen af aktørerne, hvilket har resulteret i følgende skema:

PROJEKTET	GENRE	STIL FORMEL/UFORMEL	STIL SKRIFTLIG/MUNDTLIG	STIL FUNKTION
<i>Præsidiets</i>	Kommissorium	Formel	Skriftlig	Beskrivende
<i>Reformationen i dansk kirke og kultur</i>	Bog – trebindsværk	Formel	Skriftlig	Beskrivende
<i>Lutherdom og dansk samfundsudvikling</i>	Forskningsprojekt	Formel	Skriftlig	Argumenterende og fortolkende
<i>Historisk Talkshow</i>	Teaterforestilling (iscenesat talkshow/interview)	Uformel	Mundtlig	Beskrivende, argumenterende og fortolkende

Skema 2: Klarlægning af interdiskursiviteten hos aktørerne.

Hvis vi i udgangspunktet ser på Præsidiets tekst, er deres tekst et kommissorium, der i sig selv har en formel karakter, hvor arbejdsopgaverne beskrives, hvilket efterlader os med opfattelsen af en beskrivende kommunikativ begivenhed. Dette er ligeledes gældende for Bach-Nielsen et. al., der selv italesætter, at deres værk skulle ramme bredt i befolkningen, for at jubilæet kunne få et folkeligt gehør gennem et gennemillustreret værk.¹²⁹ Denne formidlende ramme gør, at værket får en formel karakter ved netop at være en bogudgivelse på tre bind. Modsat det beskrivende trebindsværk, er *Lutherdom og dansk samfundsudvikling* et udtryk for en argumenterende og fortolkende kommunikativ begivenhed, hvilket også gør det muligt for dem, at bevæge sig en smule væk fra Præsidiets diskurs. Men årsagen til, at der langt hen ad vejen er overensstemmelser, skal findes i projektets formelle karakter, og ønsket om at falde inden for rammen i ansøgningen om at modtage den bevilling, der blev givet gennem Finansloven 2016. Spørgsmålet er blot, om denne diskurs ville have været den samme, og om projektet overhovedet ville være blevet søsat, hvis ikke Folketinget havde besluttet, at jubilæet skulle fejres i det omfang som det gjorde. Men dette vil blive belyst i den efterfølgende diskussion.

Vender vi os mod den sidste aktør; Folkeuniversitetet, så er det deres diskurs, der minder mindst om Præsidiets, og derved også de to andre aktørers. For det første er der i overvejende grad tale om en mundtlig kommunikativ begivenhed, på nær formåls- og visionsbeskrivelse, hvilket gør, at rammerne bliver en del anderledes at analysere på. Samtidig skaber den uformelle karakter i form af interview-formatet

¹²⁹ Bach-Nielsen C. & Gregersen N. H., 2012, s. 2.

muligheder for uventede svar, der kan falde uden for den ønskede diskurs. Her er det dog vigtigt at have i mente, at der er tale om et iscenesat talkshow, så de overordnede rammer for forestillingen er aftalt på forhånd. Alligevel efterlader det os med indtrykket af, at rammerne ikke er så faste som ved de andre aktører. Samtidig med, at det derved også er muligt for Folkeuniversitetet at bevæge sig væk eller i hvert fald gradbøje den officielle diskurs fra Præsidiets og lægge nogle andre perspektiver og forståelser ned over reformationsjubilæet. Samtidig er det interessant at se det i forhold til Præsidiets diskurs, da det åbner op for en større forståelse end den ovenstående analyse af den tekstuelle dimension kunne forelægge. Netop fordi, Præsidiets har haft et tæt samarbejde med Folkeuniversitetet om projektet, vidner det om, at Præsidiets i deres diskurs også kan rumme Folkeuniversitetets diskurs. Det vil sige, at Folkeuniversitetets omfattende forståelse af *reformationen* gennem Luther, og *betydningen i dag* som et udtryk for, hvordan Luther til stadighed bliver brugt i vores samfund, kan forstås inden for Præsidiets diskurs, der kommer til udtryk gennem *forståelsen af Reformationens betydning for det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed*.

Afslutningsvis er det værd at bemærke, at jo flere overensstemmelser der er mellem genre og stil, det vil sige i interdiskursiviteten, jo større intertekstualitet er der også i forhold til Præsidiets diskurs. Samtidig er det interessant, at de traditionelle formidlingsformer i forbindelse med historiske jubilæer, som bogudgivelser og forskningsprojekter, ligeledes har en større intertekstualitet end talkshowet, der på mange måde bryder med de traditionelle formidlingsformater. Derved viser der sig altså at være en tendens til, at det nye format kan åbne op for nye og anderledes tilgange og forståelseshorisonter, hvilket gør, at Folkeuniversitetet er med til at sætte pres på den officielle diskurs i den diskursive praksis. Spørgsmålet er så, hvad det betyder for den måde, hvorpå Reformationsjubilæet 2017 skal forstås i en samlet kontekst.

6. En diskussion af den sociale praksis

Som analysen viste os var Reformationsjubilæet 2017 præget af en diskurs, hvor det var nøgleord som Reformationens betydning, den reformatoriske arv, national kulturel erindring, dansk kultur, det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed, den danske samfundsudvikling, danskerne, Danmark, historie, kulturarv og Luther, der var bragt i spil. Selv om, at der internt blandt de enkelte diskurser var forskel på, hvad der blev ment, mener jeg stadig, at de tilsammen kan sige noget om den valgte diskurs for reformationsjubilæet. Men spørgsmålet er, hvad denne diskurs reelt set er et udtryk for, og hvorfor den er valgt. Dette undersøges nærmere gennem Faircloughs forståelse af den sociale dimension med udgangspunkt i den erindringspolitiske teoriramme.

Ser vi samlet på de ovenstående ord begynder der at tegne sig et billede af et bestemt budskab med reformationsjubilæet. Disse nøgleord blev desuden understøttet af verber som *fremme*, *skabe*, *etablere*, *videreudvikle*, *nuancere* og *uddybe*. Ser vi på dette i henhold til Warrings definition af erindringspolitik, så argumenterer hun for, at historien bruges til at opretholde eller omdanne eksisterende erindringsfællesskaber. Warring betegner erindringspolitikken som en form for magtudøvelse, hvor fortiden bliver sat i centrum i forsøget på at påvirke menneskers forestillingsverden, holdninger, værdier og følelser. Sættes dette i relation til diskursen for reformationsjubilæet og de ovenstående verber, kan der argumenteres for, at der har været et ønske om at ændre eller udvide det erindringsfællesskab, der udgøres af *danskerne* og vores forståelse af os selv som mennesker, som folk, land og samfund, nærmere bestemt vores danske kultur, identitet og samfund. Det, der ifølge Warring blandt andet er det interessante ved erindringsfællesskaber, er, at den gruppe mennesker, som udgør et erindringsfællesskab, ikke nødvendigvis behøver at have en direkte relation eller have mødt hinanden. Det, som i stedet holder erindringsfællesskabet sammen, er, at denne gruppe mennesker deler den samme fortolkning af fortiden. Som danskere har vi en bestemt opfattelse af, hvad det vil sige at være dansk, der er skabt af vores fortid, og opretholdes af erindringen af denne. Generelt må vi sige, at det er erindringen om os som vikinger, 1864 og besættelsestiden, der ofte indgår i vores kollektive erindring om, hvem vi er som *danskere*, for eksempel, når vi tager vikingehjelme på til landskampe, eller når Danmark stiller op med et vikingeinspireret sceneshow til det Europæiske Melodi Grandprix. Ser vi på Præsidiets diskurs, og til dels hos de tre andre aktører, ligger der et ønske om, at danskerne skal oplyses omkring *reformationens betydning*, og hvorfor vores *samfund*, *kirke*, *land* og *kultur* ser ud som det gør i dag, og hvad det er kommet af. Men udover dette oplysende element, er der også flere indikatorer på, at der har lagt et større motiv bag reformationsjubilæets diskurs.

Ser vi nærmere på Eriksens argumenter for formålet med en kollektiv erindring, bliver det tydeligt, at den valgte diskurs kan ses som et udtryk for et ønske om at skabe en kollektiv erindring ved reformationsjubilæet. Eriksen argumenterer for tre forskellige formål med en kollektiv erindring, der dækker over, at den skal være med til at vise, at nationen er gammel, samt vise ændringer i den nationale historie, og ikke mindst sætte fokus på vigtige sider af den nationale selvforståelse. Og vi må sige, at alle tre formål er til stede i diskursen. For det første lægges der vægt på, at reformationen medførte markante ændringer i samfundet, og derved også i vores historie, der eksempelvis af Folkeuniversitetet italesættes som *et jordskred af religiøse og politiske forandringer*, der både fik betydning dengang og i dag. Samtidig trækkes der, specielt hos Præsidiet, klare linjer helt tilbage fra reformationen og frem til i dag. Dette gøres til dels også hos Bach-Nielsen et. al. og Koefoed et. al., der dog fremhæver, at der også har været andre bevægelser og perioder, som har haft betydning. Men samlet vidner det om et ønske om at vise, at det Danmark, vi ser i dag, har rødder 500 år tilbage i tiden uden nogen afgørende opbrud imellem. Sidst, men ikke mindst, er der et stort fokus på den nationale selvforståelse i diskursen, netop ved at forbinde reformationen med de fremhævede nøgleord *dansk kultur, samfund, kirke, identitet, bevidsthed, den danske samfundsudvikling med demokratiet og velfærdsstaten*. Det er værdier, vi er særligt stolte af, og som vi fremhæver som særligt danske, trods det, at andre lande også besidder en kultur, identitet og bevidsthed, samt, at landene omkring os også har demokratier, der rækker lige så langt tilbage i tiden, og lignende velfærdssamfund. Men alligevel er vi både bevidste og ubevidste om den måde, hvorpå det netop ser ud i Danmark, da det er resultatet af vores specifikke fortid. Reformationsjubilæet 2017 og den tilhørende diskurs får derved mulighed for at fremhæve væsentlige punkter i nationens historie, og i overensstemmelse med Eriksen er meningen med det, at det skal fungere som et historisk bevis for nationens specifikke egenskaber, der gør, at vi kan adskille os fra andre lande, ligesom de kan adskille sig fra os. Foruden denne kontinuitet, der er forsøgt skabt hos både Præsidiet, Bach-Nielsen et. al. og Koefoed et. al., så lægger der også et andet perspektiv i diskursen, og den måde reformationens betydning omtales. Selv om, der selvfølgelig ikke er nogen af dem, der argumenterer for, at velfærdsstaten var etableret dagen efter reformationen startede, så får vi alligevel et indtryk af, at formålet med denne diskurs har været at skabe en forståelse af, at disse nationale specifikke egenskaber altid har eksisteret. For eksempel, at tankerne omkring velfærden rækker langt længere tilbage i tiden end blot det tidspunkt i 1950'erne, hvor det begyndte at blive italesat som velfærd. Dette er ligeledes gældende for de andre danske egenskaber, der fremhæves i diskursen.

Formålet med, at fremhæve vores kultur, samfund, identitet, demokrati osv. som noget der altid har eksisteret, eller i hvert fald rækker langt tilbage i tiden, er ifølge Eriksen en måde, hvorpå det er muligt at binde

fortid og nutid sammen, der ligeledes er kendetegnede for, at historien ved magt anvendes til at skabe en kollektiv erindring. Men her bliver det interessant, når vi ser på Folkeuniversitetets diskurs. For som analysen af den diskursive praksis viste, så modarbejder de to diskurser hinanden. I hvert fald når vi ser på den måde som Folkeuniversitetet forbinder fortid og nutid på. Folkeuniversitetet ønsker ikke på samme måde som Præsidiets at trække de klare direkte linjer mellem reformationen og den betydning, vi ser i dag. De tager i stedet, i et vist omfang, afstand fra, at Luther og reformationen har været fader til alt, hvad vi ser i det danske samfund i dag. De fornægter dog ikke, at der er en sammenhæng. Men deres fokus er netop ikke på, hvordan vi via forkromede grene kan spore alt i vores samfund i dag tilbage til de beslutninger Luther tog og de ændringer reformationen medførte. Alligevel skal Folkeuniversitetets diskurs forstås inden for rammerne af Præsidiets diskurs, men det må siges, at de lægger sig i yderperiferien, også når vi ser på de to andre aktører, der ligger sig meget op af Præsidiets. Dog omtaler Koefoed et. al. også andre bevægelser og perioder i vores fortid, der efter reformationen har haft indflydelse på det samfund og den kultur vi ser i dag. Men i deres diskurs hersker der stadig en forståelse af, at reformationen og den lutherske tænkning har været styrende, og som gennem tiden har samlet mere og mere til sig, som en snebold, der ruller og bliver større og større, men inderst inde i kernen er den lutherske tænkning, som udgør fundamentet for det danske samfund vi ser i dag. På den måde kan vi sige, at det i høj grad har været Præsidiets, der har haft det største ønske og behov for, at bruge fortiden på en sådan måde, at det danske samfund, den danske kirke og den danske identitet og bevidsthed, der omgiver os i dag, kom til at fremstå som noget gammelt og som noget der altid har eksisteret. Det er samtidig med til at understrege, at det i første omgang har været Præsidiets, der har haft et ønske om at skabe en kollektiv erindring. Men i forlængelse af dette må det ikke glemmes, at Bach-Nielsen et. al. direkte fremhævede i deres ansøgning til Præsidiets, at de havde et ønske om at etablere og videreudvikle en national kulturel erindring, der som analysen viste, skal forstås som det samme som en kollektiv erindring. Dog med stor vægt på det kulturelle. Her kan der dog argumenteres for, at Bach-Nielsen et. al. valgte en formulering, der lagde sig op af Præsidiets diskurs, for i højere grad at falde inden for rammerne for en bevilling af Præsidiets. Dette gælder desuden også Koefoeds et al. formålsbeskrivelse, der ligeledes læner sig meget op af Præsidiets, samt den identiske formulering, der blev nedfældet i Finansloven 2016, hvor der blev afsat fem millioner kroner til et forskningsprojekt. Derfor kan der være tale om et bevidst valg fra Koefoeds et. al. side om at formulere sig inden for rammerne, og derved leve op til Præsidiets diskurs, hvorved der var en større chance for at modtage midler. Men som Folkeuniversitetet viste, var det muligt at presse Præsidiets *rammer*, og udvide diskursen og stadig modtage økonomisk støtte.

Men selv om Folkeuniversitetet kan bruges som modsvar, vil jeg ikke desto mindre argumentere for, at diskursen for dette jubilæum bliver et udtryk for et bevidst politisk valg. Gennem den førte erindringspolitik,

der kan ses som en magtudøvelse, bliver Præsidiets diskurs et udtryk for, et forsøg på at skabe en kollektiv erindring ved fejringen af Reformationsjubilæet 2017. Det er dog vigtigt at huske på, at der er tale om et ønske, og ikke nødvendigvis et mål, der er opnået. Men den måde at bruge fortiden på, bliver stadig, ifølge Warring, en kamp om, hvad der skal huskes og hvad der skal glemmes, hvorved den kollektive erindring bliver konstrueret med et bestemt formål. Dette kan desuden være med til at sige noget den historie, der indgår i diskursen.

En historie håndplukkes

Både Eriksen og Warring argumenterer for, at historie skal forstås som et kulturprodukt, der er skabt med nutidens interesse og blik på fortiden, og derfor tillægges historien et budskab. Det betyder, når vi skriver historie om fortiden, er det med nutidens briller, hvor vi ved, hvad der efterfulgte og kom til at ske, og de endelige resultater kan vi i dag se i vores samfund. Derved skabes der sammenhænge og forklaringer, som måske reelt set aldrig har været virkelige i fortidens verden. Dette er ligeledes gældende for reformationsjubilæets diskurs og historiebrug, der har været anvendt i skabelsen af en kollektiv erindring. Selve konstruktionen af diskursen er skabt ud fra, at vi i dag ved, hvad resultatet af reformationen blev, og hvad der kom efter, hvilket historien i dette tilfælde også er formet efter. Det ses klart i de elementer, der har været væsentlige for diskursen, der i analysen også kom til udtryk gennem nøgleordene, og som blev omdrejningspunkter for den historie, som skulle fortælles. I diskursen er der fokus på de elementer fra reformationen, altså fra fortiden, som kan kobles sammen med de spor, der er tydelige i vores samfund i dag, hvorved det fremstilles som om, at der er en direkte forbindelse mellem fortid og nutid. Men det betyder samtidig, at der er dele af fortiden, der er valgt fra, som ikke har relevans for netop den historie Præsidiets ønskede skulle formidles ved jubilæet. Selv om Præsidiets forsøger at indtage en formidlende rolle via deres hjemmeside med et historisk overblik, er det stadig denne praksis, der bliver det altoverskyggende element gennem det bevidste valg om, at rammen om fejringen skulle tage udgangspunkt i en forbindelse mellem reformationen og det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed. Dette er ligeledes gældende for Bach-Nielsen et. al. og Koefoed et. al, da den historie, de fortæller og formidler, er et udtryk for en ønsket forbindelse mellem reformationen og den danske kultur og samfundsudvikling. Ved, at det netop er disse forbindelser, der er fokus på, er det ligeledes muligt, at vælge dele af fortiden fra, der ikke er relevante for den forbindelse, hvorved de ikke bliver en del af historien. Det er blandt andet dette fokus på en mere eller mindre direkte linje imellem reformationen og vores samfund i dag, som Folkeuniversitetet gennem talkshowet gerne vil udenom. På den måde forholder de sig anderledes til fortiden i deres diskurs, men heller ikke Folkeuniversitetet kan komme uden om, at de arbejder inden for en praksis, hvor den historie de skaber, er formet af nutidens synspunkter. Ligesom de andre, har de ligeledes valgt elementer og

temaer ud fra Luthers livsverden i forhold til at kunne diskutere dem i en nutidig sammenhæng, der kommer til udtryk gennem sammenhængen mellem del 1 og 2 i talkshowet. Fokuspunkterne i del 1 er nemlig valgt ud fra den efterfølgende aktuelle diskussion, der danner grundlaget for del 2 af talkshowet. Så også her er historien, til en vis grad, formet ud fra den aktuelle samfundsrelateret debat, der har præget det 21. århundrede.

At historien på den måde kan indgå i en kollektiv erindring har, som teoriafsnittet viste, i de sidste mange årtier inden for historikerkredse været omdiskuteret, i forhold til, hvorvidt historie og erindring skulle forstås som en samlet praksis. Men ifølge Eriksen skal historien forstås som en del af den kollektive erindring, hvorved historien, ved at låne træk fra erindringen, kan skabe identitet og tilhørsforhold, hvilket må siges, er det, som Præsidiet har ønsket med reformationsjubilæet. Eriksen argumenterer for, at erindringen forudsætter et subjekt med en kontinuitet over den tid, som historien dækker. I denne kollektive erindring udgør subjektet nationen Danmark. Danmark og dens folk har været til stede siden reformationen, og har gjort sig erfaringer på baggrund af det levede liv, fra reformationen og frem til i dag. Men det er ikke nok med et subjekt for at etablere en kollektiv erindring. Ifølge Eriksen har den kollektive erindring brug for historiefagets videnskabelighed, da den giver erindringen autoritet og tyngde. Historien sikrer et sikkert opbevaringssted for de dele af fortiden, som ikke kan fornægtes af samfundet, og som derved udgør kernen i den kollektive erindring. Den måde, hvorpå dette er gjort i diskursen for reformationsjubilæet, er ved at fremhæve de ting, som vi kender i dag, og som omgiver os i vores hverdag. Det er altså elementer, vi kan forholde os til, så som vores danske samfund, kultur, identitet, bevidsthed, velfærden, demokratiet, kirken osv., det vil sige de grundlæggende kerneværdier i forståelsen af, hvem vi er som individer, og ikke mindst som danskere. Samtidig er det strukturer og systemer, der omgiver os hver evig eneste dag, bevidst og ubevidst. Når disse elementer så forbindes med en fortid, og forklares som et resultat deraf, er det muligt at gøre det nationale til noget personligt, samt noget vi kan forholde os til, hvorved historien kan forvandles til erindring, og enkeltpersoner kan tage erindringen til sig. Dette tilsammen med en begivenhed, der ligger beskyttet i vores historie, som begivenheden, der gjorde os til protestanter. Præsidiet har altså ved at trække på en fortid, som ikke kan fornægtes, brugt historiens autoritet som argument for, at reformationen har haft en betydning for de kerneværdier, der udgør vores samfund, kultur og identitet i dag, og det er det, der bliver kernen i den ønskede kollektive erindring.

[1517 versus reformationen](#)

Det, der imidlertid er interessant, er, at det netop er denne diskurs, der er bragt i spil i jubilæet, med et ønske om at skabe en kollektiv erindring hos danskerne, når det som sagt er 500 år for Luthers teseopslag, der

bliver fejret. Den danske reformation kom først i 1536, hvilket vil sige, at 500-året for denne, først skal markeres om 18 år. Men Johnston argumenterer for, at det er den store jubilæumskalender, som styrer, hvornår det kan lade sig gøre at fejre en historisk begivenhed, hvilket til dels også har været tilfældet for dette jubilæum. Men der kan ligeledes argumenteres for, at denne diskurs først ville have været relevant at bringe i spil i 2036, med et fokus på den danske reformation og etableringen af en kollektiv erindring. Der er altså foretaget et bevidst politisk valg tilbage i 2011 om, at det var 500 året for reformationens begyndelse med Luthers teseopslag, der skulle *fejres*, men med et fokus på danskheden og det danske, og reformationens betydning derfor. På trods af den begivenhed, der er ønsket fejret, foregik i Tyskland, som resultat af en tysk munks protester. I udgangspunktet er det måske ikke så underligt, også i dansk sammenhæng, at markere året for en historisk periodes begyndelse, der fik afgørende betydning, men i dette jubilæum var der tale om en reel fejring, og en markant større opmærksomhed end mange andre jubilæer har fået. Dette er samtidig interessant, når vi har i mente, at Johnston mener, at den stigende interesse for jubilæumsmarkeringer skal ses som et udtryk for, at de vestlige lande har fået et større og større behov for at fremhæve den nationale identitet over for borgerne, som et resultat af den globale verden vi lever i, hvor landegrænserne ofte udviskes, når vi taler om økonomi og handel, og nogle gange også politik, hvor Danmark for eksempel i flere tilfælde er underlagt EU-lovgivningen. I den henseende giver det god mening, at regeringen havde et ønske om at hylde det nationale gennem et jubilæum, og fremhæve det specielle ved Danmark, de danske værdier og hvad de er kommet af. Det, der blot er iøjnefaldende, er, at det årstal, som er blevet valgt ud, i virkeligheden afspejler en international historisk begivenhed, der også fik betydning for mange af de andre lande omkring os, hvor 500-året ligeledes er blevet fejret i lande som Sverige, Finland og Tyskland. Præsidiets argumenterer dog selv for, at før vi kan forstå den danske reformation, er vi også nødt til at kende til reformationen i en international kontekst. Det er i den henseende også korrekt. Men der opstår stadig nogle interessekonflikter, når den begivenhed, der bliver centrum for fejringen, i virkeligheden er et udtryk for en proces, der fandt sted i Tyskland, og som reelt set først kom til Danmark 19 år senere. Denne interessekonflikt kommer også til udtryk hos aktørerne, hvor det dog er sværest for Præsidiets at komme uden om denne problematik. Reelt set ønsker de at bibeholde et fokus på reformationen, som hovedsageligt bliver det valgte nøgleord i diskursen. Men de har svært ved at skelne mellem reformationen som begivenhed eller som proces, samtidig med, at de har svært ved at komme uden om Luther, både som en historisk person og som fænomen, da han ofte bliver sat i relation til den konkrete begivenhed i 1517. Derfor opstår der en konflikt i den ønskede diskurs på baggrund af den determinerede jubilæumskalender, som gør, at Præsidiets har et ønske om at fokusere på reformationen, men de kan samtidig ikke komme uden om Luther. Dermed ikke sagt, at de skulle have undladt at inddrage Luther, for selvfølgelig skal han med, men der opstår en konflikt mellem den diskursive og sociale praksis. Fairclough argumenterer for, at det reelt set

er den sociale praksis, der former teksten, men det skal ske gennem en ændring i den diskursive praksis. Konflikten mellem brugen af den store jubilæumskalender, hvor 2017 markerer 500-året for Luthers teseopslag, og det ønskede mål om en kollektiv erindring i en dansk kontekst, er opstået i den sociale praksis i diskussionen om, hvad det overordnede formål med reformationsjubilæet skulle være. Men fordi, ændringen skal ske i den diskursive praksis, bliver konflikten tydelig i tekstdimensionen, hvor der opstår en kamp mellem de forskellige diskursordner i den diskursive praksis i forsøget på at meningsudfylde det specifikke nøgleord; *reformationen*. Egentlig ønsker Præsidiets en diskurs, hvor reformationen forstås i en dansk kontekst med fokus på den danske udvikling, men fordi de har valgt 2017 og ikke 2036, bliver de nødt til at inddrage Lutherdiskursen som en del af forståelsen af det valgte nøgleord *reformationen*. Omvendt kan vi sige, at Folkeuniversitetet er dem, der bedst kommer om denne problematik, netop fordi, de lægger deres fokus på Luther, og forståelsen af ham, for at kunne forstå reformationen, samt brugen af ham i det 21. århundrede. Deres hovedformål har altså ikke, på samme måde som Præsidiets, været at skabe en kollektiv erindring. Det har i hvert fald ikke været med helt det samme udgangspunkt, selv om, der i Folkeuniversitetets formålsbeskrivelse kan spores lignende træk fra Præsidiets. Men langt hen ad vejen har talkshowet fået en mere oplysende og kritisk karakter. Dette er interessant, når vi holder det op imod analysen af den diskursive praksis, hvor vi så, at talkshowet er den aktør, der har færrest ligheder i intertekstualiteten og interdiskursiviteten i forhold til Præsidiets, og dermed ikke står med den samme konflikt mellem den diskursive og sociale praksis, om hvordan de skal forholde sig til Luther og årstallene; 1517 og 2017.

Når én begivenhed bliver kernen i et jubilæum

Hele denne diskussion mellem ønsket om at skabe en kollektiv erindring med fokus på danskheden holdt op imod det valgte årstal, leder os frem til den problematik, der blev fremhævet i projektets indledning, og som kan være med til at forklare, hvorfor problemet overhovedet opstår i diskursen. Netop fordi, man har valgt at kondensere et længerevarende forløb ned til én enkeltstående begivenhed, der knytter sig op på årstallet 1517, så bliver denne begivenhed samtidig omdrejningspunktet for jubilæet, trods det, at man helst vil referere til reformationen. Der er altså en række problemer forbundet ved den måde, hvorpå vi bruger historien på i det senmoderne samfund. Ved at trække én begivenhed ud som bevis for en hel periode, så fortælles historien ud fra netop den begivenhed, hvorved de dele af fortiden, der ikke er relevante for begivenheden, bliver efterladt og glemt. Derved er det muligt at forme historien efter det konkrete behov, vi har i samtiden. Selv om dette historiesyn kan virke falsk over for fortidens virkelighed, er der alligevel en grund til, at det er gjort. Dette hænger i høj grad sammen med det historikerne påpegede i indledningen. Det er nemlig nemmere for den almindelige borger at forholde sig til et enkelt årstal og en enkelt person, som de kan sætte sig selv i relation til. Mens strukturer og længerevarende forløb virker

uoverskuelige, hvorfor interessen mistes. Fortiden får altså ikke mulighed for at komme ordentlig til udtryk i den måde historien er blevet brugt på i jubilæets diskurs. Derved bliver det et udtryk for den konklusion, som Eriksen også kom frem til, at fortiden har en autenticitet, som er efterspurgt blandt os, men som autoritet bliver den afvist. Populær- og finkulturen er blevet blandet sammen, og folk har ikke behov for at kende den fulde fortid, hvis blot de kan få lov til at få den del, der er vedkommende og interessant. Det interesserer ikke folk at få den fulde fortælling, så længe den del, der bliver fortalt, er spændende, skaber genkendelighed og fremkalder følelser. Derved forsvinder fortidens autoritet i takt med, at massearrangementets dynamik indtager jubilæet og influerer historiebrugen. Fortiden bliver et magasin, hvor de væsentligste elementer fra reformationen, der kan ses i vores samfund i dag, er blevet udvalgt til at danne rammen om Reformationsjubilæet 2017. Men når det er sagt, kan vi ikke komme uden om, at 2017 markerede et bestemt år, nemlig 500-året for Luthers teser. At man så fra dansk side af valgte, at jubilæet skulle omhandle reformationens betydning for Danmark, har blot vist sig at medføre nogle interne konflikter i diskursen på grund af det konkrete historiesyn. Samtidig kan vi ikke komme uden om, at det netop er det interessante ved jubilæerne. Vi kan ikke styre, hvornår de skal foregå, og vi kan heller ikke styre, hvilken fortid, der skal fejres, men vi kan styre den historie, der fortælles, og hvordan den skal erindres. Hvilket leder os frem til spørgsmålet om, *hvorfor* diskursen for Reformationsjubilæet 2017 udtrykte det den gjorde.

[Et jubilæum i et multikulturelt Danmark](#)

Når vi ser på de konflikter, der er i diskursen, kan det undre en, hvorfor det netop var i 2017, at denne diskurs var relevant, og jubilæet skulle fejres i det omfang, som det blev. I henhold til Johnstons teori kan det forklares med, at der er kommet et ydre pres på Danmarks nationale kulturelle grænse, hvor der er opstået et behov for at fremhæve Danmarks specifikke egenskaber gennem en diskurs, som har fokus på de danske værdier i vores samfund, kirke og kultur, samt i danskernes identitet og bevidsthed. En af årsagerne til, at dette behov er opstået kan skyldes, at de seneste års flygtningestrømme har betydet en udviskning af landegrænserne, hvor det i stigende grad hedder EU versus flygtninge. Samtidig har den stigende indvandring i det 21. århundrede sat pres på, hvordan og hvorledes de danske værdier skal forstås i et multikulturelt samfund. Denne årsag italesættes også indirekte i talkshowet, hvor Vejrup-Nielsen fremhæver den værdidebat, der har præget det 21. århundrede, og hvor Luther ofte bliver indblandet. Diskussion i denne afhandling skal dog ikke gå på, hvor meget eller hvor lidt Luther bliver brugt, eller om det er rigtigt eller forkert, men det er interessant, at Vejrup-Nielsen i talkshowet understreger, at ligegyldigt hvad, så kommer vi ikke uden om, at der er en sammenhæng i diskussionen om danskhed og Luther. Så måske er det her, at problemet og behovet for en sådan diskurs er opstået. For ét er, at vi lever i et samfund, hvor religion i en dansk sammenhæng er underlagt politik, og er en privat sag. Men noget andet er, når noget, der i

udgangspunktet var religiøst funderet, som Luthers teseopslag samt den efterfølgende reformation var, bliver gjort til kernen i forståelse af nogle specifikke karakteristika, der betegnes som danske, og skal indgå i forståelsen af, hvad det vil sige at være dansker. Dette ses blandt andet i de indfødsretsprøver, som siden 2005 løbende er blevet inkorporeret i processen om at få dansk statsborgerskab. Prøverne blev indført for at teste, om ansøgerne til dansk statsborgerskab vidste nok omkring det danske samfund, og dets kultur og historie. Det skete som et led i den generelle skærpelse af udlændingepolitikken, der fandt sted under VK-regeringen i 2001-2011. Hvilket vel og mærke er under den samme periode, som Præsidiet blev nedsat.¹³⁰ I indfødsretsprøven finder vi hovedsageligt spørgsmål om den danske historie og kultur, de danske samfundsforhold, samt dagsaktuelle spørgsmål. Men går vi nogle af prøverne igennem, kan vi se, at flere af spørgsmålene netop omhandler reformationen, Luther og den danske trosretning. Et af spørgsmålene omhandler for eksempel, hvad den danske reformation i 1536 indebar, mens et andet spørgsmål omhandler, hvilken trosretning den danske folkekirke bygger på. Dette fremgår ligeledes af det læremateriale, der stilles til rådighed af Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet, hvor der er et helt kapitel om, hvordan Danmark blev protestantisk.¹³¹ Fra politisk side er der altså en forståelse af, at det at være dansk også indbefatter, at vi har kendskab til reformationen, og hvad den almindelige danske trosretning bygger på, og er kommet af. Men holder vi det op imod, at de folk, der skal tage prøven og ansøger om statsborgerskab, ofte har en anden trosoverbevisning end den evangelisk-lutherske, kan det på sin vis virke irrelevant og provokerende for dem, at det er vigtigt, at de har kendskab til disse, for at kunne blive dansk statsborger. Mange af de indvandrere, som er kommet til Danmark i de seneste årtier, har ligeledes et andet forhold til religion end danskerne normalt har, hvor deres hverdag er langt mere styret af religionen. På den baggrund mener jeg, at det er muligt, at komme nærmere en årsagsforklaring på, hvorfor Reformationsjubilæet 2017 fik denne diskurs.

Jeg mener, at der i høj grad har været et ønske om at formidle og understrege, både over for danskerne, men også generelt over for hele befolkningen i Danmark, at der i et vist omfang er en sammenhæng mellem det Danmark vi ser vi i dag, det samfund, der omgiver os, den historie, identitet og bevidsthed som vi danskere er en del af, og så den begivenhed og proces, der udgør Luthers teseopslag og reformationen. Der er altså ikke tale om et religiøst budskab om, at man skal være evangelist-luthersk troende for at være dansker, men nærmere, at vi er nødt til at have en forståelse af, at denne historiske person og periode har haft en betydning for, hvad det vil sige at være dansk, og hvordan vores danske samfund ser ud i dag, blandt

¹³⁰ Brunbech, P. Y., 2013: *Indfødsretsprøven*, Danmarkshistorien.dk.

¹³¹ Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet, 2015: *Læremateriale til indfødsretsprøven af 2015 – danske samfundsforhold, dansk kultur og historie*.

andet med et sekulariseret samfund. Dette stemmer også meget godt overens med den udtalelse daværende kultur- og kirkeminister Bertel Haarder (V) kom med i 2016:

„Det er de færreste, som er klar over, hvad begivenheden (red. reformationen) har betydet for det samfund, vi har i dag - både i forhold til statsdannelse og vores velfærdsstat. Formålet med at fejre jubilæet er derfor at skabe kulturel bevidsthed, så flere bliver bevidste om deres rødder.“¹³²

(Bertel Haarder, daværende kultur- og kirkeminister, 2016).

Denne udtalelse kom på baggrund af en kritik rettet mod jubilæets hovedfokus, hvor blandt andet Ateistisk Selskab mente, at reformationen blev tillagt alt for stor betydning for det moderne Danmark. På trods af kritikken, giver det ovenstående citat et godt indtryk af, hvad der var omdrejningspunktet for jubilæet, og Haarders modsvar var desuden, at der var tale om:

„[...] en meget kulturløs betragtning, som ser bort fra noget helt centralt i den danske kulturarv. Hvad enten man er kristen eller ej, så må man erkende, at kirken i det danske samfund jo er et barn af reformationen. Samtidig har den haft en enorm betydning for dansk kultur, musik, arkitektur og litteratur.“¹³³

(Bertel Haarder, daværende kultur- og kirkeminister, 2016).

Så for danskerne er der tale om en oplysende diskurs med et ønske om skabelsen af en kollektiv erindring. Denne skulle udvide erindringsfællesskabet om fundamentet for, hvem vi er, og hvad vores land og samfund er kommet af, som noget der har rødder tilbage til reformationen. Samtidig var det vigtigt at understrege, at når reformationen kædes sammen med det at være dansker, så er det ikke religiøst funderet, men kulturelt.

En ny diskurs?

Denne tilgang til Reformationsjubilæet 2017 leder os til sidst frem til spørgsmålet om selve jubilæet, og ønsket om at fejre det, har været styrende for diskursen eller om diskursen allerede eksisterede i forvejen. Fairclough argumenterede for, at analysen af den diskursive praksis har til formål at belyse, hvordan den givne tekst trækker på allerede eksisterende diskursordner, der er til stede i den diskursive praksis, og

¹³² Tagmose, A., 2016: *Reformationsjubilæum skovler penge ind*.

¹³³ Ibid.

hvordan dette påvirker den eksisterende diskursorden, altså hvorledes den er med til at ændre eller opretholde den. I analysen af intertekstualiteten argumenterede jeg for, at projekterne fra både Bach-Nielsen et. al. og Koefoed et. al. trak en del på Præsidiets diskurs, men spørgsmålet er, om det i virkeligheden har været omvendt, at Præsidiets diskurs er kommet som en reaktion på en allerede eksisterende diskurs vedrørende reformationens betydning. Der er ingen tvivl om, at der tale om et bevidst valg om, at der skulle skabes en kollektiv erindring på baggrund af jubilæet, og at dette kun ville have været muligt ved rent faktisk af fejre jubilæet og anvende denne diskurs. Men til gengæld er der flere argumenter, som taler for, at der allerede eksisterede en lignende diskurs. For eksempel er forskningsprojektet med Koefoed i spidsen en del af en større forskningsenhed kaldt LUMEN, Center for the Study of Lutheran Theology and Confessional Societies ved Aarhus Universitet. Selv om forskningsenheden først blev etableret som et reelt center i starten af 2017, har der i årene forinden eksisteret et tværfagligt forskningsnetværk. Det vidner om, at der allerede eksisterede en opfattelse af, at Luther og reformationen har haft betydning for det moderne samfund.¹³⁴ Ligeledes kan dette være med til at forklare Bach-Nielsens et. al. ordvalg, hvor der både blev brugt *etablere* og *videreudvikle*. Det, at der blandt forskerne allerede er en forståelse af, at reformationen er mere end blot en historisk periode, der har haft betydning for sin samtid, kan være med til at forklare, hvorfor Præsidiumet valgte netop denne diskurs. Det er også med til at understrege, at disse to projekter højst sandsynligt ville være kommet ligegyldigt om jubilæet var blevet fejret eller ej. Anderledes ser det ud, når vi ser på Folkeuniversitetet. Her er det mere usikkert om dette store folkeoplysende projekt ville have været så omfavnende og nytænkende på formater, som det var. De ville nok have holdt foredrag, som de i forvejen er kendt for, men de nye formater, som vi blandt andet så med det iscenesatte historiske talkshow, var nok ikke blevet søsat, hvis ikke det havde været for den massive opmærksomhed jubilæet fik. Dermed kan vi også stille spørgsmålstegn ved, om den mere kritiske tilgang til reformationens betydning i dag ville have været en del af diskursen, hvis ikke Folkeuniversitetet havde modtaget syv millioner kroner. Dog skal vi have in mente, at Vejrup-Nielsen ligeledes i flere år har forsket i netop brugen af Luther i det moderne samfund. Så også her, er det noget, der kunne tyde på, at denne del af diskursen om reformationens betydning eksisterede i forvejen.

¹³⁴ LUMEN, 2018b.

7. Konklusion

2017 stod i reformationens tegn. Det var 500-året for Luthers teseopslag på kirkedøren i Wittenburg, og denne begivenhed blev i Danmark fejret gennem Reformationsjubilæet 2017. Men ét er spørgsmålet om, hvilken fortid det er, der mindes. Et andet er, hvorfor vi vælger at gøre det, hvilket har været omdrejningspunktet for denne specialeafhandling. Besvarelsen på dette har taget udgangspunkt i Faircloughs teori omkring den kritiske diskursanalyse, hvor han argumenterer for, at en diskurs' kommunikative begivenhed er styret af det dialektiske forhold mellem de tre dimensioner; teksten, den diskursive og sociale praksis. Gennem en analyse af teksten og den diskursive praksis har det været muligt at besvare, hvordan nogle af de afgørende aktører italesatte formålet med jubilæet. Men vi er også nødt til at se på den sociale kontekst, hvori diskursen er blevet skabt. Derfor er aktørernes diskurser ligeledes blevet belyst gennem en erindringspolitisk teoriramme, for at finde ud af, hvad den overordnede diskurs for jubilæet er et udtryk for, og hvorfor den blev valgt. Dette blev gjort med udgangspunkt i Warrings forståelse af erindringspolitik i forsøget på at skabe en kollektiv erindring, samt Eriksens forståelse af forholdet mellem historie og erindring, og Johnstons teori om jubilæumskalenderens magt og formål.

Til at besvare dette, fandt jeg særligt fire aktører interessante, som jeg mener, har haft stor betydning for jubilæets udtryk, hvoraf den første er Præsidiets for Reformationsjubilæet 2017 i Danmark. Jeg mener ikke, at vi kan komme udenom, at Præsidiets nok var den vigtigste aktør i forbindelse med jubilæet, da de blev udpeget til at stå for den officielle fejring. Foruden at angive de officielle rammer for fejringen, havde de også til formål at kvalitetsstemple de projekter, de fandt egnet til at modtage økonomisk støtte. Det er på den baggrund, at de resterende tre aktører er valgt ud. I 2017 blev trebindsværket *Reformationen i dansk kirke og kultur* udgivet med Carsten Bach-Nielsen og Niels Henrik Gregersen som redaktører, et projekt, der modtog 2,3 millioner kroner fra Folkekirkens Fællesfond. Ligeledes blev der hos LUMEN ved Aarhus Universitet igangsat i et stort fireårigt forskningsprojekt med Nina Koefoed i spidsen, der modtog næsten fem millioner kroner gennem Finansloven 2016. Til sidst var der det anderledes Historisk Talkshow, som Folkeuniversitetet stod for, der blev finansieret gennem en bevilling på 2,5 million kroner fra A.P. Møller Fonden. Det interessante ved alle projekterne er, trods deres forskellige formater, der ligeledes er med til at understrege jubilæets mangfoldighed, så lægger de sig alle inden for rammen af Præsidiets diskurs.

Det kan derfor konkluderes, at diskursen for reformationsjubilæet i høj grad skal forstås gennem Præsidiets italesættelse af formålet. Præsidiets havde et ønske om, at fremme forståelsen for reformationens betydning for det danske samfund, den danske kirke, dansk identitet og bevidsthed. Som analysen viste, skal diskursen ses som udtryk for, at der hersker en forståelse af en direkte forbindelse mellem reformationen og

det samfund, vi ser i dag, med vægt på reformationens betydning i dag, frem for selve perioden. Ligeledes var der i stort omfang fokus på danskheden, altså, hvad det vil sige at være dansk, og være bevidst om, hvad det er kommet af, gennem nøgleordene identitet og bevidsthed. Dette var desuden med til at rejse spørgsmålet om, hvem dette jubilæum var henvendt til. Vi kan konkludere, at det i første omgang må siges at være danskerne. Dem, der kan sætte sig i relation til denne forståelse, og for hvem det måtte have en relevans i forhold til at skabe en identitetsforståelse omkring sine rødder. Men ligeledes viste analysen, at de andre aktører var med til at sætte pres på diskursen i den diskursive praksis. Projekterne *Reformationen i dansk kirke og kultur* og *Lutherdom og dansk samfundsudvikling* var dog de to aktører, der kom til tættest på Præsidiets diskurs. Men hos disse eksisterede der samtidig en udvidet forståelse af reformationens betydning, hvor også andre elementer i løbet af de sidste 500 år har haft indflydelse på vores selvforståelse og kerneværdier i vores danske samfund og kultur. Den eneste aktør, der faktisk ikke italesatte denne direkte kobling, var Folkeuniversitetet. De fandt det mere relevant at forstå reformationens betydning gennem brugen af Luther i det moderne samfund. Men selv Folkeuniversitetet, kunne ikke komme uden om, at der er en forbindelse mellem Luther og diskussionen om danskhed. Men det efterlader et indtryk af, at der har foregået interne kampe i diskursen for at meningsudfylde reformationens betydning. Hvilket leder os frem til, hvad diskursen var et udtryk for.

Reformationsjubilæet skulle ikke blot mindes, det skulle fejres. Der var tale om en egentlig fest gennem afholdelse af diverse aktiviteter, hvilket giver en indikation af, hvor stort et ønske, der var, om at fremme netop denne forståelse om reformations betydning. Selv om diskursen har en meget oplysende karakter, er der ingen tvivl om, specielt hos Præsidiets, at diskursen også er et udtryk for et ønske om at skabe en kollektiv erindring, for derved at ændre i det erindringsfællesskab, der udgør danskerne, og deres selvforståelse af, hvad det vil sige, at være dansk. Diskursen er et udtryk for et bevidst valg, hvor ingen af aktørerne kan se sig fri for at bruge historien med et bestemt formål. Historien er ikke neutral, og elementerne fra reformationens fortid er håndplukket, så de passer ind i formningen af den kollektive erindring. Derved er det muligt at få Danmark og den danske kultur til at fremstå som gammel, samt fremstille kerneværdierne, blandt andet i det danske velfærdssystem og demokrati, som noget, der altid har eksisteret. Ved at skabe disse forbindelser mellem en bestemt fortid og specifikke kendetegn i en nutid, som vi alle er i kontakt med i vores hverdag, gør, at historien og erindringen kan arbejde sammen, og diskursen fremstår som et ønske om at skabe en kollektiv erindring. Men det bliver ligeledes dette bestemte brug af historien, kombineret med et bestemt historiesyn, der kommer til at skabe problemer for diskursen, og det bliver tydeligt, hvordan den sociale dimension har indflydelse på den diskursive praksis. I Præsidiets diskurs, og til dels også hos Bach-Nielsen et. al og Koefoed et. al., opstår der en konflikt i forsøget på at meningsudfylde nøgleordet

reformationen. Ved, at der er valgt en enkelt begivenhed ud som synonym for en længerevarende proces, bliver det svært for de enkelte aktører, at italesætte reformationen uden at blande både personen Luther og hans handlinger, fænomenet Luther, reformationen som periode og proces, samt reformationen i Danmark, sammen. Dette gør, at det bliver tvetydigt, hvad der reelt set menes med reformationen i diskursen, og det sætter spørgsmålstejn ved, hvorfor diskursen overhovedet er valgt til dette jubilæum.

På baggrund af diskussionen, er det muligt at konkludere, at denne diskurs er valgt, fordi der har været et ønske om at fremhæve de danske nationale karakteristika, som noget der er formet af reformationen. Der har været et behov for at hyld det danske, og hvad det er kommet af, i forsøget på at opretholde en national kulturel grænse i en globaliseret verden, hvor økonomi, politik og ikke mindst indvandring og flygtningestrømme har sat pres på den danske identitet i det 21. århundrede. Men ligeledes har der været et ønske om at forklare, at når vi netop taler om og inddrager Luther og reformationen i diskussionen af, hvad det vil sige at være dansk, så gør vi det fordi, det har haft betydning for vores kultur, samfund og identitet. Det gøres altså ikke fordi, at alle skal være evangelisk-luthersk troende for at være dansker, men nærmere for at udvide erindringsfællesskabet om de danske rødder, den danske identitet og bevidsthed. Der har været et ønske om at skabe forståelse for, at ændringer, der er påbegyndt af religiøse årsager, som i mange århundrede ligeledes medførte ændringer i den danske samfundsstruktur og kultur, ikke er det samme som at sige, at vores samfund i dag er religiøst funderet med den evangelisk-lutherske tro som øverste instans. For religion er en privat sag, der i Danmark er underordnet politikken. Men Luther og reformationen kan stadig være med til at forklare, hvad det vil sige at være dansk, og hvad det danske samfund og kultur er kommet af. Så selv om det er muligt hos nogle af aktørerne at spore en tendens til, at den officielle diskurs hos Præsidiet i et vist omfang allerede eksisterede inden for forskerkredsene, så er der ingen tvivl om, at det meget eksplicitte ønske om at skabe en kollektiv erindring ved dette reformationsjubilæum skyldes en grund. En grund, der ligger ud over den forskning, der ofte foregår i lukkede kredse, i hvert fald når vi ser på det publikum, som de fleste af aktørerne ønskede at nå ud til med deres diskurs. Hvorfor jeg vil mene, at den samlede diskurs omkring Reformationsjubilæet i 2017 har haft et bestemt erindringspolitisk formål i en multikulturel diskussion om, hvad det vil sige at være dansk, der bare ikke kunne vente med at blive bragt i spil til 2036.

8. Litteraturliste

8.1 Kildemateriale

Bach-Nielsen, C. & Gregersen, N. H., 2012: *Forslag om et forskningsbaseret og bredt formidlet bogprojekt i 3 bind: "Reformationen som kirkeligt og kulturelt program"* (arbejdstitel, ca. 1100 s.), se bilag 3.

Bach-Nielsen, C. & Gregersen, N. H., 2017, bind 1: *Reformationen i dansk kirke og kultur 1517-1700*.

Bach-Nielsen, C. & Gregersen, N. H., 2017, bind 2: *Reformationen i dansk kirke og kultur 1700-1914*.

Bach-Nielsen, C. & Gregersen, N. H., 2017, bind 3: *Reformationen i dansk kirke og kultur 1914-2017*.

Folkeuniversitetet, 2017a: *Reformation 1517-2017. Landsdækkende folkeoplysende projekt, evalueringsrapport*, december 2017.

Folkeuniversitetet, 2017b, *Historisk Talkshow del 1 & 2*, se dropbox-mappen *Historisk Talkshow Folkeuniversitetet*.

Kirkeministeriet, 2011: *Kommissorium for Præsidiets vedrørende Reformationsjubilæet i 2017 (fejring af 500-året for Luthers teseopslag den 31. oktober 1517)*.

LUMEN, 2018: *Lutherdom og dansk samfundsudvikling*.

8.2 Bøger

Bach-Nielsen, C., 2015: *Fra jubelfest til kulturår. Danske reformationsfejringer gennem 400 år*, Aarhus Universitetsforlag.

Eriksen, A., 1999: *Historie, minne og myte*, Pax Forlag.

Fairclough, N., 1992: *Discourse and Social change*, Polity Press.

Johnston, W. M., 1991: *Celebrations. The Cult of Anniversaries in Europe and the United States Today*, Transaction Publisher, New Jersey.

Jørgensen, M. W. & Phillips, L., 1999: *Diskursanalyse som teori og metode*, Roskilde Universitetsforlag.

Nora, P., 1989: *Between Memory and History, Les Lieux de Mémoire*, i *Representations*, no. 26.

Warring, A., 2004: *Historie, magt, og identitet – Grundlovsfejringer gennem 150 år*, Aarhus Universitetsforlag.

8.3 Publikationer

Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2018b: *Det Frie Forskningsråds reviderede opslag F2016*.

Udlændinge-, Integrations- og Boligministeriet, 2015: *Læremateriale til indfødsretsprøven af 2015 – danske samfundsforhold, dansk kultur og historie*.

8.4 Lovgivning

Danmark Riges Grundlov, 1953.

Finansloven, 2016.

8.5 Artikler

Henriksen, J., 2015a: *54 millioner til reformationsjubilæum forsvandt i politisk spil*, Kristeligt Dagblad, d. 31. oktober 2015.

Henriksen, J., 2015b: *Dansen om pengene til reformationsjubilæet*, Kristeligt Dagblad, d. 31. oktober 2015.

Henriksen, L. & Mikkelsen, M., 2013: *2014 vil skærpe vores historiske bevidsthed*, i Kristeligt Dagblad d. 27. december 2013.

Højsgaard, M. T., 2015: *Analyse: Flere kampe om historien venter forude*, Danmarks Radio d. 10. september 2015.

Jalving, M., 2014: *Giv mig et årstal*, i Jyllands-Posten d. 24. august 2014.

Johansen, S., 2016: *Reformationsjubilæum er ikke længere i pengenød*, Kristeligt Dagblad, d. 21. december 2016.

Restrup, A. K., 2015: *Vigtige penge til fejring af reformation*, Kristeligt Dagblad, d. 18. februar 2015.

Sørensen, L. H., 2017: *Gamle krige og revolutioner skal huskes*, i Kristeligt Dagblad d. 30. oktober 2017.

Tagmose, A., 2016: *Reformationsjubilæum skovler penge ind*, Danmarks Radio d. 28. oktober 2016.

8.6 Internetsider

Brunbech, P. Y., 2013: *Indfødsretsprøven*, <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/indfoedsretproeven/>, besøgt d. 14.05.18.

Danmarks Statistik, 2018a: *KM11: FOLKETAL DEN 1. I KVARTALET EFTER PROVSTI/STIFT OG FOLKEKIRKEMEDLEMSSKAB*, <http://www.statistikbanken.dk/statbank5a/selectvarval/define.asp?PLanguage=0&subword=tabel&MainTable=KM11&PXId=146525&tablestyle=&ST=SD&buttons=0>, besøgt d. 09.04.18.

Den Danske Ordbog, 2018a: *Celebrere*, <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=celebrere>, besøgt d. 06.04.18.

Den Danske Ordbog, 2018b: *Samfund*, <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=samfund&tab=rel>, besøgt d. 06.04.18.

Den Danske Ordbog, 2018c: *Identitet*, <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=identitet>, besøgt d. 06.04.18.

Den Danske Ordbog, 2018d: *Bevidsthed*, <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=bevidsthed>, besøgt d. 06.04.18.

Den Danske Ordbog, 2018e: *Synkronisering*, <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?aselect=synkron&query=synkronisering>, besøgt d. 17.04.18.

Den Danske Ordbog, 2018f: *Niveau*, <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=niveau>, besøgt d. 11.04.18.

Den Danske Ordbog, 2018g: *Formative*, <http://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=formativ>, besøgt d. 11.04.18.

LUMEN, 2018a: *Lutherdom og dansk samfundsudvikling*, <http://lumen.au.dk/projekter-og-netvaerk/lutherdom-og-dansk-samfundsudvikling/>, besøgt d. 17.01.18.

LUMEN, 2018b: *Historien bag LUMEN*, <http://lumen.au.dk/profil/>, besøgt d. 14.05.18.

Præsidiet, 2018a: *Kommissorium*, <https://luther2017.dk/praesidiet/kommissorium/>, besøgt d. 03.01.2018.

Præsidiet, 2018b: *Præsidiet*, <https://luther2017.dk/praesidiet/>, besøgt d. 02.01.18.

Præsidiets, 2018c: *Hvad kan Præsidiets støtte med?*, <https://luther2017.dk/praesidiet/stoette/>, besøgt d. 03.01.18.

Præsidiets, 2018d: *Finansiering af folkekirkelige aktiviteter*, <https://luther2017.dk/praesidiet/stoette/finansiering-af-folkekirkelige-aktiviteter/>, besøgt d. 03.01.18.

Præsidiets, 2018e: *Ny bog: Reformationen i dansk kirke og kultur*, <https://luther2017.dk/nyheder/nyhed/ny-bog-reformationen-i-dansk-kirke-og-kultur/>, besøgt d. 13.03.18.

Præsidiets, 2018g: *Finansiering af samfundsrelaterede aktiviteter*, <https://luther2017.dk/omtaler/2016/samfundsrelaterede-aktiviteter-2016/#c2213>, besøgt d. 30.01.18.

Præsidiets, 2018h: *Om reformationen*, <https://luther2017.dk/om-reformationen/>, besøgt d. 05.04.18.

Præsidiets, 2018i: *Baggrunden for reformationsjubilæet*, <https://luther2017.dk/jubilaet/baggrunden-for-reformationsjubilæet/>, besøgt d. 05.04.18.

Præsidiets, 2018j: *Luther og de reformatoriske ideer: staten og kirken*, <https://luther2017.dk/om-reformationen/temaer-reformationen-1517-2017/tema-2-staten-og-kirken/luther-og-de-reformatoriske-ideer-staten-og-kirken/>, besøgt d. 11.04.18.

Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2018a: *Det Frie Forskningsråd: Midler til forskning i reformation*, <https://ufm.dk/aktuelt/nyheder/2016/det-frie-forskningsraad-midler-til-forskning-i-reformationen>, besøgt d. 17.01.18.

Uddannelses- og Forskningsministeriet, 2018c: *5 millioner til forskning i reformationens betydning for det danske samfund*, <https://ufm.dk/aktuelt/nyheder/2016/5-millioner-kroner-til-forskning-i-reformationens-betydning-for-det-danske-samfund>, besøgt d. 13.03.18.

9. Bilagsliste

Bilag 1: Præsidiets sammensætning

Bilag 2: Fordeling af bevillinger i forbindelse med Reformationsjubilæet 2017

Bilag 3: Projektansøgning til Præsidiet: Reformationen som kirkeligt og kulturelt program

Bilag 4: Medlemskab af den danske Folkekirke i perioden 2. kvartal 2012 – til 4. kvartal 2017